

**FİNANSAL TÜKETİCİLERİN FİNANSAL OKURYAZARLIK
TUTUM VE DAVRANIŞ DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: GİRESUN
İLİ ÖRNEĞİ**

SELİN SOĞUKOĞLU KORKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İŞLETME EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

BANKACILIK EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NİSAN, 2016

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZNİ

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren ....( ) ay sonra tezdten fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Selin
Soyadı : SOĞUKOĞLU KORKMAZ
Bölümü : Bankacılık Eğitimi
İmza
Teslim Tarihi: :

TEZİN

Türkçe Adı : Finansal Tüketicilerin Finansal Okuryazarlık Tutum Ve Davranış
Düzeylerinin Ölçülmesi: Giresun İli Örneği
İngilizce Adı : Measuring The Financial Consumers' Financial Literacy Attitude And
Behavivor Levels: Example Of Giresun Province

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ tarafından hazırlanan “Finansal Tüketicilerin Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Düzeylerinin Ölçülmesi: Giresun İli Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi İşletme Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi Olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof.Dr. Beyhan MARŞAP .....
(İİBF, Gazi Üniversitesi)

Başkan : Prof.Dr. Yıldız ÖZERHAN .....
(İİBF, Gazi Üniversitesi)

Üye: : Yrd.Doç.Dr. Soner GÖKTEN .....
(İİBF, Başkent Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi : 20/04/2016

Bu tezin İşletme Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof.Dr. Tahir ATICI .....

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Beyhan MARŞAP'a sonsuz teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde yanımda olan ve beni bugünlere getirirken maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım anneme ve babama, sevgili kardeşime; varlığı ile hayatıma anlam katan, her daim yanımda olan eşim Ömer Faruk KORKMAZ'a çok teşekkür ederim.

FİNANSAL TÜKETİCİLERİN FİNANSAL OKURYAZARLIK TUTUM VE DAVRANIŞ DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Nisan, 2016

ÖZ

Bu araştırma finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık tutum ve davranış düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Beş bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde problemin durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve araştırmanın varsayımları bulunmaktadır. İkinci bölümde, günümüzde artan finansallaşma ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan mevcut finansal durum ve finansal erişim konuları ele alınarak, ihtiyaç haline gelen finansal okuryazarlık kavramı tüm boyutları ile ele alınarak anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntemi açıklanmış, Giresun ilinde yaşayan finansal tüketiciler çalışmanın evrenini oluşturmuş ve veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca bu bölümde anket sorularına verilen yanıtlara geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Dördüncü bölümde, Giresun ilinde 390 kişiye uygulanan anket ile elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 21 programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Finansal tüketicilerin tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesinde ve finansal bilgi hazır bulunuşluk düzeylerinin belirlenmesinde frekans ve yüzde analizlerinden, finansal okuryazarlık tutum ve davranış düzeylerinin demografik değişkenlere göre ve finansal ürün kullanımına göre farklılaşma durumunun incelenmesinde T testi, Tek yönlü Anova ve Tukey testlerinden faydalanılarak bilgilerin analizinde sonuçlar tablolar halinde gösterilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Beşinci ve son bölümde ise sonuç ve öneriler ifade edilmiştir. Araştırma sonucunda; Yapılan veya yapılması gereken finansal işlemler karmaşıktıkça (faizinde faizin hesaplanması gereği gibi) doğru finansal işlem yapma oranının düştüğü görülmektedir. Yine gerçekleştirilen finansal işlemler sebebiyle finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşerek tüketici hakem heyetlerine veya mahkemelere başvurma sonucu hak arayanların, finansal okuryazarlık düzeyinin kısmen yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmaya

katılanların finansal ürün tercihlerinde borçlanmaya yönelik finansal ürün kullanımlarının, getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımına göre daha çok tercih edildikleri tespit edilmiştir. Finansal tüketicilerin en çok tercih ettiği ve yaygın kullandığı finansal ürün olarak karşımıza kredi kartı çıkarken, en az tercih edilen finansal ürün olarak ise türev ürünler karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Finansal Tüketici, Finansal Erişim, Finansal Okuryazarlık
Sayfa adedi : 124
Danışman : Prof. Dr. Beyhan MARŞAP

**MEASURING THE FINANCIAL CONSUMERS' FINANCIAL
LITERACY ATTITUDE AND BEHAVIVOR LEVELS: EXAMPLE OF
GİRESUN PROVINCE**

(Master Thesis)

Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCENCES

April, 2016

ABSTRACT

This research was done to determine the attitudes and behaviors of financial consumers' financial literacy levels. In the first part of the study which consists of five sections, the status of the problem, the purpose , the significance and the assumptions of the research were mentioned. In the second part, by considering the current financial situation and the increasing financialisation and financial access issues arising as a result of technological development , the concept of financial literacy which is regarded as a need was discussed with all aspects. In the third chapter, the method of the study was described, financial consumers who work and live in Giresun generated the universe of the study and the survey method was used as a data collection tool. In addition, in this chapter validity and reliability analysis were made for the answers given to the survey questions. In the fourth chapter, the data obtained from the survey implemented to 390 people in Giresun were evaluated by using SPSS 21 software program on computer. The findings obtained were interpreted by using the frequency and percentage analysis in determining the defining characteristics of the financial consumers and the readiness levels of financial information. In analyzing the differentiation status of the attitudes and behavior levels of financial literacy according to the demographic variables and the financial product usage, T Test, One way Anova and Tukey Tests were used. In the analysis of the information, the findings obtained were interpreted by showing the results in the chart. Conclusions and recommendations were expressed in the fifth and final section. In the end of the research, it was observed that as financial transactions made or which must be made got more complex, (like the need for calculation of interest's interest), the ratio of correct financial transactions fell. Also, it was found out that people who were in conflict with financial institutions and who demand justice by going to law or arbitration committee for consumer

problems due to financial transactions have partially higher rates of financial literacy. In addition, it was found that participants of the survey prefer the use of financial products intended for borrowing more than the use of financial products for the expectations of return in their financial product preferences. It was seen that while the most preferred and widely used financial product was credit card, the least preferred financial products were derivative products by financial consumers.

Key words : Financial Consumer, Financial Access, Financial Literacy.
Page Number : 124
Supervisor : Prof. Dr. Beyhan MARŞAP

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar.....	xii
ŞEKİLLER.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problemin Durumu	5
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Sayıtlar	7
1.5. Sınırlılıklar.....	7
1.6. Tanımlar.....	8
1.7. İlgili Araştırmalar	8
BÖLÜM II	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	11
2.1. Finansal Tabana Yayılma Kapsamında Finansal Erişim Finansal Okuryazarlık ve Finansal Tüketici.....	11
2.2. Finansal Tabana Yayılma Kavramı	29
2.3. Finansal Erişim.....	32

2.4. Finansal Okuryazarlık.....	38
2.4.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı	38
2.4.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi	39
2.4.3. Finansal Okuryazarlığı Arttırıcı Bir Faaliyet Olarak Finansal Eğitim..	40
2.4.4. Dünyada ve Türkiye’de Finansal Eğitim ve Finansal Okuryazarlık Çalışmaları	43
2.4.5. Finansal Okuryazarlığın Finansal Tüketiciye Katkıları (Bireye Etkisi)	47
2.4.6. Finansal Okuryazarlığın Finansal Piyasalara ve Ekonomiye Katkıları.	48
BÖLÜM III.....	51
YÖNTEM.....	51
3.1. Araştırmanın Modeli.....	51
3.2. Evren ve Örneklem	52
3.3. Giresun İlinin Sosyo Ekonomik Yapısı	53
3.3.1. Coğrafi Demografik ve Ekonomik Yapısı.....	53
3.3.2. Giresun İlinin Türkiye ve Bölge Açısından Finansal Kapasitesi.....	53
3.4. Veri Toplama Araçları.....	54
3.5. Finansal Okuryazarlık Ölçeği	55
3.6. Verilerin Toplanması	56
3.7. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	56
3.7.1. Ölçüm Güvenirliği	56
3.7.2. Ölçüm Yorumlarının Kullanımlarının Geçerliliği.....	57
BÖLÜM IV	61
BULGULAR ve DEĞERLENDİRME	61
3.1. Araştırmaya Katılan Finansal Tüketicilerin Demografik Dağılımları	61
4.2. Katılımcıların Temel Finansal Bilgi Durumu.....	64
4.3. Finansal Okuryazarlık Ölçeği Hipotez Testleri.....	67

4.3.1. Demografik Değişkenler ile İlgili Hipotezlerin Testi	67
4.3.2. Finansal Ürün Kullanımına İlişkin Hipotezlerin Testi	80
4.3.3. Finansal Tutum ve Davranışlara İlişkin Hipotezlerin Testi	89
BÖLÜM V.....	93
SONUÇ ve ÖNERİLER	93
5.1. Sonuç ve Öneriler	93
KAYNAKLAR	103
EKLER.....	119
Ek-1. Anket Formu	120

TABLÖLAR

Tablo 1 <i>Araştırmada Test Edilecek Hipotezler</i>	6
Tablo 2 <i>2008 Krizinde Devletlerin Açıkladıkları Kurtarma Paketleri</i>	18
Tablo 3 <i>2002-2012 Döneminde Dış Borç Stokunun Borçlulara ve Vadeye Göre Dağılımı</i>	19
Tablo 4 <i>Ülkemizde Son 15 Yıldaki Menkul Kıymet Stokları (2000-2007)</i>	20
Tablo 5 <i>Ülkemizde Son 15 Yıldaki Menkul Kıymet Stokları(2008-2015)</i>	21
Tablo 6 <i>İhtiyaç Kredisi Diğer Krediler ve Konut Kredileri Stoku</i>	22
Tablo 7 <i>2002-2014 Yılları Bireysel ve Kurumsal Kredi Oranları</i>	23
Tablo 8 <i>2002-2014 Yılları Bireysel ve Kurumsal Kredi Miktarları (Milyon TL)</i>	24
Tablo 9 <i>Borcunu Ödemeyen Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borçluları Sayısı</i>	26
Tablo 10 <i>TBB Üyesi Bankalara Son 3 Yıldaki Şikâyet Sayısı</i>	27
Tablo 11 <i>TBB Tüketici Hakem Heyetine Başvurular ve Sonuçları</i>	27
Tablo 12 <i>G-20 Ülkelerinde Finansal Erişim</i>	35
Tablo 13 <i>Mart 2015 Dönemi İtibariyle İnternet ve Mobil Bankacılık Verileri</i>	37
Tablo 14 <i>Ölçeğin Geneli ve Faktörlerine Ait Güvenirlilik Değerleri</i>	57
Tablo 15 <i>Araştırma Soruları ve Faktörlerle İlişkili Değerler</i>	59
Tablo 16 <i>Anketi Cevaplayanların Cinsiyet Dağılımı</i>	61
Tablo 17 <i>Anketi Cevaplayanların Medeni Durum Dağılımı</i>	62
Tablo 18 <i>Anketi Cevaplayanların Yaş Aralığı Dağılımı</i>	62
Tablo 19 <i>Anketi Cevaplayanların Aylık Net Hane Geliri Dağılımı</i>	63
Tablo 20 <i>Anketi Cevaplayanların Eğitim Düzeyi Dağılımı</i>	63
Tablo 21 <i>Anketi Cevaplayanların Meslek Dağılımı</i>	64

Tablo 22 Anketi Cevaplayanların Temel Finansal Bilgi Durumları Belirlemeye Yönelik Sorulara Verilen Cevaplar	66
Tablo 23 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar	68
Tablo 24 Cinsiyet Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu	68
Tablo 25 Medeni Durum Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar	69
Tablo 26 Medeni Durum Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu	69
Tablo 27 Yaş Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları	70
Tablo 28 Yaş Değişkeni ve Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Anova Sonuç Tablosu	70
Tablo 29 Yaş değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları	71
Tablo 30 Gelir Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar	73
Tablo 31 Gelir Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algı, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu	73
Tablo 32 Gelir değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları	74
Tablo 33 Eğitim Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar	75
Tablo 34 Eğitim Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algı, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu	76
Tablo 35 Eğitim Değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları	76
Tablo 36 Meslek Grupları Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar	78
Tablo 37 Meslek Grupları Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algı, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu	79
Tablo 38 Meslek Değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları	79
Tablo 39 Finansal Tüketicilerin Finansal Ürün kullanım Oranı	81
Tablo 40 Getiriye Beklentisine Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar	83

Tablo 41 <i>Getiriye Beklentisine Yönelik Finansal Ürün Kullanımına İlişkin T Testi Tablosu</i>	84
Tablo 42 <i>Borçlanmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	85
Tablo 43 <i>Borçlanmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu</i>	86
Tablo 44 <i>İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	87
Tablo 45 <i>İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Sonuçları</i>	88
Tablo 46 <i>Ücretsiz Finansal Eğitim Almak İsteyen Değişkeni ile Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	89
Tablo 47 <i>Finansal Eğitim Alma Durumu Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu</i>	89
Tablo 48 <i>Mahkemeye Gitme Durumu Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar</i>	90
Tablo 49 <i>Mahkemeye Gitme Durumu Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu</i>	90
Tablo 50 <i>Hipotez Testlerinin Sonuçları</i>	91

ŞEKİLLER

Şekil 1. Günümüz finansal sistemi ve yapısı.....	13
Şekil 2. Günümüz yatırım ve ticari bankacılık hizmet ve ürünlerinin gelişimi.	14
Şekil 3. Takipteki kredilerin brüt gelişimi.....	25
Şekil 4. Kredilerin takibe dönüşüm oranı.....	25
Şekil 5. Finansal hizmetlere erişim ve finansal dışlama.	31
Şekil 6. Finansal tabana yayılma.....	32
Şekil 7. Araştırması modeli.....	52
Şekil 8. Faktörlere göre öz değerler	58

SİMGELER ve KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFI	Alliance for Financial Inclusion
ATM	Automated Teller machine
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
BİST	Borsa İstanbul
BKM	Bankalararası Kart Merkezi
CGAP	Consultative Group to Assist the Poor
DOLCETA	Development of On Line Consumer Education Tools for Adults
EFT	Elektronik Fon Transferi
EGFE	Expert Group on Financial Education
FAS	Financial Access Survey
FLEC	Financial Literacy and Education Commission
FODER	Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği
FOTDÖ	Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği
FSB	Financial Stability Board
G-20	Group of 20
GPFI	Global Partnership for Financial Inclusion
GSHY	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İMF	Uluslararası para fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İNFE	International Network on Financial Education
KMH	Kredili Mevduat Hesabı
KOBİ	Küçük Orta Büyüklükteki İşletmeler
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜSİAD:	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
PACFL	The Presidents Advisory Council on Financial Literacy
PISA	Programme for International Student Assessment
POS	Point Of Sale
SPK	Sermaye Piyasası Kurumu
SWİFT	Society for Worldwide Interbank Finansal Telecommunication
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEB	Türkiye Ekonomi Bankası
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VOB	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ülkemizde banka dışı finansal aracılarn, özellikle batı ülkelerindeki kadar, gelişmiş olmaması nedeniyle bankalarımız finansal sistemimizin temel yapıtaşını oluşturmaktadır. Bu noktadan bakıldığında bankalarımız topladığı tasarruflarla ve bu tasarrufların ekonominin ihtiyaçlarını dikkate alarak optimum bir şekilde dağıtması fonksiyonu ile Türk finansal sisteminde önemli roller üstlenmektedirler (Parasız, 2005, s. 102). Bu açıdan bakıldığında bankalar finansal sistemin temel unsuru olarak, finansal piyasalarla etkileşim içerisinde olan bireylerin en çok başvuracağı kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

18 yy. ortalarına kadar ülkemizde tam anlamıyla bankacılık faaliyetleriyle karşılaşmamaktadır. Bu duruma Osmanlı ekonomisinin sanayi devrimini yakalayamaması, esnaf ve zanaatkârlara dayalı kapalı bir ekonomi anlayışına sahip olunması neden olarak gösterilebilir. Ayrıca Türklerin askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık, faizcilik gibi mesleklerin Türk ve müslüman olmayanlar tarafından yapılması, ülkemizde finansal sistemin gelişmemesinin nedenleri arasında sayılabilir.

Ülkemizde finansal kuruluşlar geç de olsa 19 yy'ın son yarısında filizlenmeye başlayıp 20. yy'ın ilk yarısında belirli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu söz konusu zaman dilimi içerisinde İstanbul, Osmanlı, Ziraat, Halk, Etibank, Denizbank, İller Bankası ve Merkez Bankası gibi önemli finansal kuruluşların temeli atılmıştır (Parasız, 2005, s. 104). 20. yy'ın son yarısına yaklaşıldığında ise özel bankaların faaliyete geçtiği görülmektedir. Bu yıllarda Yapı Kredi ve Akbank gibi 25 özel banka kurulmuştur. 1960 ve 1990 yıllar arasında bankacılık sektörü holdinglerin ve bankerlerin kısılcasında devlet müdahalelerinin olduğu bir süreci yaşamıştır. Burada 1980 sonrası döneme ayrıca değinmek gerekirse serbestleşme ve dışa açılma politikalarının izlendiği yıllar olmuştur. 1945 ve sonrasında II. Dünya savaşının olumsuz

etkilerini sarmaya çalışan bir dünyada ortaya çıkan ekonomik krizlerin yanı sıra, ülkemizde yaşanan siyasi krizler ve askeri müdahaleler nedeniyle ülkemiz politik risk ve ülke riski açısından olumsuz etkilenmiştir. Bu olumsuzluklar 2000’li yılların başlarında yaşanan krizlerle daha derin bir hal alsa da 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri finansal piyasaların yeniden yapılanmasına ve düzenlenmesine vesile olmuştur. 1980 sonrası diğer ülkelerle kurulmaya çalışılan finansal entegrasyon ve piyasaları derinleştirme faaliyetleri, 2000’li yılların başından itibaren tam anlamıyla olmasa bile karşılık bulmaya başlaması artarak devam etmiş, 2008 yılı itibariyle ABD’de konut kredilerinin geri ödemelerinde yaşanan olumsuzluklar ve dolayısıyla konut kredi sistemine dayalı geliştirilmiş olan finansal türev ürünlerinin derinleştirdiği finansal kriz, tüm küresel ekonomik sisteme sirayet etmiş, finansal piyasalar ve finansal tüketiciler bu süreçten olumsuz etkilenmiştir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığının “Küresel Ekonomik Beklentiler 2014” adlı raporuna göre esnek finansal uygulamaların ve teşviklerinde etkisiyle, geçtiğimiz 5 yıl için, gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmında kredi stokunun GSMH’ye oranı bakımından hızlı bir yükseliş meydana gelmiştir. Aynı raporda 2007-2014 yılları için ülkemizin de arasında bulunduğu Brezilya, Malezya, Vietnam, Tayland, Endonezya ve Çin gibi ülkelerin kredi stoku GSYH’nin artışından %20 ve daha fazla oranda artış göstermiştir. Sadece Çin’deki kredi stoku son 7 yılda %60 oranında artmıştır. Ayrıca bu ülkelerde bankacılık sektörüne örtülü garantiler verilmiş ve yurt içi kredi büyümesini arttırmak için ise kamu bankaları kullanılmıştır.

Yukarıda ifade edildiği üzere son yıllar itibariyle ülkemizde yaşananlar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Eylül 2012’de yayınladığı “Finansal Piyasalar Raporu” ile daha detaylı incelendiğinde; 2007 yılı ve 2012/9 yılı itibariyle Türkiye’de finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü %90 oranında artış göstermiş ve 2.148,7 milyar TL’ye ulaşmıştır.

Ayrıca aynı raporda ülkemiz finansal sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olan Borsa İstanbul’da (BİST, İMKB) hisse senedi piyasasının kurulduğu yıl olan 1986’da nominal fiyatlarla 8.700 TL olan yıllık işlem hacmi, 2012 yılı verilerine göre 568 milyar TL’ye ulaşmıştır. İMKB’de işlem gören şirket sayısı 1986 yılında 80 iken, 2012 yılında bu rakam 404’e çıkmıştır. Yine Finansal Piyasalar Raporuna göre; İstanbul Altın Borsasında 2002 yılında 0,9 milyon dolar olan işlem hacminin, 2012/11 yılında 14,6 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Söz konusu rapordan edinilen bilgiye göre; 2008 yılında yaklaşık 600 bin kişinin konut kredisi kullandığı, bu rakamın 2012 yılında 1,5 milyon

kişiyi ulaştığı ve 2012 yılı itibariyle müşteri başına düşen konut kredisi bakiyesinin 56,2 bin TL olduğu anlaşılmaktadır. Yine tüketici kredilerinin 2006 yılı itibariyle yaklaşık 50 milyar TL den, 2012 yılında 150 milyar TL' ye ulaştığı görülmektedir.

Bankalararası Kart Merkezi'nin (BKM) yayınladığı istatistiklere göre ise 2010 yılında yaklaşık 47 milyon adet olan kredi kartı sayısı, 2015 yılı Nisan ayı itibariyle yaklaşık 57,5 milyon adete ulaşmış, yine aynı dönemde banka kartı sayısı, yaklaşık 70 milyon adetten, yaklaşık 109 milyon adete çıkmıştır. 2015 yılı Nisan ayında yerli kredi kartlarının, yurt içi kullanım işlem âdeti, yaklaşık olarak 245,5 milyona ulaşmış ve tutar olarak ise yaklaşık 42,7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı kaynağın ifade ettiği resmi verilere göre, 2010 yılında faaliyet gösteren POS makinesi sayısı yaklaşık 1,8 milyon iken, bu rakam 2015 yılında yaklaşık 2,4 milyon âdete ulaşmış, aynı dönemde ATM sayıları ise 27.649'dan 45.767'e çıkmıştır.

İstanbul Üniversitesi Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 2012 yılı itibariyle yayınlanan "Türkiye Sermaye Piyasası Raporu" 2005 yılında ülkemizde finansal derinliği arttırmak ve riskten korunma araçları sunmak maksadıyla kurulan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasının (VOB) işlem hacmi kurulduğu yıl 50.000 adet iken, 2012 yılı sonu itibariyle 250.000 adete ulaştığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, son yıllarda dünyada ve Türkiye'de artan kredi genişlemesi sebebiyle finansal arz artmış; artan bu arz sebebiyle finansal tüketim ve bireylerin borçlanma kapasiteleri artmış ve finansal kuruluşlar tarafından sunulan finansal ürün yelpazesi genişlemiştir. Finansal piyasalar artan bu arz ve talebe, uluslararası finansal kuruluşların öncülüğünde uyum sağlamış, sağlanan bu uyum, teknoloji, küresel entegrasyon, sıcak para hareketleri sayesinde çok üst boyutlara taşınmıştır. Bu ölçekte sağlanan entegrasyonun ve finansal derinliğin ve artan finansal ürün çeşitliliğinin, önemli faydalarının yanı sıra finansal piyasalarda faaliyet gösteren küçük yatırımcı ve finansal tüketicilerin korunması, bilgilendirilmesi, eğitilmesi vb. sorunları doğurduğu da açıkça ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar ekonomik boyutlarıyla önemli noktalara gelmiş, takipteki kredi ve kredi kartı alacakları artmış, tüketici mahkemeleri ve tüketici hakem heyetleri dosyalara boğulmuş, ticaret mahkemelerinde işlerin yürümesi, iş yükünün azalması için uzlaştırmacılık sistemi bile tartışılır olmuştur. Bu söz konusu durum sadece ekonomik yansımalarıyla topluma sirayet etmemiş, aynı zamanda sosyal boyutları ile de toplumu önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu etkiler ekonomik sebeplerden dolayı artan boşanma oranları, borç yüzünden eğitimi yarıda bırakma ve borç yüzünden suça yönelme ve hatta intihar vakaları

şeklinde ortaya çıkmıştır. Bilinçsiz harcama eğiliminde olma, bilinçsizce kredi ve kredi kartı kullanma, hisse senedi ve türev piyasalarda faaliyet gösterme, finansal kuruluşların yanlış bilgilendirilmesine maruz kalma, lisanssız finansal kuruluşların faaliyetlerine ve etkilerine maruz kalma veya finansal kuruluşların ifadelerini bilgi eksikliğinden kavrayamama gibi sorunların ortadan kaldırılması; bütçe yapma, bilinçli harcama yapma, tüketim konusunda rasyonel tutum ve davranış geliştirilme, tasarruf eğilimini arttırma, bilinçli finansal ürün kullanımı vb. konuların öncelikli olarak ele alınmasını gerektirmiştir.

İşte bu noktada Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development OECD) gibi küresel finansal kuruluşlar, gelişmiş ülke ekonomileri ve gelişmekte olan ülke ekonomileri arasındaki finansal kültür farklılıklarını gidermek ve dünya çapında meydana gelebilecek bir ekonomik olumsuzluğun yansımalarını minimuma indirmek için veya daha öngörülebilir bir dünya ekonomisi için finansal okuryazarlığı arttırmak, finansal eğitimi arttırmak ve finansal tabana yayılmayı sağlamak için ulusal ekonomiler ve otoriteler ile birlikte hareket etmektedirler.

Bu kapsamda OECD, küresel boyutta raporlar yayınlamış ve hatta Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) resmi sitesi (SPK, 2015) ve Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği'nin (FODER) resmi sitesinde (FODER, 2015) ifade edildiği üzere, 22-23 Mayıs 2015'de İstanbul'da "Finansal Eğitimde Küresel ve Avrupa Çapında Eğilimler: Yeni Sorunlar, Yenilikler ve Başarı Ölçütleri" adlı konferans düzenlenmiştir. Konferansta Bireysel Emeklilik Sisteminin (BES) önemi, Sigortacılık bilinçlendirmesinin önemi vb. konulara değinilmiş, finansal eğitim ile finansal eğitimin arttırılması sonucu finansal tüketicilerin daha rasyonel kararlar alacağı ve böylelikle daha istikrarlı bir finansal sistemin, daha verimli bir ekonomik yapının geliştirilebileceği vurgulanarak, bu konuda 50 den fazla ülkenin yasal otoritelerinin, ilgili kuruluşlar öncülüğünde ve koordinasyonunda ulusal stratejilerini hazırladıkları ifade edilmiştir.

Bu bağlamda ülkemizde 5 Haziran 2014 tarihli ve 29021 sayılı Resmi Gazete'de "Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları" adlı genelge yayınlanmıştır.

1.1. Problemin Durumu

Finansal okuryazarlık, finansal sistemin etkin bir şekilde çalışabilmesi için önemli bir unsur olarak son dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, finansal eğitim almamış ve finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan finansal tüketiciler, ihtiyaç duyduğu krediye cevap vermeyen kredi seçimi, bilinçsizce sermaye piyasalarında oyuncu olma ve bilinçsizce finansal ürün kullanımı gibi finansal piyasa işlemlerini rasyonel karar almadan yapabilmekte ve finansal kararlarında zor duruma düşebilmektedir. Bu durum ise sosyo-ekonomik konularda aşılabilmesi güç yapısal sorunların temelini oluşturabilmektedir. Finansal tüketim gerçekleştirilirken bilgi odaklı rasyonel bir yaklaşımla kararlar verilirse, finansal tüketicilerin ve finansal kurumların oluşturduğu finansal sistem daha sağlıklı bir yapıya bürünür. Bu sağlıklı yapının gerçekleştirilebilmesi için yaygın finansal eğitim uygulamaları ile finansal okuryazarlık düzeyi artan bir topluma ve yüksek bir finansal erişime ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkan bir gerçektir. Bu hâsıl olan gerçeklik hem finansal sistem hem de finansal tüketiciler için bir gereklilik olarak görünmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile finansal tüketicilerin, finansal okuryazarlık tutum ve davranış düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda Giresun ilinde yapılacak bu araştırma ile finansal tüketicilerin, finansal okuryazarlık düzeyinin dört madde altında (Harcama, Tutum, Algı, İlgi) belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçlara göre araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

Tablo 1

Araştırmada Test Edilecek Hipotezler

A) Demografik Özelliklere İlişkin Hipotezler

- H1: Cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H2: Medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H3: Yaş değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H4: Gelir değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H5: Eğitim değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H6: Meslek değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

B) Finansal Ürün Kullanımına İlişkin Hipotezler

B1) Getiri Beklentisine Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler

- H7: Hisse senedi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H8: Tahvil veya Bono kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H9: Vadeli Mevduat kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H10: Yatırım Fonu kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H11: Türev Ürün kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

B2) Borçlanmaya Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler

- H12: İhtiyaç Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H13: Konut Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H14: Taşıt Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H15: Kredi Kartı kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H16: Kredili Mevduat kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

B3) İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler

- H17: Hayat Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H18: Konut Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H19: Taşıt Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H20: Özel Sağlık Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H21: Bireysel Emeklilik kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

C) Finansal Tutum ve Davranışlara İlişkin Hipotezler

- H22: Ücretsiz finansal eğitim alma isteği ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H23: Finansal hizmet veya ürün kullanımı sonrası finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşerek mahkemeye veya tüketici hakem heyetlerine başvurma eğilimi ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Küresel ölçekte G-20'nin finansal okuryazarlığın artırılması görevi verdiği OECD ile Dünya Bankasının son dönemlerde finansal okuryazarlık konusunda ulusal kurumlarla işbirliği yaparak ülkelerin finansal yeterliliğini ölçme konusundaki faaliyetleri, konunun ne denli önem arz ettiğini gösteren bir unsur olduğu gibi son dönemler itibariyle literatüre yeni yeni katkılar sağlandığı bir alan olmuştur. Ülkemizde finansal okuryazarlık konusu ile ilgili hane halkı, ev hanımları, üniversite öğrencileri gibi gruplar üzerinde araştırmalar yapılmasına rağmen, finansal ürün kullanıcıları yani finansal tüketici olan grup üzerinde yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ayrıca Giresun ilinde, finansal tüketicilerin, finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik daha önce böyle bir araştırmanın yapılmamış olması gerçekleştirilen bu araştırmanın önemini ayrıca ifade etmektedir. Çalışmada bu doğrultuda finansal tüketicilerin, finansal ürün kullanımı ve finansal okuryazarlık tutum ve davranış düzeyini ölçme konusunda oldukça faydalı bilgiler elde edileceği düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlar, araştırmaya gerek duyulmadan doğru kabul edilmektedir;

- Katılımcıların ankete verdikleri cevaplarda dürüst davrandıkları varsayılmaktadır.
- Bütün katılımcıların soruları doğru olarak algıladıkları varsayılacak, eksik ve uç noktadaki cevaplar dikkate alınmayacaktır.
- Araştırmada kullanılan kaynaklar geçerli, doğru, güncel ve yeterli bilgiler sağlamaktadır.
- Anketten elde edilen bilgiler sadece Giresun ilinde bulunan finansal tüketicilere genellenebilir.

1.5. Sınırlılıklar

Finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeyini ortaya koyma amacını taşıyan bu çalışmanın ana kütlesini finansal tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma 15 Ekim 2015-20 Ekim 2015 tarihleri arasında Giresun ili merkezi sınırları içerisinde yapılmıştır.

1.6. Tanımlar

Finansal Okuryazarlık: Atkinson ve Messy (2012, s. 6)'e göre finansal konularda rasyonel kararlar vermek ve bireyin yaşamının her aşamasında uygun bir ekonomik refaha sahip olması için ihtiyaç duyduğu farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların bileşimidir.

Finansal Tüketici: Hane halkı ve firmalardan kredi, mevduat, sigorta ve ödeme işlemleri ile finansal ürün ve hizmetleri talep edenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2014, s. 46).

Vadeli Piyasalar: Belirli bir ürünün, fiyatı bugünden sabitlenmek koşuluyla ileri bir tarihte teslim edilmesi taahhüdünü içeren sözleşmelerin alınıp satıldığı piyasalardır (Ertem, 2013, s. 272).

Kredi Kartı: Nakit kullanımı gerekmeksizin mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kartı veya fizikî varlığı bulunmayan kart numarasını ifade eder. Kredi kartı bir ödeme ve bir borçlanma aracıdır (Finansaltüketici, 2015).

Türev Ürünler: Getirisi başka bir kıymetin getirisine bağlanmış, diğer bir değişle başka bir kıymetin getirisinden türetilmiş mali araçlardır. Futures ve opsiyon sözleşmeleri bu araçlara örnektir. Bu tür araçlar döviz, faiz, altın gibi her türlü ürün üzerinden türetilabilir (Ertem, 2013, s. 272).

G-20: Dünyanın 20 büyük ekonomisinin bir araya geldiği guruba G 20 (Group of Twenty) denilmektedir. Bu grupta 19 büyük ülkenin ekonomiden sorumlu bakanları ya da maliye bakanlarıyla Merkez Bankası Başkanları, Avrupa Birliği Avrupa Konseyi Başkanı ve Avrupa Merkez Bankası Başkanı bulunmaktadır (Mahfi Egilmez, 2015).

1.7. İlgili Araştırmalar

SPK ve Dünya Bankası iş birliğiyle 2012 yılında yapılan "Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması" sonuçlarına göre ülkemizde basit bölme işlemlerini yapabilenlerin oranı %84 iken, basit faiz hesaplama işlemini yapabilenlerin oranı %36, bileşik faiz hesaplayabilenlerin oranı ise %26,1 olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın bütçe yönetimi ve borçlanmaya yönelik sorularında, kırsaldan şehre doğru harcama eğilimi yüksek çıkmıştır. Yine aynı araştırmada katılımcıların %78'i eline para geçtiğinde nasıl kullanacağını planladığını belirtmişlerdir.

OECD nezdinde kurulmuş olan Finansal Eğitime Yönelik Uluslararası İşbirliği ağı (International Network on Financial Education, INFE), değişik ülkelerdeki insanların

finansal bilgi düzeyini ölçmek amacıyla bir anket geliştirmiştir. Geliştirilen bu anket dünya genelinde 4 kıtada ve 14 ülkede uygulanmıştır ve bu çalışmanın sonucunda elde edilen skorlarla bir finansal okuryazarlık endeksi oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre bazı ülkelerdeki finansal okuryazarlık skoru %50'yi bile geçemezken, ülkelerin hiçbirinde finansal okuryazarlık puanı %70'i aşamamıştır (Atkinson & Messy, 2012, s. 6). Yine araştırmanın yapıldığı ülkeler için finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum puanlarının ortalamaları %50'ler civarında gerçekleştiği ifade edilmiştir (Atkinson & Messy, 2012, s.6 - 12). OECD tarafından yapılan bu çalışmaya Türkiye dâhil edilmemiştir. Ancak Türk Ekonomi Bankası ve Boğaziçi Üniversitesi işbirliği yaparak OECD'nin çalışmasından yola çıkıp Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi geliştirmişlerdir. Bu şekilde Türkiye verileri diğer 14 ülke verileri ile karşılaştırılabilir hale gelmiştir. Buna göre diğer 14 ülke ile karşılaştırıldığında finansal bilgi ve finansal davranış konularında Türkiye ancak 12. ve 14. sıralarda yer alırken, finansal tutum konusunda 7. sırada yer almıştır (TEB, 2014).

Finansal okuryazarlık ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında; finansal okuryazarlık ve kredi kullanım durumları (Moore, 2003, s. 15-46), hane halkının finans eğitimi ve finansal okuryazarlık durumları (Fettahoğlu, 2015), finansal okuryazarlık ile yatırımcıların emeklilik planlaması, birikim yapma ve tasarrufta bulunma durumları (Ameriks, Caplin & Leahy, 2003; Lusardi & Mitchell, 2006 ; Hung , Parker & Yoong, 2009; Stango & Zinman, 2009; Arrondel, Debbich & Savignac, 2014), finansal okuryazarlığın işletmeler açısından önemi (Coad & Tamvada, 2012; Adomako, Danso & Ofori Damoah, 2014, s. 2-11) ile öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini (Lusardi & Mitchell, 2007, s.18-20; Lusardi 2008, s.12; Rooij, Lusardi & Alessie, 2007, s.17-18) inceleyen çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ayrıca son yıllar itibari ile ülkemizde yapılan çalışmalara göz atacak olursak; Çam ve Barut (2015, s. 63-72)'un çalışmalarında öğrencilerin finansal okuryazar olmadıkları ve finansal bilgi düzeylerinin çok düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bayram (2015, s. 105-135)'ın Anadolu Üniversitesinde yapmış olduğu çalışmada ise Ekonomi ile ilgili eğitim almış öğrencilerde finansal okuryazarlık hakkında farkındalık oluşmasına rağmen, öğrencilerin önemli bir bölümüne yakınının para ile ilgili tutumlarının kaynağının ailesi olduğu belirtilmiştir.

Er, Temizel, Özdemir ve Sönmez (2014, s. 113-125)'in lisans eğitiminin finansal okuryazarlık düzeyine etkisini araştırdığı çalışmada üniversite öğrencilerinin yaklaşık

1/3'ünün yüksek, yaklaşık 1/3'ünün orta ve yaklaşık 1/6'sının ise düşük düzeyde finansal okuryazar olduğu tespit edilmiştir.

Şantaş ve Demirgil (2015, s. 46-60)'in çalışmasında ise, finansal bilgi kaynağı olarak en yoğun kullanılan araçlar arasında internet ve TV ilk sıralarda yer almaktadır.

Ayrıca Altıntaş (2009. s. 151-176)'ın yaptığı araştırmasında katılımcıların finansal bilgilerinin verilen eğitim sayesinde önemli ölçüde arttığını ifade etmiştir.

Ünal, Düğer ve Söylemez (2015. s. 31-52) tarafından yapılan başka bir araştırmada ise ekonomik okuryazarlık düzeyi farklı alt boyutlarıyla ele alınmış ve buna göre ekonomi okuryazarlığı yüksek olan bireylerin, kredi kartı kullanımı konusunda daha rasyonel kararlar aldığı ortaya çıkmıştır.

Sezer ve Demir (2015, s. 69-88)' in yaptığı çalışmada yatırımcıların finansal okuryazarlık düzeyi ile bilişsel yetenekleri arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, önemli batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında yatırımcıların bilişsel yetenek ve finansal okuryazarlık düzeyi oldukça düşük düzeyde olduğu ve benzer şekilde bu yatırımcıların, yoğun psikolojik yanılsamalara maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Finansal Tabana Yayılma Kapsamında Finansal Erişim Finansal Okuryazarlık ve Finansal Tüketici

Finansal piyasaların gelişimi sonucu finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi ve finansal tüketimin yaygınlık kazanmasının etkisi olarak karşımıza çıkan finansal erişim düzeyi ve finansal okuryazarlık düzeyi sonuçları, özellikle bize etkilerini hala hissettiğimiz küresel finans krizinin temelinde “Finansal Cehaletin” yattığını göstermekte ve bu düşüncenin mali otoriteler tarafından da kabul edildiği görülmektedir (TCMB, 2011, s. 8). Ayrıca Galbraith (2013) “Büyük Kriz 1929” adlı eserinde beş zayıflığın 1929 ekonomik buhranda önemli etkilerinin olduğunu söylemiş ve bunları şöyle sıralamıştır;

- Gelirin kötü dağılımı
- Kötü şirket yapısı
- Kötü banka yapısı
- Dış ticaret bilançosunun kötü yapısı
- Ekonomi bilgisinin zayıflığı

Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında yaşadığımız ilk küresel çaptaki krizde de, son yaşadığımız küresel krizde de benzer sebeplerin varlığı kendini göstermekle birlikte, finansal bilgi eksikliğinin, yaşanan ekonomik olumsuzluklarda önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Özellikle finansal ürünlerin gitgide kompleks bir yapıya bürünmeleri, finansal piyasaların karmaşık bir hal alması, finansal ürünlerin şeffaflığını yitirircesine iç

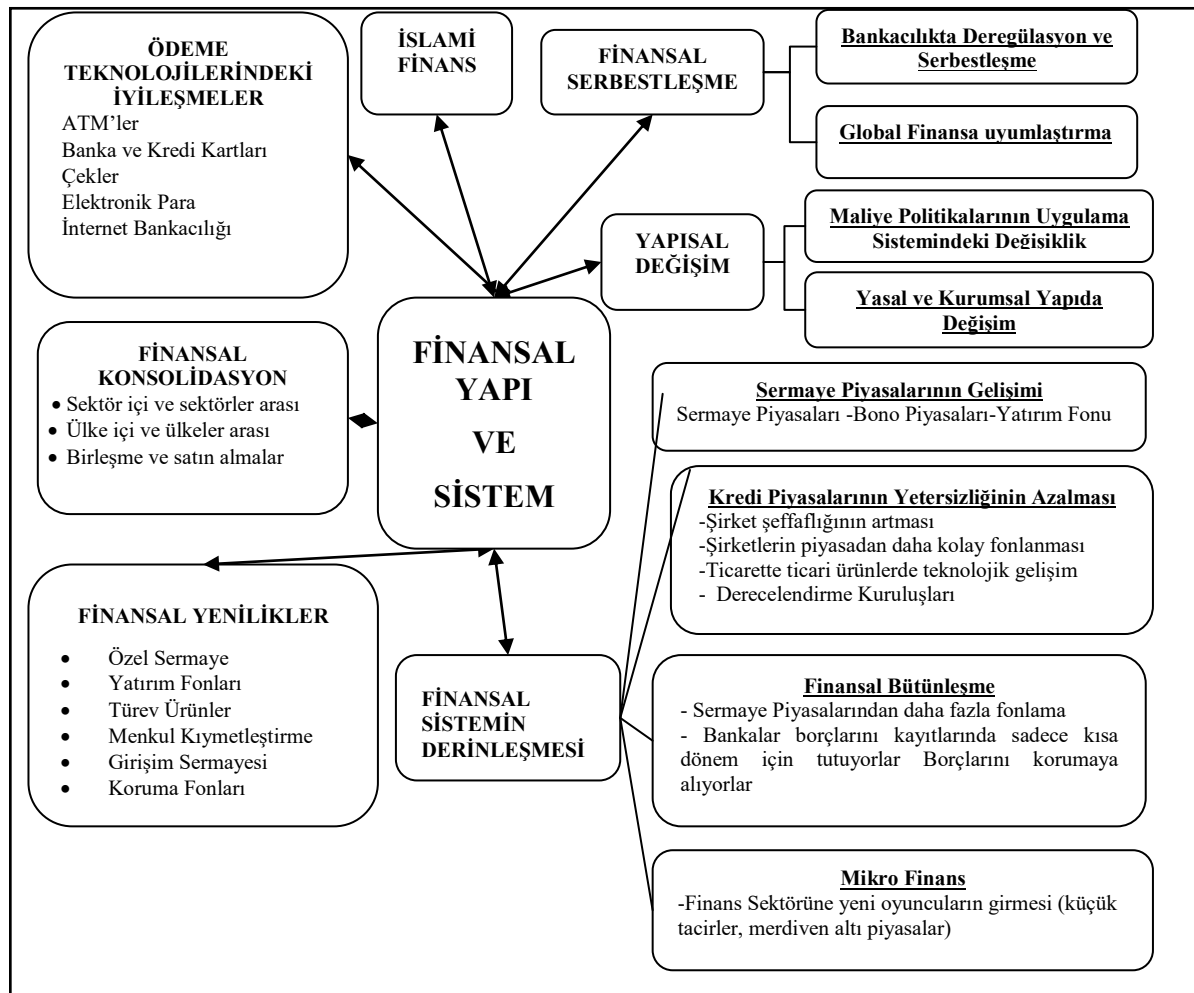
içe geçmesi ve finansal bilgi eksikliği yüzünden finansal tüketicilerin zarara uğraması sürecini tam anlamıyla görebilmek ve anlayabilmek için tarihi süreci içerisinde finansal gelişmelere değinmek gerekmektedir. Yine burada son yaşadığımız küresel finans krizinin üzerinde detaylı bir şekilde durmakta bahsi geçen sürecin daha iyi kavranması açısından yarar olacağı düşünülmektedir.

Tarım toplumunda sermaye birikimi toprak genişlemesi veya hayvan sayısındaki artış ile ifade edilmekteydi. Sanayi devrimiyle birlikte ise sermaye birikimi makineleşmeyle ifade edilmeye başlanmıştı (Mucuk, 2011, s. 15). 19.yy başlarında bir dünya savaşı ve bir ekonomik buhran atlatan dünya, ekonomik anlamda asıl gelişmeyi ikinci dünya savaşı sonrasında yaşayacaktı. 1944 ve sonrasında IMF ve Dünya Bankasının da kurulumunun öncülük ettiği ve işletmeler için yüksek karlı dönemleri ifade eden “Altın Çağ” dönemi 1970’lerde petrol kriziyle son buldu (Soydan, 2013, s. 153). Her ne kadar bu zaman diliminde birçok ülke hızlı iktisadi büyüme sürecini yaşasa da, kalkınmanın karşısındaki önemli problemleri (istihdam, refah, yoksulluk, vb.) geride bırakamamış olmaları, kalkınmanın sadece ekonomik değil, sosyal ve kurumsal hayatta meydana gelen bir gelişim süreci olarak ele alınması gerekmektedir (Ağır, 2010, s. 129). Dolayısıyla 19. Yüzyılın başından bu yana ekonomik ve sosyal hayatta artan eşitsizlikler sonucu “Piyasa” kavramının vaat ettiklerinin bir ütopya olarak görülmesi söz konusu olsa da aşağıda detaylıca değinilen unsurlarla birlikte herkes için piyasa anlayışı, piyasanın istediği kişiler için yaşam hakkına dönüştüğü bir anlayışa bürünmüştür (Köse & Öncü, 2003, s. 138). 1970’lerde yaşananlar, neo-liberal politikaların ekonomilere baskın olması sonucunu doğurmuştu. Özelleştirme, deregülasyon ve liberasyon, neo-liberal politikaların omurgasını oluşturmaktaydı. Bretton Woods sisteminin çöküşüyle ülkeler esnek kur sistemlerini, deregülasyon ve liberasyon süreçleri sonunda ise sermaye serbestisini ve dış ticarete dayalı ekonomi politikalarını benimsemişlerdi (Ekici, 2011, s. 20).

Başka bir deyişle bu yaşananlar dolara ayrıcalıklar tanıyan ve sabit döviz kuru ile altın standardını ifade eden Bretton Woods sisteminin (Yeldan, 2008, s. 2) çökmesi anlamına gelmekte ve yerine serbestleşme ve dışa açılma ve özelleştirme uygulamalarının geldiği ağırlıklı olarak 1980 ve sonrası dönemi kapsayan finansallaşma döneminin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Finansallaşma kavramı sermaye birikiminin ağırlık merkezinin makineden finans alanına kayma süreci olarak da ifade edilmekte (Koç, 2013, s. 137) ve burada bahsi geçen sermaye kurgusal bir forma dönüşerek toplumdan uzaklaşmaktaydı (Köse & Öncü, 2003, s. 138).

Ekonomik hayatın varoluşundan bugüne, özellikle yukarıda bahsi geçen tarihi süreçler itibariyle ihtiyaçlarını karşılama ve fayda sağlama çabasındaki insanoğlu bu davranışının yanı sıra risk ve getiri kısılacında yatırım veya tasarruf yapmaya çalışırken, getirisini de azamileştirme arzusu içerisinde olmuştur. Bu arzu ise bireyle birlikte toplumu ve ekonomik sistemi de yeniliklere, değişime ve gelişime itmiştir. Bu etkileşim sürecinin bir sonucu olarak finansal piyasalar ve finansal ürünler yaygın kullanılan karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Alternatif seçimler ve alternatif seçimlerin olası etkilerini barındıran ve yeni finansal özgürlük dönemi olarak nitelendirilen bu dönem (Lerman & Bell, 2006) aşağıdaki gibi günümüz finansal yapı ve sistemi olarak detaylı bir şekilde ifade edilebilmektedir.

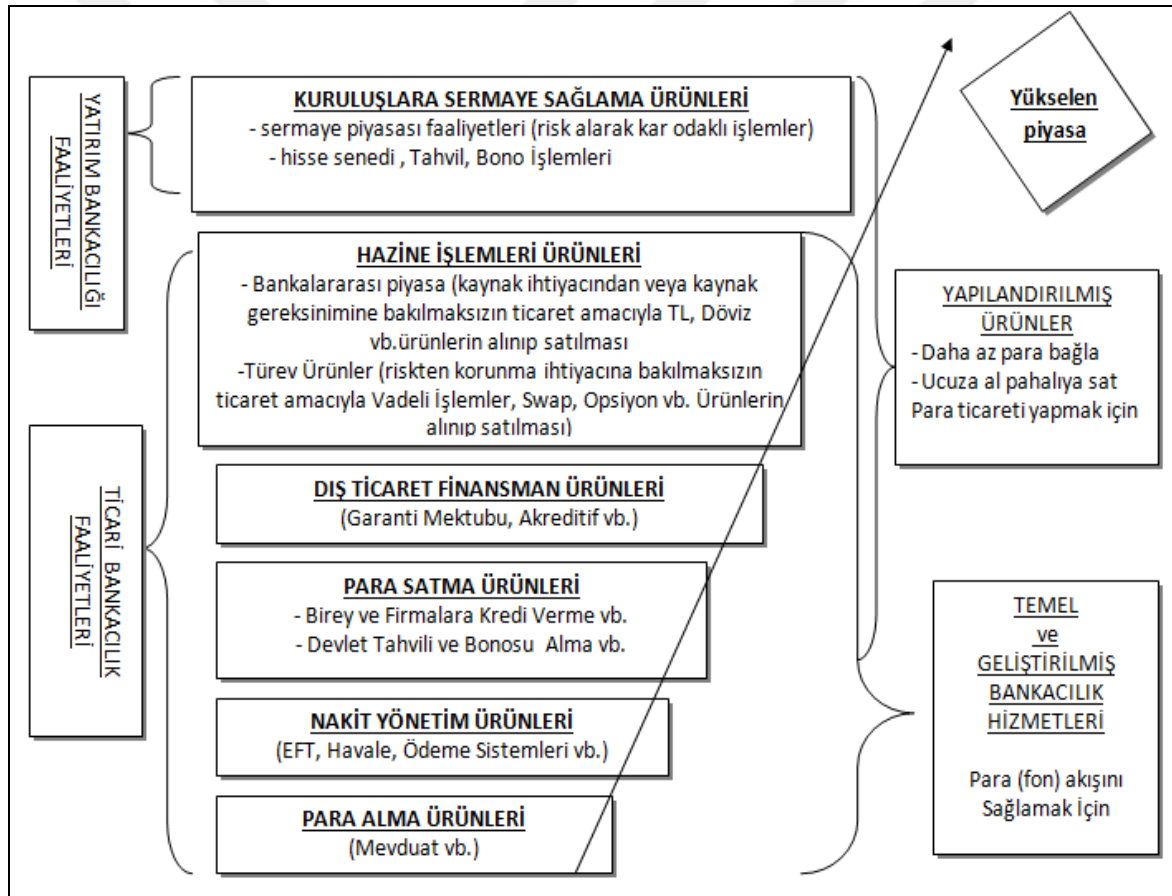

Şekil 1. Günümüz finansal sistemi ve yapısı. “Finansal kriz sonrası ekonomide yeni trendler”, Kahyaoğlu, 2012,

http://www.gtturkey.com/ud_objs/images/etknlk/turev_piyasalar_sunumu_egiad.pdf
sayfasından erişilmiştir.

Özetle finansal piyasa oyuncularının ve finansal hizmet ve ürünlerinin ekonomi açısından dominant yapısını ifade eden finansallaşma kavramı son otuz yılda özellikle gelişmiş

lkelerdeki çabayı ve dönüşümü nitelendirmektedir (Güngen, 2013, s. 49). Ancak bu dönüşümün son yıllar itibariyle gelişmekte olan ülkelerde de gözlendiği bir gerçektir. Bu lkeler ekonomik büyümelerini sağlamak için artan likiditeden pay almayı, dolaşımda ki sermayeyi ülkelerine ekebilmeyi arzulamı ve bunu gerçekleştirmek için küresel finansal sisteme entegrasyon çabası içerisine girmişlerdir. İşte bu gelimi ülkelerdeki ve gelişmekte olan ülkelerdeki çabalar, teknolojik yeniliklerle birlikte finansal ürünleri kullanan kitlenin genişlemesine ve finansal ürünlerin eitlenmesine sebep olmuş ve finansal okuryazarlık kavramı bütün finansal tüketicilerin ihtiyaç duyduğu ve kayıt dıılığı azaltmak için finansal eriimle birlikte herkese ulaşması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 2. Günümüz yatırım ve ticari bankacılık hizmet ve ürünlerinin gelişimi. “Bankaların bankacılık ürünlerini esas alarak global bazda düzenlenmesi denetlenmesi, sigortalanması”, Arıpınar, 2011, <http://www.tmsf.org.tr/Aspx/kk/ashx/file.ashx?type=1&uploadId=227> sayfasından uyarlanmıştır.

Yukarıdaki ekil günümüz finansal sisteminde faaliyet gösteren ve sistem üzerinde önemli bir ağırlığı bulunan yatırım ve ticari bankacılık hizmet ve ürünlerinin gelişimi ve

etkileşimini göstermektedir. Bu gelişim temel bankacılık hizmet ve ürünleriyle (mevduat, kredi, Tahvil, Bono vb.) fon akışını sağlayarak, birey, firma ve devlete para alma ve para satma imkânı vermiştir. Bankacılık işlemleri yatırım bankacılığıyla, firmalara öz kaynak sağlama şeklinde yürütülen bankacılık faaliyetleriyle devam etmiştir. Bankacılık sistemi teknolojik yeniliklerin etkisiyle, gelişmiş finansal ürünlerle (eft, havale, swift, western union, pos, kredi kartı vb.) desteklenmiş ve fon akışının daha etkin kılınmasına yardımcı olacak, nakit yönetimi ürünlerinin gelişmesini gerçekleştirmiştir.

Bu arada bankalar artan para hareketliliği ve kullandırılan yerli para ve döviz kredilerine, topladıkları mevduat vb. ürünlerle yeteri kadar kaynak sağlanamaması sebebiyle günlük yaşanan likidite sıkışıklıklarını bankalararası piyasa unsurlarından, Takasbank ve repo işlemlerinden karşılamışlardır (Yazıcı, 2011, s. 43).

Bankalar bu piyasalara başvurarak pozisyon açıklarını kapatma veya fon fazlalarını satarak fon akışında piyasa için dengeleyici bir rol üstlenmenin yanı sıra, kamu açısından ise etkin gelir dağılımı ve refah artışı sağlayan bir mekanizmanın çalışması fonksiyonlarını yürütmektedirler.

Bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmeler ticari bankaların hazine bölümleri vasıtasıyla, bankalararası piyasada, yatırım bankalarının ise sermaye piyasalarında yoğun işlem yapmalarına büyük imkân tanımış, bankalar bu imkanı kaynak gereksinimlerine bakmaksızın para ticareti yaparak kar sağlamak için kullanmaya başlamışlardır (Arıpınar, 2011, s. 35). Yani finansal piyasalar gelişen finansal ürünlerle yeni borç alacak ilişkileri yaratarak, yüksek spekülatif kazançlar elde etmeye imkan veren bir yapıya bürünmüştür (Erdem, 2015, s. 147).

Genişleyen ekonomik yapı ve dolayısıyla yükselen piyasaların etkisiyle artan rekabet ve risk alma eğilimiyle bankacılık sisteminin iştahı kabarmıştır. Bu sistemde ucuza al pahalıya sat stratejisiyle temel ve gelişmiş bankacılık ürünlerini, dış ticaret finansman ürünlerini ve hazine işlemleri ürünlerini yapılandırılmış ürünlere dönüştürmüştür (Arıpınar, 2011, s. 35).

Bilindiği üzere finansal sistemde aktif-pasif yönetimi teknikleri, maksimum kazancı elde etmek için üstlenilen riskin farklı bir kanaldan dengelenmesini esas almaktadır (MÜSİAD, 2009, s. 29). Bankalar bu sistemde mevcut karlarla yetinmeyerek yeni arayışlar içerisine de yönelmiş türev ürünleri/bilanço dışı ürünleri; bilanço içi oluşan risklerin transferinde kullanarak riski bertaraf etmekten çok, daha az para bağlayarak daha fazla kar sağlamak için alım satım amaçlı kullanmışlardır (Arıpınar, 2011, s. 35).

Yukarıdaki paragraflarda ifade edilen dönüşümde tam bu şekilde gerçekleşerek risk transferiyle, riskten korunmaya imkan tanıyan (vadeli işlemler, opsiyon, swap, vb.) yeni mekanizmalar ve menkulleştirmeye sağlanmıştır. Bu yönüyle menkulleştirme, değişik coğrafyalara yönelerek riskleri sınırlandırıp, olumsuzlukları azaltmak anlamına geliyordu ve bu amaçla yapılan ipotek mülkiyetleri, müşterilerini tanıyan kreditorlerden müşterilerini tanımayan yatırımcılara aktararak küresel boyutta riski büyüterek yaymıştır (Soros, 2008, s. 15).

Böylece bankalar artık sadece fon akışına aracılık etmekle kalmayıp yapılandırılmış ürünlerle para ticareti yapmayı da asli bir görev olarak icra etmeye başlamış ve yüksek karlar elde etmiştir. Nitekim 1999 yılında 10 trilyon dolar olan türev ürünler piyasası hacmi 2008’de 70 trilyon dolara ulaşmıştır (MÜSİAD, 2009, s. 29).

Bu arada bankalar, bankacılık sisteminin doğuşunda önemli rolü bulunduğu ifade edilen deniz taşımacılığıyla yapılan dış ticaretin, günümüzde gelişen teknoloji ve iletişim imkânlarıyla kazandığı yeni boyutlarını göz ardı etmemiş, geçmişten gelen birikimle bütün ulaşım ve iletişim kanallarıyla yapılan ve artan dış ticaret işlemlerinde önemli aracılıklar üstlenmiş ve sunduğu nakdi ve gayri nakdi finansal ürünleri (garanti mektubu, akreditif, kredi kartı, vb.) ve diğer finansal kuruluşlarını (yurt dışı şubeleri, iştirakleri ve bağlı ortaklıklarıyla) sistemin ihtiyaçlarına göre uyarlamış, küresel sistemle bütünleşerek (diğer finansal kuruluşlarla işbirliği) uluslararası dış ticaretten doğan kredi hacmindeki genişlemeden, artan taşımacılık sigortalarından, alacakların temlikinden doğan imkânlardan (Forfaiting vb.) ve finansal hizmet ve finansal kiralama sözleşmelerinden (Leasing vb.) büyük ölçüde pay almıştır.

Yükselen piyasalarda oyuncu olan bankalar için, ikinci oyuncunun da varlığı bilinen bir gerçektir. İkinci oyuncunun da amacı bankalarla aynıdır. Yani ucuza alıp pahalıya satmaktır. Birinci alıcı finans bilgisi yüksek banka, kişi ve firmalardan oluşurken ikinci alıcı konumundaki bankacı, kişi ve firmaların finans bilgisi daha düşük kalmaktadır (Arıpınar, 2011, s. 35). İşte bu şekilde kazananı belli olan tek yönlü sistem para dağılımını olumsuz etkileyerek, küresel finans krizinin derinleşmesini de sağlamıştır.

Ayrıca bu dönemde ABD’de bankalar ve derecelendirme kuruluşları ahlaki ve yasal zemini zorlayacak davranışlar sergilemiş, düzenleyici ve denetleyici otoriteler bu davranışlara göz yumarak krizi teknik olmaktan çıkartarak ahlaki bir zemine taşımışlardır. Bu durum finansal tüketicilerin kolay ve ucuza kredi bulmasına ve aşırı borçlanmasına sebep olmuştur (MÜSİAD, 2009, s. 29). Dolayısıyla aşırı kredi genişlemesi ve düşük nitelikli

kredi portföyü, şeffaflığını yitiren karmaşık finansal ürünler sistemini daha kırılgan hale getiren ve etkilerini küresel krizde bütün şiddetiyle gösteren başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir yandan finansallaşma bahsi geçen sürede bankalar ve devletler için roller biçmiştir. 2008 finansal krizinde yerine getirilen bu roller bankalar için kamusal hizmet ayağı da olan finansal aracılık fonksiyonundan ziyade yüksek kar maksimizasyonuna daha çok önem veren piyasa oyuncusu bir rol iken, devletler için ise hem kural koyucu statüsünde olup hem de oyuncu olarak piyasada var olmasının önünü kesen, mümkünse hiç bir şekilde piyasada bulunmasını istemeyen, fakat sistemi güvence altına almak, finansal alt yapıyı ve finansal bütünleşmeye aracılık sağlamak ve kısmen düzenleyici denetleyici bir fonksiyon içeren şok emici bir roldü.

“Başka bir ifadeyle devlete biçilen rol, bir yandan ekonomi politikalarını spekülative kazançları garantileyecek şekilde tasarlamalı, borca dayalı finansal birikimde, ortaya çıkan riskleri de düşünerek kreditorlerin alacakları garanti altına alınmalı, olası oluşacak kayıplarını da devletin siyasal egemenlik yetkileri seferber edilerek başkalarına devretmeli ve kayıpların transferi toplumsallaştırılmasıdır” (Erdem, 2005, s. 147).

Sadece 2008 Ekim ayı itibariyle, tüm dünya borsalarında işlem gören şirketlerin piyasa değerlerinin toplamda yaklaşık 10 trilyon dolar eridiği bir ortamda (MÜSİAD, 2009, s. 36), devletler bahsi geçen bu fonksiyonlarını yerine getirmeye başlamışlardır.

2008 küresel finans krizinde devletler para politikası araçlarıyla faiz oranlarına, zorunlu karşılık oranlarına ve döviz müdahale etmiş, krizin etkilerini hafifletmek için mevduat garantisini arttırma, bankaların sermayelendirilmesi, likidite enjeksiyonu, banka borçlarına garanti, toksik (sorunlu) varlıkların-ticari tahvillerin alınması, kamulaştırma, ipotekli konut kredisi tahvillerinin ve açığa satışın yasaklanmasıyla sürece müdahale etmiştir (Erdönmez, 2009, s. 89). Bu müdahalelerle krizin etkilerini azaltma ve yaygınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılarak sistematik bir hal alması engellenmeye çalışılmışsa da krizin sonuçları itibariyle başarılı olduğu da söylenememektedir. Dolayısıyla devletlerin bu müdahaleleri küresel finans krizinde kendilerine biçilen ve yukarıda detaylı bir şekilde ifade edilen rollerin gereğini yerine getirmişlerdir diyebiliriz.

Aşağıdaki tablo 2’de devletlerin 2008 küresel finans krizine karşı açıkladıkları paketler ve büyüklükleri verilmiştir.

Tablo 2

2008 Krizinde Devletlerin Açıkladıkları Kurtarma Paketleri

Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri (Şubat 2009)				
<u>Devletler</u>	<u>Sermaye Enjeksiyonu</u>	<u>Garantiler</u>	<u>Toplam Önlem Paket Tutarı</u>	<u>GSYH'nın %</u>
ABD	250 milyar \$	*	700 +787 milyar \$	10,1
Almanya	70 milyar €	412 milyar €	492 milyar €	19,8
Fransa	40 milyar €	320 milyar €	360 milyar €	19
İtalya	*	*	40 milyar €	2,6
İngiltere	50 milyar €	250 bin £	400 milyar £	28,6
Avusturya	15 milyar €	85 milyar €	100 milyar € + 26 milyar \$	36,9
Danimarka	*	*	35 milyar Dan. kron+18 milyar €	2,1
Yunanistan	*	15 milyar €	28 milyar €	11,2
İrlanda	*	450 milyar €	450 milyar \$	235,7
Macaristan	3 milyar \$	*	3 milyar \$	2,2
Kore	*	100 milyar \$	100 milyar \$	10,3
Hollanda	*	200 milyar €	200 milyar €	26,5
Portekiz	*	20 milyar €	20 milyar €	6,1
İsveç	200 + 6 milyar \$	200 milyar \$	206 milyar \$	50,5
İspanya	30 +50 milyar €	100 milyar €	150 milyar \$	14,3
Japonya	*	*	632 milyar \$	14,1
Norveç	*	*	57,4 milyar \$	23,2
Brezilya	*	*	13 milyar \$	1
Rusya	*	50 milyar \$	80 milyar \$	6,6
Çin	*	*	586 milyar \$	18,2
Arjantin	*	*	3,7 milyar \$	1,4

“Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi” Erdönmez, 2009, Bankacılar Dergisi, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/kuresel_kriz.pdf sayfasından erişilmiştir.

Yukarıdaki tabloda ifade edilen rakamların büyüklüğü, ülkelerin sayısı ve dünya ekonomisinde aldıkları yer itibarıyla yaşanan finansal krizin etkilerinin ne derece önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Birçok ülkede ortaya çıkan bu sonuç devlet garantisine alınmış olan, yaklaşık son yirmi yılı kapsayan ve bilhassa özel kesimin astronomik

düzeyde borçlanmasıyla yaşanan bir süreçte ait olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdem, 2005, s. 147). Bu kapsamda ülkemizdeki dış borçlanma rakamları aşağıdaki tablo vasıtasıyla detaylı bir şekilde incelenebilir;

Tablo 3

2002-2012 Döneminde Dış Borç Stokunun Borçlulara ve Vadeye Göre Dağılımı

2002-2012 Döneminde Dış Borç Stokunun Borçlulara ve Vadeye Göre Dağılımı (Milyar Dolar)								
KAMU SEKTÖRÜ		2002	2005	2008	2009	2010	2011	2012
	Kısa Vadeli	0,9	2,1	3,2	3,6	4,3	7	11
	Uzun Vadeli	63,6	68,3	75	79,9	84,8	87,3	92,1
	Toplam (I)	64,5	70,4	78,3	83,5	89,1	94,3	103,1
TCMB	Kısa Vadeli	1,7	2,8	1,9	1,8	1,6	1,3	1,1
	Uzun Vadeli	20,3	12,7	12,2	11,6	10,4	8,6	6,6
	Toplam (II)	22	15,4	14,1	13,4	11,9	9,9	7,7
ÖZEL SEKTÖR	Kısa Vadeli	13,9	34	47,4	43,6	71,5	73,7	88,8
	Uzun Vadeli	29,2	50,6	141,3	128,7	119,4	126,3	137,2
	Toplam (III)	43,1	84,7	188,7	172,4	190,9	200	226
Toplam Dış Borç Stoku(I+II+III)		129,6	170,5	281	269,2	291,9	304,2	336,9
GSYH'ye Oranı (%)		56,2	35,4	37,9	43,7	39,9	39,3	42,8
<u>İç ve Dış Borçların Toplamı</u>								
İç Borç (Milyar TL)		149,9	244,8	274,8	330	352,8	368,8	386,6
İç Borç (Milyar Dolar)		91,7	182,4	181,7	219,2	228,2	195,2	196,5
Dış Borç (Milyar Dolar)		129,6	170,5	281	269,2	291,9	304,2	336,9
Toplam Borç (Milyar Dolar)		221,3	352,9	462,8	488,4	520,2	499,4	533,4

“IMF borcu ödendi, peki diğer borçlar ne durumda” Kızılot, 2013,
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23284950.asp> sayfasından erişilmiştir.

Ülkemizin borçlanma yapısı yukarıda ifade edilen özel sektörün borçlandırılması durumunun özellikle 2005 yılı ve sonrasında gerçekleştiği görülmektedir. 2005 yılında özel sektör dış borç toplamı 70,4 milyar dolar olan kamu kesimi dış borcunu geçerek 84,7 milyar dolara ulaşmıştır. Bu durum sonraki yıllarda da devam etmiş 2012 yılında kamu kesimi borcu 103 milyar dolarda kalırken, özel sektör borcu ise 226 milyar dolara ulaşmıştır. Bu borçlanmada hem aracı hem borçlanan olarak bankalar önemli fonksiyonları yerine getirmişlerdir. 2014 yılında yaklaşık 282 milyar dolar olan özel sektör brüt toplam dış borcunun, bankalara ait olan kısmı 144 milyar dolar civarında iken, geriye kalan kısmını ise yaklaşık 20 milyar dolar ile banka dışı finansal kuruluşlar oluştururken, finansal olmayan kuruluşların yaklaşık brüt dış borcu 118 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Oymak, 2015). Dolayısıyla yukarıdaki verileri değerlendirecek olursak, küresel düzeyde izlenen finansal politikalar doğrultusunda, ülkemizin dış borç yapısında, özel sektör borcunun önemli bir miktara ulaştığı görülmektedir. Bu oran içerisinde bankaların payı ise

ciddi boyutlara varmıştır diyebiliriz. İşletmeler ve bankalar bu borçlanmayı uluslararası piyasalardan sağlayabilecekleri gibi sermaye piyasasından da temin edebilirler. Ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu’nca bankaların ihraç edebilecekleri menkul değerler şunlardır; Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK), Hisse Senedi (HS), Oydan Yoksun Hisse Senetleri(OYSH), Katılma İntifa Senedi (KİS), Kar Zarar Ortaklığı Belgesi (KOB), Kara İştirakli Tahvil (KİT), Hisse Senediyle Değiştirilebilir Tahvil (HDT), Finansman Bonosu (FB), Tahvil (T), Banka Bonosu (BB) ve Banka Garantili Bonolar (BGB)’dır (Parasız, 2005, s. 214). Bu bağlamda son 15 yıl için ülkemizde ki menkul kıymet stokları verileri incelenebilir;

Tablo 4

Ülkemizde Son 15 Yıldaki Menkul Kıymet Stokları (2000-2007)

	2000(%)	2001(%)	2002(%)	2003(%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)
<u>I. Özel Sektör</u>	15,73255	7,881097	8,028998	8,41456	10,026476	11,484867	13,988878	16,935902
<u>Menkul Kıymetleri</u>								
Hisse Senedi	15,72322	7,880226	8,028998	8,41456	10,026476	11,480191	13,94798	16,815524
Tahvil	0,002663	0,000871	0	0	0	0	0,0408976	0,0455484
Fin.Bonosu	0	0	0	0	0	0,0046761	0	0,0748296
VDMK	0	0	0	0	0	0	0	0
BB-BGB/BB-BGB	0,006675	0	0	0	0	0	0	0
KZOB/PLSC	0	0	0	0	0	0	0	0
Gayr. Sertifikası	0	0	0	0	0	0	0	0
Varant	0	0	0	0	0	0	0	0
<u>II. Kamu Kesimi</u>	84,26745	92,1189	91,971	91,5854	89,973524	88,515133	86,011122	83,064098
<u>Menkul Kıymetleri</u>								
Devlet Tahvili	78,68214	76,56201	68,76251	78,9551	77,313372	81,638573	82,434768	81,068425
Hazine Bonosu	4,711558	15,00919	22,55722	11,8746	12,051074	6,4089523	3,2696219	1,9956726
Gelir Ort.Sen.	0	0	0	0	0	0	0	0
Döviz. End.Senet	0	0	0	0	0	0	0	0
Özelleş.Tahvili	0,873748	0,547701	0,651271	0,75574	0,609078	0,4676073	0,3067322	0
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100

SPK, 2012, 2015, <http://www.spk.gov.tr/apps/aylikbulten/index.aspx?submenuheader=0> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 5

Ülkemizde Son 15 Yıldaki Menkul Kıymet Stokları(2008-2015)

	2008(%)	2009(%)	2010(%)	2011(%)	2012(%)	2013(%)	2014(%)	2015-04(%)
I. Özel Sek. Menk. Kıy.	18,85505	17,61858	19,17478	21,980817	24,643118	23,523724	26,935686	26,094357
Hisse Senedi	18,68971	17,48978	18,51016	18,886924	18,838967	19,702967	18,545597	18,168192
Tahvil	0,070862	0,089969	0,29353	0,893093	1,8571106	2,7363503	3,3389065	3,0695921
Fin.Bonosu	0,094483	0,024964	0,024052	0,0211561	0,1431531	0	0	0
VDMK	0	0	0	0,1211491	0,3128739	0,0070635	0,421831	0,3510665
BB-BGB/BB-BGB	0	0,013867	0,342457	2,0461932	3,4794001	0,6669733	4,6293518	4,5055065
KZOB/PLSC	0	0	0	0	0	0	0	0
Gayr. Sertifikası	0	0	0	0	0	0,4103696	0	0
Varant	0	0	0,004584	0,0123016	0,0116131	0,0002814	0,0202173	0,0404261
II. Kamu Kes. Menk. Kıy.	81,14495	82,38142	80,82522	78,019183	75,356882	76,475995	73,044097	73,865217
Devlet Tahvili	77,01774	78,87756	78,64342	78,019183	74,638652	76,475995	73,044097	73,696996
Hazine Bonosu	4,127205	3,50386	2,181797	0	0,7182304	0	0	0,1682207
Gelir Ort.Sen.	0	0	0	0	0	0	0	0
Döviz. End.Senet	0	0	0	0	0	0	0	0
Özelleş.Tahvili	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	100	100	100	100	100	99,999719	99,979783	99,959574

SPK, 2012, 2015, <http://www.spk.gov.tr/apps/aylikbulten/index.aspx?submenuheader=0> sayfasından erişilmiştir.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde ülkemizde öncelikle yoğun ve yaygın kullanılan finansal ürünlerin başında devlet tahvilleri ve hazine bonolarıyla, hisse senetleri ve özel sektör tahvilleri ve bonolarının geldiği de görülmektedir. Yine tablolar detaylı irdelendiğinde kamu kesimi menkul kıymet stokunun her dönem için yüksek oranlarda seyrettiği görülmektedir. Kriz dönemleri ve sonralarında özel sektöre neredeyse finansman imkânı bırakılmamıştır. Bu sürecin çeşitli yapısal sebepleri bulunmakla birlikte asıl burada göz önüne sergilenmek istenen konu 2000 yılında kamunun ihraç ettiği menkul kıymet stoku oranı % 84,2 civarında iken bu oran 2014 yılı itibariyle %73'lere düşmüş, aynı dönemde özel kesim menkul kıymet stoku oranı doğal olarak %15'lerden % 26'a çıkmıştır. Dolayısıyla ülkemizde özel kesimin finansal ürünler vasıtasıyla borçlanma oranlarının da arttığı söylenebilir.

Bankalar uluslararası piyasalardan ve sermaye piyasalarından elde ettiği bu fonu kredi mekanizması vasıtasıyla finansal tüketicilere aktarmış, toplumun geneline borcu yaymış ve dolayısıyla belirli bir kar karşılığında temin ettiği fonu satmıştır. Ülkemizde toplumun

borçlandırılmasına ve kitleleri finansal ürün kullanan tüketiciler haline dönüştürmede gelinen noktaya, kullandırılan kredi ve takibe düşme oranlarını ifade eden rakamlar vasıtasıyla değinilecek olunursa, “Finansal Cehalet” ve bunun giderilmesi kapsamında ihtiyaç duyulan finansal okuryazarlığın gerekliliği farklı bir açıdan da gözler önüne serilmiş olacaktır.

Tablo 6

İhtiyaç Kredisi Diğer Krediler ve Konut Kredileri Stoku

<u>İhtiyaç ve Diğer Krediler</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2014 Eyl.</u>
Toplam (Milyon TL)	36.110	41.365	59.275	82.537	94.971	115.803	135.316
Kişi Başı (Bin TL)	4,5	4,8	6,0	7,7	8,3	9,5	10,1
<u>Konut Kredisi</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2014 Eyl.</u>
Toplam (Milyon TL)	37.347	42.733	57.584	69.755	79.552	97.550	109.854
Kişi Başı (Bin TL)	49,0	43,9	53,2	54,5	55,4	59,4	61

NOT:*İhtiyaç kredileri: Dayanıklı tüketim malları, yarı dayanıklı tüketim malları ile evlilik, eğitim ve sağlık için kullandırılan kredilerdir. **Diğer krediler: İhtiyaç, konut ve taşıt kredileri kategorisinde sınıflandırılmayan kredilerdir. “Türkiye’de Bankacılık Sektörü 1960-2014” TBB, 2015c, s. 13, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2183/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_1960-2014.pdf sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Bankalar Birliğinin kendi verilerinden derlediği bilgilere göre 2008 yılında kişi başına düşen ihtiyaç kredisi miktarı 4,5 bin TL iken bu rakam 2014 Eylül ayı itibariyle 10,1 bin TL’ye yükselmiş aynı dönemlerde konut kredisinde kişi başına düşen miktar 49 bin TL iken bu rakam 2014 Eylül ayında 61 bin TL’ye yükselmiştir.

Tablo 7

2002-2014 Yılları Bireysel ve Kurumsal Kredi Oranları

	<u>2002</u>	<u>2005</u>	<u>2010</u>	<u>2013</u>	<u>2014</u>
<u>Bireysel</u>	0,4	29,2	32,3	32,1	30
Kredi kartları	0,1	11,4	8,7	9,1	7
Konut	0,1	7,7	10,9	10,1	10
Otomobil	0,1	3,9	1,1	0,8	1
Diğer	0,3	6,2	11,5	12,1	12
<u>Kurumsal</u>	99,6	70,8	67,7	67,9	70
KOBİ kredileri	-	-	23,3	25,4	27
Toplam	100	100	100	100	100

“Türkiye’de Bankacılık Sektörü 1960-2014” TBB, 2015c,
https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2183/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_1960-2014.pdf
 sayfasından erişilmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde bireysel kredi kapsamına giren kredi kartları 2002 yılında % 0,1 oranında iken muazzam bir artışla 2014’de %7’lere, konut kredilerinde ise 2002 yılında %0,1 oranından büyük bir artış göstererek 2014 %10’lara ulaşmıştır. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise otomobil kredilerinde ki artışın kredi kartı ve konut kredisindeki oransal artışa paralel gitmemesi ve 2005 yılında ulaştığı %3,9 oranı sonrası düşüş eğilimiyle 2014 yılında %1’lere gerilemesidir. Bu farklılaşmanın düşündürdüğü öncelikli sebepleri olarak; 2005 yılı itibariyle bankaların dış finansman buldukları, likiditenin bol olduğu ve risk iştahının fazla olduğu dönemler itibariyle finansal tüketicilerin otomobili rehin vermeden de yüksek meblağlarla kredi bulma imkânının ortaya çıktığı, ayrıca otomobil kredisi kullanımındaki bu eğilimin, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacmindeki artan payı dolayısıyla, artan satın alma gücünden kaynaklandığı da ifade edilebilir (MÜSİAD, 2009, s. 34).

Tablo 8

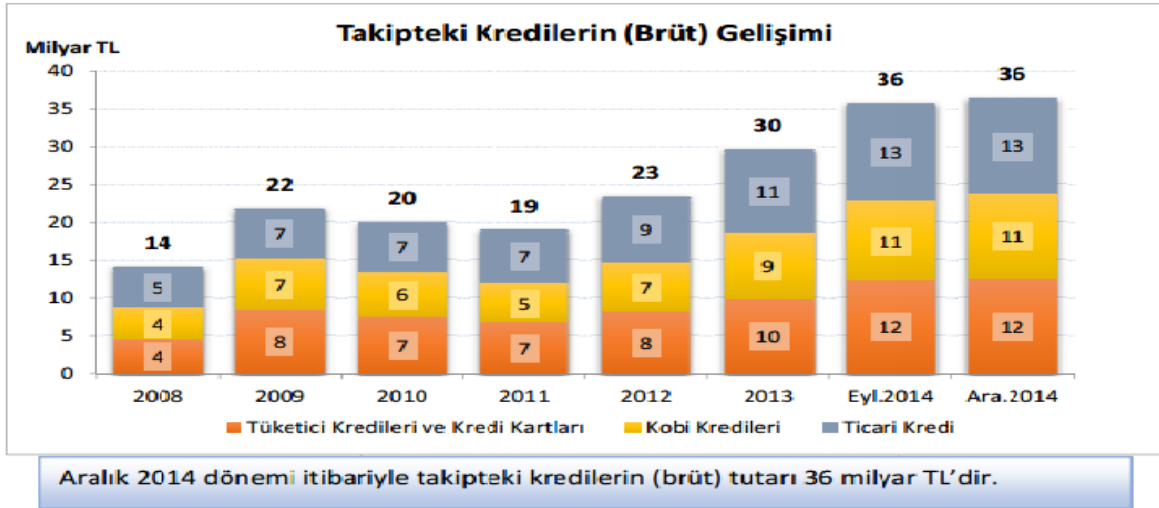
2002-2014 Yılları Bireysel ve Kurumsal Kredi Miktarları (Milyon TL)

(milyon TL)	<u>2002</u>	<u>2005</u>	<u>2010</u>	<u>2013</u>	<u>2014</u>
<u>Bireysel</u>	269	47.057	181.780	353.000	381.592
Kredi kartları	0.15	18.384	49.098	99.960	92.512
Konut	64	12.423	61.660	111.170	126.375
Otomobil	46	6.230	6.027	8.804	7.082
Diğer	159	10.021	64.995	133.470	155.624
<u>Kurumsal</u>	60.843	114.016	381.803	748000	895.471
KOBİ kredileri	-	-	131.360	280.2	344.550
Toplam	61.112	161.073	563.583	1.101.000	1.277.064

“Türkiye’de Bankacılık Sektörü 1960-2014”. TBB, 2015c, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2183/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_1960-2014.pdf sayfasından uyarlanmıştır.

Türkiye Bankalar Birliğinin, BDDK’nın verilerinden derlediği bilgilere göre toplam kredi hacmi 2002 yılında yaklaşık olarak 61,1 milyon TL iken 2014 yılında yaklaşık olarak 1,3 trilyon TL civarına ulaşmıştır. Yukarıdaki tablolarla kısaca özetlenecek olursa küresel finans sisteminin büyüme süreci içerisinde, ülkemizdeki kredi genişlemesinin, menkul kıymet stoku ihracıyla özel sektörün son 15 yıldaki payını oransal olarak iki katına çıkararak borçlanma olanağını arttırmasının yanı sıra, özellikle dış borç finansmanı sayesinde olduğu ve bu borç büyümesinin lokomotifinin bankalar olduğu söylenebilir. Burada 2014 yılı özel sektör dış borcu olan 282 milyar TL’nin yarısından fazlası olan 144 milyar TL’nin sadece bankalar tarafından kullanıldığı bu görüşü desteklemektedir.

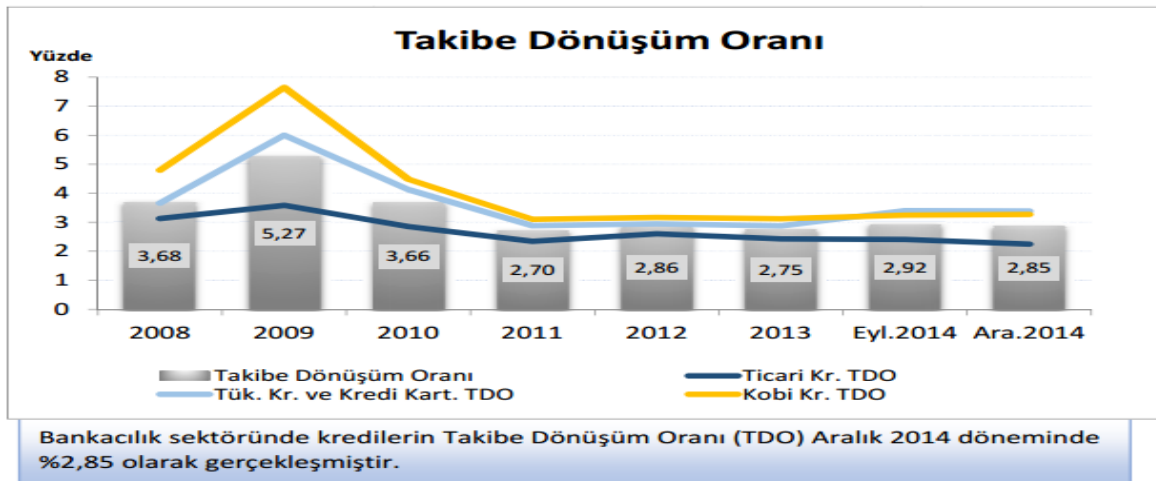
Ayrıca ülkemizde 2002 yılında kredilerin %99,6’sını kurumsal krediler oluştururken, bireysel krediler ise toplam kredi hacminin sadece %0,4’ünü oluşturmaktaydı. 2014 yılında ise bireysel kredilerin oranı %30’a çıkarken kurumsal krediler %70’lere gerilemiştir. Dolayısıyla bu oranlar bankaların elde ettikleri finansmanı, eskisi gibi kamuyu finanse etme veya kurumsal firmalara düşük risklerle kullandırma eğilimlerinin azaldığı, onun yerine bireyleri, ihtiyaç, kredi kartı, konut kredisi vb. kredilerle borçlandırdıkları görülmektedir. Ancak söz konusu finansal tüketicileri borçlandırma rekabetinde “herkes kazandı, bir ben kaldım” telaşındaki bankalar, zayıf teminatlarla krediler kullandırmışlardır. Nitekim tahsilinde sorun yaşanan kredilerin önemli miktarı bu yapıdaki “eşik-altı” kredilerdir (MÜSİAD, 2009 s. 29).

Şekil 3. Takipteki kredilerin brüt gelişimi. “Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri”, BDDK, 2014, s. 14,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13810tbs_temel_gostergeler.pdf sayfasından erişilmiştir.

Şekil incelendiğinde 2008 yılında 14 milyar TL olan takipteki kredilerin, 2014 yılı sonu itibariyle 36 milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir. Söz konusu yıllar içerisinde tüketici kredilerinin tüm takipteki kredilere oranının yaklaşık olarak %29 ile %36 arasında değiştiği de gözlenmektedir.

Şekil 4. Kredilerin takibe dönüşüm oranı. “Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri”, BDDK, 2014, s. 14,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13810tbs_temel_gostergeler.pdf sayfasından erişilmiştir.

Takibe dönüşüm oranı itibariyle verileri içeren şekil 4 incelendiğinde küresel finans krizinin etkilerinin önemli boyutlarda hissedildiği 2008-2009 yıllarında kullandırılan kredi türleri itibariyle kredinin takibe dönüşüm oranı %8'lere kadar çıkmış fakat son dört yıl itibariyle Takibe dönüşüm oranı % 2,70 ile % 2,86 arasında değişim göstermiştir.

“BDDK tarafından yapılan Kredi Riski Duyarlılık Analizi sonuçlarına göre, bankacılık sistemindeki nakdi kredilerin % 1'inin zarara dönüşmesi halinde, söz konusu zararın 5,86 milyar TL olacağı ve oluşan zararın ise sermaye yeterlilik rasyosunu 0,56 puan düşüreceği tahmin edilmektedir” (Karamustafa, 2012, s. 10).

Tablo 9

Borcunu Ödemeyen Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borçluları Sayısı

TBB Risk Merkezi Üyeleri Tarafından Bildirimi Yapılan, Borcunu Ödemeyen Bireysel Kredi ve Bireysel Kredi Kartı Borçluların Sayısı (Yıllık)			
Yıllar	<u>Bireysel Kredi Borcunu</u> <u>Ödememiş Gerçek Kişi</u> <u>Sayısı⁽¹⁾</u>	<u>Bireysel Kredi Kartı Borcunu</u> <u>Ödememiş Gerçek Kişi</u> <u>Sayısı⁽¹⁾</u>	<u>Bireysel Kredi veya Bireysel Kredi</u> <u>Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi</u> <u>Sayısı⁽²⁾</u>
2009	686.479	1.246.462	1.555.998
2010	504.685	824.235	1.121.660
2011	417.634	671.417	910.117
2012	684.951	907.298	1.257.397
2013	644.920	915.691	1.209.119
2014	669.383	1.018.576	1.297.132

"İstatistiki bilgiler" Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi, 2009-2014 kaynağından uyarlanmıştır.

(1) İlgili yıllar bazında bireysel kredi ve kredi kartından dolayı yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısını göstermektedir.

(2) İlgili yıllar bazında, sadece bireysel kredi, sadece kredi kartı ve hem bireysel kredi hem kredi kartı dolayısıyla, yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısını göstermektedir.

Finansal tüketici konumundaki banka müşterilerinin borçlarını çeşitli sebeplerle ödeyememe durumuna düştükleri yukarıda anlatılan durumun yanı sıra bankalardan aldıkları mal ve hizmetlerden memnun kalmayarak şikâyet etme oranları da son yıllarda artmıştır.

Artan finansal ürün kullanımı sonucu ortaya çıkan problemleri çözmede mevcut yapı ile yeteri kadar cevap verilemediği için, TBB bünyesinde tüketici hakem heyeti kurulmuştur. Mevduat ürünleri, kredi ve kredi kartı ürünleri vb. ürünler dolayısıyla müşterilerin bankalarla olan anlaşmazlıklarının değerlendirildiği bu heyet kendi üyeleriyle, bireysel müşteriler arasında uzlaşma sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Hakem heyetinin 2008-

2014 yılları arasındaki faaliyet raporları incelendiğinde aşağıdaki tablolarla özetlenen veriler elde edilmiştir.

Tablo 10

TBB Üyesi Bankalara Son 3 Yıldaki Şikâyet Sayısı

	2014		2013		2012	
	Başvuru Sayısı	%	Başvuru Sayısı	%	Başvuru Sayısı	%
Tüketici Kredisi	960.169	22	422.565	13	315.831	9,42
Banka Kartı ve Kredi Kartı	2.311.802	53	1.713.939	51	1.985.970	59,24
Diğer Bankacılık Ürünleri	1.124.753	25	1.214.867	36	1.050.719	31,34
Toplam	4.396.724	100	3.351.371	100	3.352.520	100

“Müşteri Şikâyetleri Hakem Heyeti Yıllık Faaliyet Raporu” TBB, 2008, 2014 kaynağından uyarlanmıştır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi son yıllarda TBB tüketici hakem heyetine yaklaşık 4 milyon başvuru olmuştur.

Tablo 11

TBB Tüketici Hakem Heyetine Başvurular ve Sonuçları

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bireysel Müşteri Hakem Heyetine Başvuru Sayısı	1024	1922	2354	2367	3163	6510	13828
Reddedilen Başvur	800	1537	1875	1854	2600	4675	9035
Kabul Edilen Başvuru	224	385	479	513	563	1835	4793
Müşteri Lehine Sonuçlanan Başvuru Sayısı	152	271	306	319	365	1177	2773
Müşteri Lehine Sonuçlanan Başvuru Oranı	68%	70%	64%	62%	65%	64%	58%

“Müşteri Şikâyetleri Hakem Heyeti Yıllık Faaliyet Raporu” TBB, 2008, 2014 kaynağından uyarlanmıştır.

Tablo 11’den anlaşılacağı üzere TBB Tüketici Hakem Heyetine başvuruda bulunan bireylerin finansal ürün ve hizmet (tüketici kredisi, banka kartı ve kredi kartı, diğer krediler, sigorta işlemleri vb.) alımlarından kaynaklanan şikâyetlerinin ilgili yıllar itibariyle %58-%70 oranlarında tüketici lehine sonuçlandığı görülmektedir. Dolayısıyla hak arama konusunda gerekli mercilerin varlığı kadar finansal tüketicilerin bu konuda bilgili olması ve mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda mücadele etmeleri gerekmektedir. TBB Tüketici Hakem Heyetlerinin raporları detaylı incelendiğinde tablodaki reddedilen başvuruların büyük bir çoğunluğunun reddedilme gerekçesi olarak sürenin geçmesi, evrak veya imza eksikliği, ilk olarak bankaya başvurmama vb. gibi durumlardan kaynaklandığı da tespit edilmiştir. Bu durumun finansal okuryazarlığın arttırılmasıyla giderilebilecek bir husus olduğu, dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Global etkiye sahip “genişleme ve kriz” hiç kuşkusuz ilk kez yaşanmamaktadır. Dünya, kapitalizmin yaklaşık 600 yıllık geçmişiyle küresel etkiye sahip birçok “genişleme ve kriz” sürecini yaşayarak tecrübe edinmiştir (Yeldan, 2008). Dolayısıyla burada karşımıza kapitalizmin çözüm vadeden yapısının sorgulanması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Çünkü her ne kadar kriz sadece ekonomik bir sorunsal olarak ele alınsa bile, kendi içerisinde bu kadar kriz yaşayan bir sistem başarılı bir sistem olmayabilir. Bu açıdan bakıldığında kapitalist sistemin sebep olduğu çok yönlü bunalımın yansıttığı asıl gerçek, sistemin ciddi bir meşrutiyet sorunu yaşadığıdır (Öngen, 2003, s. 162). İşte bu noktada kapitalizmin başarısı için bir şeyler yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ekonomik anlamda bir düzeltme hareketi olarak kendini gösteren krizin, sosyal hayatta olumsuz etkilerini azaltmak ve ortadan kaldırmak, kapitalizmin mevcut durumunu ve sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önem teşkil etmekteydi. Bu maksatla yapılan sorgulamalar, kapitalist sistemin genel bir değerlendirmesinin yapılmasından ziyade, sistemdeki işlevsel bozukluklar üzerine odaklanıyordu. Ortaya konulan bu çabaların gerçek amacı, yaşanan krizler sonrası finansal ve moral anlamında zayıf düşmüş toplumu harekete geçirip ikna etmek ve toplumsal anlamda geniş kitlelere ulaşarak, finansal sistemi destekleyici programların sürdürülmesi faaliyetleri mi, yoksa krizlerin olumsuz etkileri ile derinleşen yapısal sorunların giderilmemesinden ders çıkartıldığı için mi, sosyal programlara ve faaliyetlere yöneldiği belli değildir. Ancak yapılan bu tartışmaların sonuçsuz kalacağı öngörülmekle birlikte, alternatifsiz olduğu kabul gören bu sistemin bizi götüreceği başka bir krizde tekrar alevleneceği kesin gözükmektedir. Fakat her ne sebeple olursa olsun ister ekonomik krizlerin olumsuz etkilerini gidermek, isterse yapısal sorun olarak görülen eğitim düzeyinin farklı başlıklar altında da olsa geliştirilmesi çabası olarak finansal okuryazarlık gibi sosyo-ekonomik programların uygulanması, finansal tüketicinin korunması ve ekonomik bunalımın yayılmasını engelleme adına atılan önemli bir adım olarak görülmelidir. Yine ayrıca finansal tabana yayılma, finansal okuryazarlık ve tüketici koruma finansal istikrarın temel taşlarıdır (Chakrabarty, 2012, s. 4)

Gelişen ve değişen piyasa koşulları kendi içerisinde ortaya çıkan yeni durumda bireylerin finansal sistemle ilişkisinde üç temel alan ön plana çıkmaktadır. Bunlar; finansal ürün ve hizmetlere erişim, finansal eğitim ve finansal tüketicinin korunmasıdır (Resmi Gazete, 2014, s. 1). Bu bağlamda bireylerin finansal piyasalarda daha etkin ve bilgili faaliyet göstermeleri daha sağlıklı finansal piyasaların varlığını mümkün kılacağından bu

fonksiyonu gerçekleştiren, finansal tabana yayılma kavramı, parçalardan meydana gelen bir bütün olarak anlam kazanmakta ve karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Finansal Tabana Yayılma Kavramı

Finansal tabana yayılma kavramı en kısa şekliyle finansal hizmetleri kullanan bireylerin ve şirketlerin oranı (Worldbank, 2014b) veya her vatandaşın ekonomiye entegre olması ve ülkenin ilerlemesine katkıda bulunması olarak da ifade edilmektedir (Gupta, Chotia & Rao, 2014).

G-20'nin Finansal Tabana Yayılma Küresel Ortaklığı ve INFE'(International Network on Financial Education) nin finansal eğitimin finansal tabana yayılmadaki rolü hakkında çalışan alt grubun yapmış olduğu daha detaylı finansal tabana yayılma tanımına göre ise; “Finansal refah ve sosyo-ekonomik katılımı desteklemek amacıyla, ülkelerin ihtiyaçlarına göre belirlenmiş yaklaşımların yanı sıra, finansal farkındalık ve finansal eğitimi içeren yenilikçi yaklaşımlarla güvenli ve iyi düzenlenmiş finansal piyasa, ürün ve hizmetlerine ucuz, zamanında ve yeterli erişimin sağlanması ve geliştirilmesi sürecidir” (TCMB, 2012, s. 7).

Diğer bir tanımda ise finansal tabana yayılma; “Finansal hizmetlere ihtiyaç duyan finansal tüketicilerin, ihtiyaç duydukları finansal ürünlere erişebilmelerini ve kullanabilmelerini, bunların finansal kuruluşlar tarafından etkili ve sorumlu bir şekilde sunulmalarını ve finansal tüketicilerin bu ürünleri kullanabilmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalarını sağlamak olarak ifade edilmiştir” (Worldbank, 2014b).

Tabana yayılmış bir finansal sistem gayri resmi kredi kaynaklarının (tefeciler vb.) etkinliğini azaltmaya yardımcı olduğu gibi finansal sistemde üretim kaynaklarının etkin dağıtımı da kolaylaştıracağından imkanlar dahilinde sermaye maliyetlerini de düşürebilir (Sarma, 2008, s. 1).

Ayrıca etkin finansal piyasalardan elde edilecek bir fon aracılığıyla yapılacak yatırımlar, kapasite artırımları veya girişimcilik uygulamaları, işsizlik oranlarını azaltıcı bir etkiye sahip olabileceğinden, finansmana erişim kapsamında finansal tabana yayılmanın sağlanması daha etkin bir finansal aracılık sistemine sahip ekonomi olarak, ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltma, refah düzeyinin iyileşmesi, yoksulluğun azaltılması, büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesini sağlar.

Finansal hizmetlerin düzenli ve etkin kullanımı ve kalitesi finansal tabana yayılmanın sağlanması açısından finansal hizmetlere erişim kadar önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal tabana yayılma kavramı finansal erişimi, finansal eğitim ve finansal okuryazarlık ile finansal tüketicinin korunmasını kapsamaktadır (Worldbank, 2014b).

Bu bağlamda Sarma tarafından finansal tabana yayılma erişim kolaylığı, resmi bir finansal sistemin mevcut olması ve ekonominin tüm üyeleri tarafından kullanılması sürecidir şeklinde de tanımlanmıştır (Sarma, 2008, s. 3).

Finansal sermaye akımlarının ülkeler arasında ulaştığı niceliksel boyut finansallaşmanın da küresel düzeyde ele alınıp değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Mihçı, 2015, s. 10). İşte bu noktada yukarıda üzerinde durulan resmi finansal sistem kavramı için küresel ekonomik yapının genelinde kabul görmüş ve yaygın kullanılan bir finansal entegrasyonla faaliyet gösteren, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bulunan, finansal piyasaları ifade ettiği de söylenebilir. Ancak, söz konusu ülkelerdeki finansallaşma süreci içsel olarak küresel ekonomideki değişimlere bağlı olduğu kadar, bu dönüşüme de katkı sağladığı da aşikârdır (Güngen, 2015, s. 34).

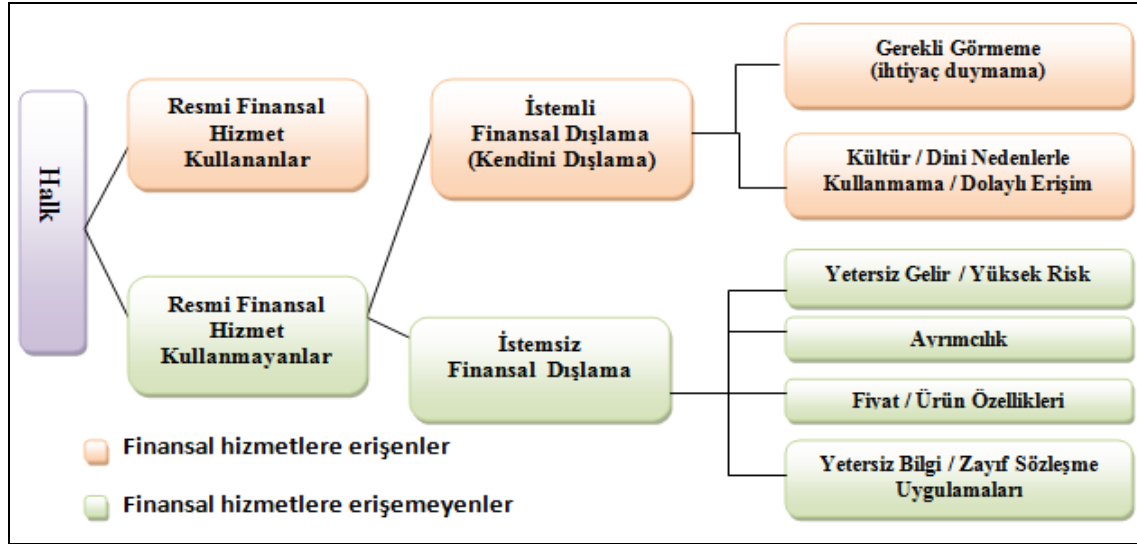
Burada ülkelerin, küresel finansallaşma sürecine katkılarından, finansal tabana yayılmanın sağlanmasındaki rolü ele alınacak olursa; serbest piyasa ekonomisinin temel unsuru olan özel sektörün de genel katılımının sağlanmasıyla birlikte, uygun yasal çerçevenin oluşturulması ve piyasa aksaklığının giderilmesine odaklanıldığı görülmektedir (Worldbank, 2014a).

Finansal hizmetlerin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için finansal tabana yayılmanın temel problem olarak gördüğü finansal dışlama sorununun çözülmesi zarureti, söz konusu bu odaklanmanın merkezini oluşturmaktadır (Worldbank, 2014b). Bu açıdan bakıldığında finansal dışlama kavramının önem teşkil ettiği görülmektedir.

Finansal dışlama kavramı yoksulluk, finansal merkezlere uzaklık, bireysel tercih veya aşırı borçlanma vb. nedenlerinden dolayı finansal sistemin dışında kalma hali olarak ifade edilebilmektedir (Kempson & Whyley' den aktaran Eken, 2008, s. 63).

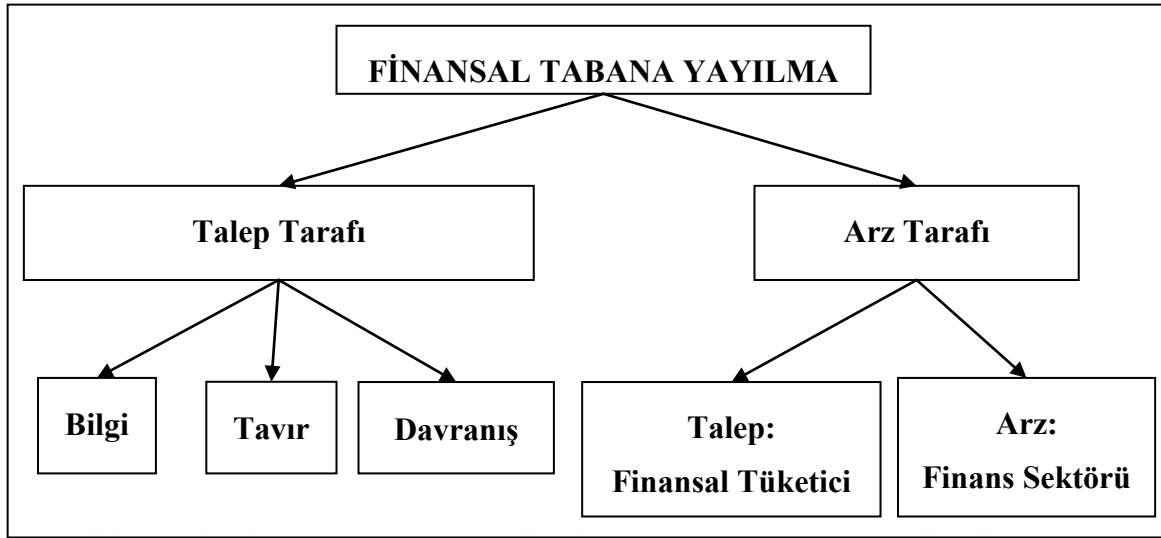
Aşağıdaki şekilde resmi finansal hizmetlere isteyerek veya istemeyerek erişemeyenler sebepleriyle gösterilmiştir. Buna göre finansal hizmetlere erişim konusunda isteyerek erişmeyenlerin sebeplerine bakılacak olunursa ihtiyaç hissetmemenin yanı sıra, dini ve kültürel nedenlerden dolayı veya dolaylı kullanım imkânı olduğu için kullanmamanın mümkün olduğu görülmektedir. Ayrıca finansal hizmetlere erişim konusunda dışlanma

dolayısıyla erişememelerinin sebeplerine de bakılacak olunursa yetersiz gelir ve yüksek risk, ayrımcılık, yetersiz bilgi ve sözleşme ile ürün ve fiyatlar nedeniyle finansal erişimin mümkün olmadığı görülmektedir.

Şekil 5. Finansal hizmetlere erişim ve finansal dışlama. “Finance for all” Demirgüç-Kunt, Beck & Honohan. 2008. s. 29, http://siteresources.worldbank.org/INTFINFORALL/Resources/4099583-1194373512632/FFA_book.pdf; Worldbank, 2014, s. 16, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16238/9780821399859.pdf?sequence=4> sayfasından erişilmiştir.

Finansal dışlama kavramına değindikten sonra finansal tabana yayılma konusunu daha da detaylandıracak olursak finansal tabana yayılmayı alt bileşenleri itibariyle de ele almak mümkün görünmektedir. Bu kapsamda finansal tabana yayılmayı ilk olarak arz ve talep olmak üzere iki ana sınıfa ayırabiliriz. Bu iki bileşenden talep tarafını finansal okuryazarlık oluştururken, arz tarafını ise finansal erişim oluşturmaktadır. Aşağıdaki şekilde bunu detaylıca görebiliriz (TEB, 2014).

Şekil 6. Finansal tabana yayılma. TEB, 2014, s. 2 <http://www.teb.com.tr/document/finansal-okuryazarlik-ve-erisim-endeksi.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere finansal erişim ve finansal okuryazarlık, finansal tabana yayılmanın önemli iki bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kavramların da önemle üzerinde durmak gerekir. Çünkü finansal tüketicilerin bilinçlendirilmesi faaliyeti olarak finansal tabana yayılmanın talep tarafını oluşturan finansal okuryazarlığın aksamaması veya finansal tabana yayılmanın arz tarafını ifade eden finansal erişimin aksamaması, hedeflenen tabana yayılmış bir finansallaşmanın tam anlamıyla gerçekleşmeyeceği anlamına gelir. Bu yüzden finansal okuryazarlığa ve finansal erişime de değinmek gerekmektedir.

2.3. Finansal Erişim

TCMB (2011, s. 7)’si finansal erişimi “bir ülkede herhangi bir finansal kurumda herhangi bir hesabı olan yetişkinlerin oranı” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda ise finansal erişimden kasıt, finansal ürün ve hizmetlere erişimdir. Resmi Gazete (2014, s. 1)’ye göre finansal ürün ve hizmetlere erişim ise “hane halkı ve firmaların kredi, mevduat, sigorta, ödeme işlemleri gibi finansal ürün ve hizmetlere yeterli düzeyde ve uygun şartlarda ulaşabilmesini ve bunların kullanımını ifade etmektedir”. Örneğin; nakit ihtiyacını karşılamak isteyen veya fazla tasarrufu bulunan bir kişinin en yakın ATM veya şubeye ulaşması için bile uzun yol kat etmesi gerekiyorsa, bu kişinin resmi finansal sistemin dışında kalması muhtemeldir. Kişilerin finansal sisteme erişebileceği, yeterli fiziksel erişim

noktalarının olmaması finansal tabana yayılmanın iyileşmesini mümkün kılmamaktadır (Kendall, Mylenko & Ponce, 2010, s. 33).

Beck, Demirgüç, Kunt ve Peria (2008, s. 397-400), finansal erişimi engelleyen etmenleri tespit etmek amacıyla dünya çapında yaptıkları araştırmaya göre; dağıtım kanallarının sayısı, hesap açmada alt limit uygulamalarının bulunması, istenen evrakların çeşitliliği ve sayısı, alınan masraf ve komisyonlar gibi uygulamaların bankacılık hizmetlerine erişimin önündeki başlıca engeller olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bankacılık faaliyet kısıtlama düzeyi, medya özgürlüğü derecesi, fiziki alt yapının gelişmişliği, bankanın açıklama uygulama düzeyleri ile erişim engelleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. (Beck vd., 2008).

Dolayısıyla nüfusun büyük bir kısmının finansal erişimden yoksun kalmasına neden olan engeller, ekonomik eşitsizliğin devam etmesini ve yoksullar için ekonomik fırsatların sınırlandırılmasında önemli bir düzeyde engelleyici rol oynamaktadır. (Demirgüç-Kunt & Levine, 2008, s. 2-7). Yapılan araştırmalar gelişmiş bir finansal sistem ile iktisadi kalkınma arasında pozitif ve güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmektedir (Demirguc-Kunt & Maksimovic, 1998; Rajan & Zingales, 1998, s. 26; Eschenbach & Francois 2002, s.1-11; Honohan & Patrick, 2004; Levine, 2005, s. 85).

Ayrıca finansal ilerleme, iktisadi gelişimi sağlayan bir unsur olmanın yanı sıra yoksulluğun giderilmesi konusunda da önemli fonksiyonlar üstlenmektedir (Burgess & Pande, 2005; Beck, Demirguc-Kunt & Levine, 2004). Bununla birlikte bazı çalışmalarda eğer yoksullar finansal hizmetlere erişimden yoksun bırakılırlarsa, finansal sistemdeki değişimlerden sadece zenginlerin kazanım elde edeceğine değinilmiştir. (Greenwood & Jovanovic, 1990; Demirgüç-Kunt & Levine, 2008).

Bu açıdan bakıldığında bazı akademik çalışmalarda da ifade edildiği üzere yoksullara finansal erişim hakkının tanınmasının hayatlarında farklılık yaratabileceğinin yanı sıra (Burgess & Pande, 2005; Karlan & Zinman, 2007, 2009; Banerjee, Duflos, Glennerster & Kinnan, 2009; Bruhn & Love , 2009; Dupas & Robinson, 2009) finansal ürünlere erişimin sağlanması ile yoksulların yaşamında olumlu farklılıklar yaratılabileceğinden, finansal tabana yayılmanın tam anlamıyla gerçekleştirilmesi bakımından finansal erişimin önemli ekonomik ve sosyal bir politika hedefi olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (Kendall vd., 2010).

Burada vurgulanmak istenen öncelikli husus ekonomik kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için iyi gelişmiş bir finansal sistemin (finansal erişimin ve finansal okuryazarlığın temin edildiği tabana yayılmış bir finansal sistem) mevcut olması gerekliliğidir (Honohan, 2004; Beck vd., 2007). Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında dünyada ve ülkemizdeki çeşitli finansal erişim göstergelerine bakılacak olunursa; etkin bir finansal sistemin çalışması için finansal tabana yayılma kapsamında finansal erişimin sahip olduğu önem ve gelişme gerekliliği daha açık anlaşılabacaktır.

Dünya genelinde 2,5 milyar yetişkinin resmi finansal sistem kuruluşları tarafından sunulan finansal hizmetlere erişiminin olmadığı, gelişmiş ülkelerde bir finansal hizmet kuruluşunda hesap sahibi olma oranının %89 olduğu, gelişmekte olan ülkelerde bu oranın %41 olduğu dünya bankası verilerinde ifade edilirken (Worldbank, 2014a, s. 40) global findex veritabanına göre ise de 2011-2014 yılları arasında 700 milyon yetişkinin hesap sahibi olduğunu belirtilmektedir. (Demirgüç- Kunt, Klapper, Singer & Oudheusden, 2014). Ayrıca dünyada bir kayıtlı finansal kuruluştaki hesabı bulunan yetişkin oranının 2011 yılında % 51’iken, bu oranın 2014 yılında % 62’ye çıktığı da son dönemler için gözlemlenen bir başka sonuçtur (Worldbank database, 2011, 2014). Yukarıda ifade edilen bu oranları kadın ve erkek başlıkları altında irdelenecek olursak 2011 yılında kayıtlı bir finansal kuruluştaki hesabı bulunan erkeklerin oranının %54’iken bu oranın 2014 yılında % 67’ye ulaştığı, kadınlarda ise bu oranın benzer bir şekilde artış göstererek aynı yıllar için %47’den %57’ye yükseldiği görülmüştür (Worldbank database, 2011, 2014).

Yine kayıtlı bir finansal kuruluştaki hesabı bulunanlar bakımından ülkemizdeki oranlar incelendiğinde 2014 yılı için kayıtlı bir finansal kuruluştaki hesabı bulunan kadınlar için %44, erkekler için ise %69 ve genelde yetişkinlerde bu oran %57 olarak ifade edilmektedir (Worldbank database, 2014).

Finansal erişim göstergesi olarak Dünya Bankasının kullandığı değişkenlere bakacak olursak;

1,000 km² başına düşen şube sayısı, 100,000 kişi başına düşen şube sayısı, 1,000 km² başına düşen ATM sayısı, 100,000 kişi başına düşen ATM sayısı (TCMB, 2011, s. 12) gibi göstergelerin kullanıldığı görülmektedir.

IMF’den elde edilen veriler aracılığıyla yukarıdaki göstergeler dikkate alınarak G-20 ülkelerindeki finansal erişim durumu, aşağıdaki tablo 10 aracılığıyla ifade edilmiştir.

Tablo 12

G-20 Ülkelerinde Finansal Erişim

<u>Finansal Erişim Göstergeleri/G20 Ülkeleri</u>	<u>TÜRKİYE</u>	<u>ALMANYA</u>	<u>ABD</u>	<u>ARJANTİN</u>	<u>AVUSTRALYA</u>
100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı	73,25	*	*	57,39	163,88
1000 km ² başına düşen ATM sayısı	52,12	*	33,88	6,51	3,92
100.000 yetişkin başına düşen Banka Şube sayısı	20,11	14,65	9,34	13,45	30,73
1000 km ² başına düşen Banka Şube sayısı	14,31	29,89	*	1,53	0,74
1000 yetişkin başına düşen Mevduat hesabı sayısı	3566,83	*	*	1411,08	*
<u>Finansal Erişim Göstergeleri/G20 Ülkeleri</u>	<u>GÜNEY KORE</u>	<u>HİNDİSTAN</u>	<u>ÇİN</u>	<u>İTALYA</u>	<u>JAPONYA</u>
100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı	*	13,27	46,94	91,52	128,13
1000 km ² başına düşen ATM sayısı	*	38,96	55,75	162,93	389,6
100.000 yetişkin başına düşen Banka Şube sayısı	18,31	12,16	7,85	61,99	33,86
1000 km ² başına düşen Banka Şube sayısı	79,9	35,68	9,32	110,35	102,96
1000 yetişkin başına düşen Mevduat hesabı sayısı	5225,14	1197,57	40,44	2230,59	7259,6
<u>Finansal Erişim Göstergeleri/G20 Ülkeleri</u>	<u>BREZİLYA</u>	<u>İNGİLTERE</u>	<u>ENDONEZYA</u>	<u>FRANSA</u>	<u>SUDİ ARABİSTAN</u>
100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı	130,74	*	42,4	109,17	69,8
1000 km ² başına düşen ATM sayısı	23,16	*	39,79	107,04	6,46
100.000 yetişkin başına düşen Banka Şube sayısı	47,7	*	10,4	38,71	9
1000 km ² başına düşen Banka Şube sayısı	8,45	*	9,76	37,96	0,83
1000 yetişkin başına düşen Mevduat hesabı sayısı	1153,52	*	863	*	1059,87
<u>Finansal Erişim Göstergeleri/G20 Ülkeleri</u>	<u>KANADA</u>	<u>RUSYA</u>	<u>MEKSİKA</u>	<u>GÜNEY AFRİKA</u>	<u>AB KOMİSYONU</u>
100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı	222,82	155,55	48,35	61,88	*
1000 km ² başına düşen ATM sayısı	7,15	11,53	21,34	18,4	*
100.000 yetişkin başına düşen Banka Şube sayısı	24,41	38,39	15,32	10,3	*
1000 km ² başına düşen Banka Şube sayısı	0,78	2,84	6,76	3,07	*
1000 yetişkin başına düşen Mevduat hesabı sayısı	*	*	1257	1567,34	*

NOT: *Veri mevcut değil. "Access to use financial services" IMF, 2013, <http://data.imf.org/?sk=41e672ac-765b-4bc0-9960-fd93b53df8bd> sayfasından erişilmiştir.

Yukarıdaki Tablo 12, 2013 yılı için IMF tarafından ülkelerdeki finansal hizmetlere erişim ile ilgili ilan edilen verilerden elde edilmiş bir tablodur. Tablo 12 ülkelerde yüz bin yetişkin başına düşen ATM ve banka şubesi sayılarıyla, bin metrekare başına düşen ATM ve banka şubelerini göstermekle birlikte, bin yetişkin başına düşen mevduat hesabı sayısını da ifade etmektedir. Genel itibariyle mevduat bankalarının faaliyetlerini içeren bu göstergeler, diğer finansal kurumların (yatırım bankacılığı veya sigortacılık, vb.) faaliyetlerini içermediği için eleştiriye maruz kalmaktadır. Fakat finansal erişim konusunda finansal erişim ve hizmetleri kullanamayanlar veya kullanmayanlar ile ilgili detaylı veriye ulaşmanın güç olmasının yanı sıra, özellikle yaygın şube ağı ile geniş kitlelerin finansal taleplerini karşılama çabası içerisinde bulunan mevduat bankalarının bu alanda önemli

veriler sunduğu da yadsınamayacak bir gerçektir. Yine bu veriler incelenirken ülkelerin nüfusu, sermaye yapısı, teknolojik gelişimi, büyüme oranları, kalkınma oranları, coğrafi büyüklüğü ve coğrafi özellikleri ile tüm sosyo-ekonomik hayat ve beşeri unsurlarla ilgili etkenler dikkate alınmalıdır.

Tablo 12'ye göre ülkemiz 2013 verileri incelendiğinde yüz bin yetişkin başına düşen ATM ve şube sayısı sırasıyla 73,25 ve 20,11'dir. Yine tabloda bin metre kare başına düşen ATM ve şube sayısına bakıldığında 52,12 ve 14,31'dir. Ayrıca bin yetişkin başına düşen mevduat hesabı sayısı 3.566,83'dür. Bu verileri TBB'nin İllere ve Bölgelere Göre Banka, Şube, Nüfus, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı-2014 raporu vasıtasıyla daha da detaylandırılacak olunursa özetle aşağıdaki şekilde ifade edilebilir. 3 tanesi kamu, 11 tanesi özel, 19 tanesi yabancı sermayeli, 1 tanesi de Fonda olmak üzere ülkemizde 34 mevduat bankası bulunmakta, kalkınma ve yatırım bankalarıyla birlikte bu sayı 47'e ulaşmaktadır. 81 ilde 941 ilçede faaliyet gösteren bu bankalar 11.142 şubede, 200.084 personelle hizmet vermektedirler. Üç kamu ve üç özel banka 81 ilin tamamında faaliyet göstermektedir. Bir banka en çok 928 ilçede faaliyet gösterirken kendisini takip eden diğer iki banka sırasıyla 487 ve 477 ilçede faaliyet göstermektedir. Sadece 13 banka 81 ilin 50 sinde faaliyet göstermektedir. 47 bankanın ise 19 tanesi sadece bir il/ilçede faaliyet göstermektedir.

Ülkemizde 2014 yılı sonu itibariyle 394 ilçede sadece bir banka şubesi var iken, Ankara Çankaya'da 486, İstanbul Kadıköy'de 325 ve İstanbul Şişli'de 268 banka şubesi bulunmaktadır. Üç büyük şehrimiz olan İstanbul, Ankara ve İzmir'de toplam yurtiçi şubelerin %45'ini oluşturan 5.032 adet şube bulunmaktadır. Ayrıca 2014 Aralık itibariyle bankacılık sektöründe 41.496 adet ATM, 2.587.145 adet POS cihazı ve 2.380.799 adet üye işyeri sayısı bulunmaktadır (TBB, 2014).

Yine TBB'nin üçer aylık dönemlerde 25 bankanın çağrı merkezi istatistiklerini yayınladığı çağrı merkezi istatistikleri Haziran 2015 raporuna detaylı bakılacak olunursa 2015 Nisan-Haziran döneminde, çağrı merkezlerine gelen toplam çağrı sayısı bir önceki döneme göre 1 milyon 112 bin adet (yüzde 1,1) artarak 102 milyon 865 bin olmuştur. Yine aynı dönemde, çağrı merkezlerinden giden toplam çağrı sayısı bir önceki döneme göre 538 bin adet (yüzde 2,39) artarak yaklaşık 23 milyon 35 bin olmuştur. Alınan e-posta sayısı 466.652, chat sayısı, 217.615, görüntülü chat sayısı 1290 ve gelen faks sayısı 11.087'dir. Aynı dönem itibariyle bu iletişim imkânları vasıtasıyla yapılan finansal işlemlerin toplamı 1

milyon 647 bin adet ve işlem hacmi 4 milyar 322 bin TL'dir. Ayrıca çağrılarda ortalama konuşma süresi 169 saniye olduğu ifade edilmiştir (TBB, 2015a).

Yukarıdaki veriler incelendiğinde ülkemizde finansal hizmet ve ürün kullanımı dolayısıyla bankalarla teknolojinin katkılarıyla da yoğun bir şekilde iletişime geçildiği, bu açıdan bakıldığında her türlü haberleşme aracı vasıtasıyla finansal erişimin sağlanmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

TBB'nin açıkladığı internet ve mobil bankacılık verilerine bakıldığında Mart 2015 dönemi itibariyle ülkemizde sisteme kayıtlı ve en az bir kez sisteme giriş yapmış müşteri sayısı internet bankacılığı için 37.320.131 kişi iken mobil bankacılık kullanan müşteri sayısı geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık iki kat artarak 12.578.479 kişiye ulaşmıştır. Bu bariz artışın sebebi olarak akıllı telefon kullanımı ve mobil internet kullanımının yaygınlaşması olduğu söylenebilir. Yine ayrıca finansal olmayan işlemler kategorisinde internet bankacılığı ve mobil bankacılık kullanımı işlem adetleri sırasıyla 869.620.000 ile 720.964.000'dir. Finansal olan işlemler kategorisine göre ise internet ve mobil bankacılık verileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 13

Mart 2015 Dönemi İtibariyle İnternet ve Mobil Bankacılık Verileri

	<u>İnternet Bankacılığı</u>		<u>Mobil Bankacılık</u>	
	<u>İşlem Adedi</u> (Bin)	<u>İşlem Hacmi</u> (Milyon TL)	<u>İşlem Adedi</u> (Bin)	<u>İşlem Hacmi</u> (Milyon TL)
Para Transferleri	62.251	468.889	21.394	55.283
Ödeme İşlemleri	51.622	31.959	18.804	2.612
Yatırım İşlemleri	11.631	147.606	2.963	29.800
Kredi Kartı İşlemleri	11.669	16.575	7.900	6.288
Diğer Finansal İşlemler	3.215	29.311	1.359	3.549

"İnternet ve mobil bankacılık istatistikleri" TBB, 2015b, https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Internet_ve_Mobil_Bankacilik_Istatistikleri/2419 sayfasından erişilmiştir

Yukarıdaki tablo 13'de dikkati çeken husus hem internet bankacılığı hem de mobil bankacılık kullanımında, yapılan finansal işlemlerde hacim bakımından ilk sırayı para transferleri alırken ardından yatırım işlemleri gelmektedir.

Dolayısıyla internet bankacılığı ve mobil bankacılık, teknolojik yeniliklerle birlikte bireylerin finansal erişimini arttıran önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır ve çıkmaya devam edecek gibide görünmektedir.

Ülkemizde banka dışı finansal hizmet sağlayıcılarının (kiralama, faktöring, vb.) yetersiz düzeyde gelişmesi küçük ve orta ölçekli işletmelerin fon ihtiyacını karşılamada çeşitliliği daraltmaktadır (Worldbank, 2014b).

Diğer bir yandan, Türkiye’de finansal tüketicilerin sahip olduğu hesap ve kredi kartı oranı, sosyo-ekonomik yapısı ülkemizle benzerlik taşıyan ülkelere göre daha yüksek olmasına rağmen, tasarruf ve finansal kuruluşlardan borçlanma oranları bakımından daha düşük seviyededir (Worldbank, 2014b). Ülkemizde nüfusun %30’una sahip 3 büyük il toplam mevduatın %70’ini oluşturmakta ve 2014 yılında ortalama şube başına 89 milyon TL mevduat ile 103 milyon TL kredi düşmektedir. 2014’de mevduatın krediye dönüşüm oranı yüzde 114 düzeyindedir (TBB, 2014).

Finansal erişimi farklı boyutlarıyla ele aldıktan sonra finansal okuryazarlığın alt bileşenleri ve etkileri üzerinde detaylıca durmakta yarar görülmektedir.

2.4. Finansal Okuryazarlık

Finansal okuryazarlık konusunu daha iyi kavrayabilmek için tanımına, önemine, ekonomiye ve bireye etkilerine değinilerek, finansal okuryazarlığı arttırıcı çabalar üzerinde ayrıca durulacaktır.

2.4.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Son yıllar itibariyle gelişme gösteren ve literatürde kendine yer açma çabası içerisinde olan finansal okuryazarlık kavramına farklı çalışmalarda çeşitli tanımlamalar getirilmiştir.

İlk olarak kişinin günlük para yönetimi ve bu yönetimin uzun dönemli amaçlara etkisi (Braunstein & Welch, 2002, s. 445) şeklinde ifade edilen finansal okuryazarlık, daha sonraları Hilgert, Hogarth & Beverley (2003) tarafından finansal bilgi olarak tanımlanmıştır.

Mandell’e (2006, s. 1) göre ise finansal okuryazarlık bireylerin kendine avantaj sağlayacak şekilde önemli finansal kararlar alabilmesi için ne bilmesi gerektiğidir. Başka bir tanımda ise finansal okuryazarlık, kişinin yaşam boyu finansal refahı için finansal kaynakları etkin

bir şekilde yönetebilmesini sağlayacak bilgi ve becerilerini kullanabilme yeteneğidir şeklinde tanımlamaktadır (Jump\$tart Coalition, 2007, s. 1; PACFL, 2008, s. 4).

Ayrıca finansal okuryazarlık, paranın kullanımına ve yönetimine ilişkin konularda bilinçli ve etkili karar alma yeteneğidir (Gale & Levine, 2010, s. 3; ANZ bank, 2008, s. 6) şeklinde de tanımlanmıştır.

Finansal okuryazarlık, kazanç ve harcamaya ilişkin konularda bilinçli ve etkili karar verme ve para yönetmeyi başarma (başarabilme) yeteneği (Tschache, 2009, s. 6) olarak da ifade edilmektedir.

Finansal okuryazarlık, bir tüketicinin parasal konularda bilgi ve beceriye sahip olarak finansal karar almada ve finansal araçların seçiminde etkili ve rasyonel davranarak yatırımlarına yön vermelerini sağlayan yeterlilik düzeyi olarak da tanımlanabilir (Satoğlu, 2014, s. 10).

Finansal okuryazarlık için temel düzeyde finansal kavram, finansal ürün ve finansal uygulamalara ilişkin bilgi sahibi olmak amaçlanmaktadır. Burada finans alanında bir uzman meydana getirmekten çok kendisine ve yakın çevresine fayda sağlayacak kadar finansal bilgi ve davranışa sahip bilinçli bir finansal tüketicilerden oluşan kitlelere ulaşmak arzulanmaktadır (Gökmen, 2012, s. 23).

Yani finansal okuryazar olan bir kişiden uzmanlık gerektiren finansal konularda, gerekli bilginin kimden nasıl alınacağını bilmeli, bütçe yapabilmeli, finansal hizmet sunan kişilerle müzakere yapabilmedir. Bunlar için ileri düzey finans bilgisine sahip olmak gerekmemektedir (Satoğlu, 2014, s. 15).

2.4.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finansal araçların giderek karmaşık yapıya dönüşmesi ve bireysel kararlardaki sorumlulukların artmasının yanı sıra teknolojik gelişmeler, yeni dağıtım kanalları ve finansal piyasaların entegrasyonu, sunulan hizmetleri ve bu hizmetlere ulaşım yollarını arttırmıştır. Dolayısıyla vatandaşların çoğu için ürünler karmaşık ve gelecekteki piyasa ve ürün performansını tahmin etmenin güçleştiği bir noktaya gelinmiştir (European Commission, 2007, s. 2). Bu yeni düzende bireylere yeni ve her zamankinden daha sofistike finansal ürünler sunulmuş, kredilere ulaşım öncekinden daha kolaylaştırılmış,

borç alma fırsatları daha fazlalaştırılarak, geniş ürün yelpazesinden seçim yapma şansları sağlanmıştır (Lusardi & Van Rooji, 2010, s. 2).

Bu açıdan bakıldığında finansal sistem ve finansal ürünler ile ilgili deneyim eksikliği, düşük eğitim düzeyi ve düşük finansal okuryazarlık düzeyi vb. konular finansal ürünlerin benimsenmesini yavaşlatabilir. Finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılması gereksinimi, mevcut olarak kendini hissettiren ve daha büyük bir sorun çıkarma potansiyeline sahip bir toplumsal ihtiyaca karşılık ortaya konan çaba şeklinde günümüz ekonomik hayatına tezahür etmiştir.

Finansal konularla ilgili karar vermede gitgide aranan bir araç haline gelen finansal okuryazarlık, finansal cehaletin ve finansal bilgi ve beceri eksikliği kaynaklı hata yapmaya olan yatkınlık ve bunların yayılan olumsuz sonuçları ile birlikte birçok bireyin birbiriyle bağlantılı verdikleri finansal kararlar durumu göz önüne alındığında insanları finansal konularda temel donanımlarla donatılmasının zarureti önem kazanmaktadır (Lusardi & Van Rooji, 2010, s. 35-36).

Örneğin: Bireylerin katkı paylarını belirledikleri ve tercih ettikleri emeklilik yatırım fonlarında değerlendirme yapabildikleri bireysel emeklilik sisteminde, bireylerin portföy seçimlerini ve dağılımlarını müzakere edebilmek, verileri ve bilgileri analiz yapabilmesi, yatırım performansını değerlendirebilmesi için asgari bir finansal altyapıya sahip olmalarını gerekli kılmaktadır (Altıntaş, 2009). Burada finansal okuryazarlık ile sağlanan temel finansal altyapıyla, bireyin çalıştığı dönemde yapmış olduğu tasarrufu en iyi şekilde değerlendirmesine katkıda bulunarak, refah seviyesinin emeklilik döneminde de devam etmesini sağlamaya yardımcı olmaktır. Aksi takdirde katılımcılar, yatırımlarını yaparken eğer tamamen aracılarının belirtmiş olduğu yatırım tercihinde bulunurlarsa, gerçekte yaptıkları sadece aracılarının potansiyel yatırım risklerini devralmak olacaktır (Altıntaş, 2009).

2.4.3. Finansal Okuryazarlığı Arttırıcı Bir Faaliyet Olarak Finansal Eğitim

Finansal eğitim, finansal bilgi ve beceri kazandırma süreci olarak ifade edilebilir. Bu süreç finansal okuryazarlığı geliştireceğinden finansal eğitim kavramının üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir (PACFL, 2008).

Nitekim finansal okuryazarlık seviyesinin arttırılması ve tabana yayılması için en önemli araç olarak karşımıza finansal eğitim programları çıkmaktadır. Finansal eğitim

programları, finansal tüketici haline gelen bireyleri, içerisinde bulunduğu finansal sistemden nasıl yararlanması gerektiği konusunda yol gösterici olmaktadır. Finansal eğitim programları ile finansal tüketiciler gereksinimlerine ve menfaatlerine göre finansal sistemden yararlanır ve tasarruf yapabilir bir noktaya gelebilirler (Bayram, 2015, s. 109-110).

Yani eğitilmiş bir finansal tüketici sadece kendisine fayda sağlamakla kalmayıp, bununla birlikte toplum ve mali sistem içinde önem teşkil etmektedir. Etkin ve verimli bir pazarın varlığı için bilinçli seçimler yapabilen, bilgili tüketiciler gereklidir (Hilgert, Hogarth & Beverley, 2003, s. 309).

Dolayısıyla farklı sosyo ekonomik şartların etkisiyle, yeni ekonomik sisteme evrilerek finansal tüketici konumuna gelen toplumun her kesimindeki bireyler, finansal sistemin araçlarıyla, süreçleriyle, uygulamalarıyla tanışmış olacaklardır. Finansal tüketicilerin bilgilenmiş olarak sisteme dâhil olmaları, sistemin daha sağlıklı yürümesini sağladığı gibi onların riskleri görebilmesini ve doğru karar verebilmesinin de önünü açacaktır. Bu kapsamda finansal eğitimi, 2005 yılında OECD tarafından yapılan tanımla ifade edecek olursak; finansal tüketicilerin finansla ilgili ürün ve kavramları daha kolay kavradıkları; bilgi ve objektif tavsiyeler vasıtasıyla, daha bilinçli tercihlere yönelerek ihtiyaç hissettikleri yardım konusunda nereye başvuracağını bilmesi ve mevcut finansal refahlarını koruma ve arttırmaya yönelik çabaların gerçekleştirilmesi süreci olarak tanımlanabilmektedir (TCMB, 2012, s. 7).

Yine 5 Haziran 2014'de Resmi Gazetede başbakanlık tarafından yayınlanan finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları adlı 29021 sayılı genelgede, Finansal eğitim; “tüketici ve yatırımcıların bilgilendirilmeleri yoluyla finansal ürünlere, kavramlara ve risklere yönelik farkındalıklarının ve yetkinliklerinin artırılmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlardan da yola çıkarak finansal eğitimin, finansal sistemin ihtiyaç hissettiği istikrarlı ve sağlıklı bir yapı için gerekli görülen basiretli düzenlemeler ve artan fonksiyonel işleyişin önemli bir tamamlayıcısı haline geldiği görülmektedir.

Aynı zamanda bugünün gençleri yarının yetişkinleri olacağı için, onları ilerde karşılaşılabilecekleri finansal durumlara hazırlamak, bu konudaki yetenek ve alışkanlıklarını geliştirmek açısından okulda finansal eğitim almaları yetişkinliklerinde finansal karar almalarında yardımcı olacaktır (Thompson, 2014 s. 4-34; OECD, 2014, s. 28-30).

Okul hayatlarında ekonomi ile ilgili eğitim alan kişilerin, sonraki yaşamlarında finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olmasının yapılan çalışmalarda gözlenmesi (Lusardi & Mitchell 2007; Van Rooij, Lusardi & Alessie, 2011) ile birlikte ekonomi konularındaki eğitim faaliyetlerinin okullarda sadece ekonomi ile ilgili alanlarla sınırlandırılmaması, diğer tüm eğitim alanlarına ve okul dışında da kalan diğer toplumsal gruplara da yayılmasının sağlanmasıyla birlikte finansal okuryazarlık düzeyinin artacağı söylenebilir.

Günümüz dünyasında finansal tüketicilerin artık sadece iki bankanın faiz oranları yâda tasarruf planları arasında tercih yapan bir konumda olmadığını, bundan daha ziyade borçlanma yâda tasarruf için çeşitli karmaşık finansal enstrümanlardan oluşan geniş ürün yelpazelerinden seçim yapan bir noktaya geldiği görülmektedir (OECD, 2006, s. 1). Dolayısıyla finansal ürünlerin çeşitliliğinin ve karmaşıklığının artması, bireylerin mali yapılarındaki değişimler ve artan sorumlulukları, pazarı şekillendiren demografik yapıdaki değişimler sebebiyle finansal eğitimin önemi katlanarak artmaktadır (Braunstein & Welch, 2002, s. 445-448). Kafi seviyede finansal bilgi düzeyine ulaşmamış bir bireyin, bazen niteliklerini ve fonksiyonları dahi anlayamadığı geniş ürün yelpazesinden, optimal yatırım tercihlerine yönelmesini beklemek çokta rasyonel görünmemektedir (Altıntaş, 2009). Ayrıca finansal kararları almada risk ve sorumluluk bireyin gelecekteki yaşamı üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olacaktır. Bu açıdan bakıldığında bugünün gençlerinin pazarın, ürünlerin, bankaların, finansal araçların çeşitliliği ve kompleks yapıları nedeniyle yetişkin olduklarında ebeveynlerine göre daha fazla finansal risk üstlenme olasılıkları bulunmaktadır (Thompson, 2014, s. 4-34; OECD, 2014, s. 27). Dolayısıyla finansal okuryazarlığın önemli bir bileşeni olarak finansal eğitime günü kurtarma anlayışıyla yaklaşımdan çok uzun vadeli stratejilerle ele alınması gereken bir konu olarak bakılması gerekmektedir. Uzun vadeli politikalarla finansal davranışların iyileştirilmesi pek çok ülkede hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve düzenleyici denetleyici otoriteler tarafından da desteklenmiştir (TCMB, 2012, s. 3).

Finansal tüketiciler ve potansiyeli bulunan finansal tüketici adaylarının finansal sistemin çıktılarından kendilerine uygun olanı tercih etmeleri esnasında tarafsız ve itimat edilebilir bilgilere erişim imkânına sahip olmaları halinde kendilerini daha fazla güvende hissederler. Bunu da sağlayabilecek en önemli piyasa oyuncusu finansal düzenleyici otoritelerdir (TBB, 2012, s. 53).

Küresel ve yerel boyuttaki finansal otoriteler ve ilgili paydaş kuruluşların mevcut destek ve çalışmalarına kısaca değinilmesi, konunun tam anlamıyla ve evrensel olarak nasıl ele

alındığının ve ne derece önem verildiğinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu bakımdan dünyada ve Türkiye’de finansal eğitim konusuna kısaca değinmek de fayda vardır.

2.4.4. Dünyada ve Türkiye’de Finansal Eğitim ve Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

Finansallaşmanın küresel boyutlar kazandığı günümüz dünyasında finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması ve yaygınlaştırılması için, finansal eğitime verilen önem ve finansal sisteme sağlayacağı katkılar büyük önem teşkil etmektedir. Bu öneme istinaden finansal otoriteler ve ilgili paydaş kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalardan bazılarını maddeler halinde ifade edecek olursak şöyle sıralayabiliriz:

- Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’de “Finansal Eğitim Bürosu” (Office of Financial Education) 2002’de açılmış, bunu takiben 2003’de ABD Kongresi “Finansal Okuryazarlık ve Eğitimi Komisyonu”nu (Financial Literacy and Education Commission FLEC) kurmuştur (Temizel ve Özgüler, 2015, s. 10).
- Avrupa Komisyonu 2003 yılında “dolceta” (Development of On-Line Consumer Education Tools for Adults, www.dolceta.eu) adı verilen, finansal okuryazarlık, finansal hizmetleri ve banka hesabı, kredi vb. finansal ürünleri anlama, aile bütçesi, tüketici hakları ve tüketicinin korunması gibi birçok konuda kapsamlı bilgi ve eğitimler veren internet sitesini kurmuştur (Figueira, 2007, s. 3-4; Temizel, 2015, s. 6-7; European parliament, 2014). Komisyonun diğer önemli çalışması da “Avrupa günlüğü” adıyla yayımlanan kitaptır. Avrupa günlüğü, öğrencileri aşırı borçlanmaya karşı erken uyarı niteliğinde, tüketici hakları konusunda bilgilenmesini amaçlayan, öğrencilere, kredi kartı, hesap kartı vb. finansal ürünlerin tanıtıldığı, para ve borçlanma konularını da kapsayan bir kitaptır (Figueira, 2007, s. 3-4, Güler, 2015, s. 40-41). 2007 yılında da Avrupa Komisyonu finansal eğitimin önemini ve etkilerini temel alan bir bildiri yayımlamıştır (TCMB, 2011, s. 92; EU Commission, 2007, s. 6-8). 2008 yılında ise finansal eğitim konusunda ulusal stratejiler, finansal krizler, finansal eğitim uygulamaları ve emeklilik fonları gibi konularda çalışmaları yürütmek (TCMB, 2011, s. 92) ve finansal eğitime ilişkin çeşitli konularda komisyona tavsiyelerde bulunmak (EGFE, 2008, s. 1) üzere “Finansal Eğitim Uzmanlar Grubu” (Expert Group on Financial Education -EGFE) kurulmuştur. Ayrıca, 2007 yılında

Avrupa Komisyonu “Finansal Eğitim Avrupa Veri Bankası” (European Database for Financial Education) oluşturma kararı aldı (European Commission, 2007).

- 2012 yılında G-20 liderleri finansal erişim konusunda kadın ve erkek arasındaki farklılığı görmüş, bu durumun giderilmesi için Finansal Tabana Yayılma Küresel Ortaklığı (GPFI), OECD/INFE ve Dünya Bankasından, kadınların karşılaşılabilecekleri engellerin tam olarak tespit edilmesini istemiştir (TCMB, 2013).
- Kasım 2010’da, G-20 zirvesi “FSB (Finansal İstikrar Kurulu) ve OECD gibi uluslararası örgütlerden, bilgiye dayalı bir şekilde finansal tüketiciyi korumayı geliştirme seçeneklerini araştırmaları ve rapor etmelerini istemiştir (TBB, 2012, s. 150). 2010 yılı G-20 Liderler zirvesinde KOBİ finansmanı, veri ve ölçüm, finansal tüketicinin korunması ve finansal okuryazarlığın artırılması konuları olmak üzere dört alt grupta faaliyet gösteren (Van den Bergh. 2012, s. 3) Finansal Tabana Yayılma Küresel Ortaklığı’nın (Global Partner Ship for Financial- GPFI) kurulmasına karar verilmiştir (GPFI). Ayrıca Türkiye, Finansal Tabana Yayılma Küresel İşbirliği (GPFI) ve Finansal Tabana Yayılma Birliği (AFI) programları bünyesinde aktif olarak yer almaktadır (Hazine Müsteşarlığı, 2015, s. 33). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 30 Eylül 1961’de faaliyete başlayan ve günümüzde Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 34 ülkenin üye olduğu uluslararası ekonomik bir kuruluş (OECD, nd). Üye ülkelerin düşük finansal okuryazarlık düzeyi ve bunun neden olabileceği olumsuz durumlar hakkındaki endişeleri sonucunda, OECD 2003 yılında finansal eğitim ile ilgili faaliyetlerine başlamış ve bu süreç içerisinde çeşitli yayın, rapor, analitik araştırma, analiz stratejileri vb. uygulamalar ile çalışmalarını genişletmiştir (TCMB, 2011, s. 89; Atkinson & Messy, 2011, s. 2). Finansal eğitimde uluslararası işbirliğini desteklemek ve kolaylaştırma kapsamında OECD’de Uluslararası Finansal Eğitim Geçidi “International Gateway on Financial Education” isimli internet sitesi ve Uluslararası Finansal Eğitim Ağı “International Network on Financial Education” (INFE) faaliyete geçirilmiştir (TCMB, 2011, s. 89; Temizel, 2015, s. 6). Uluslararası Finansal Eğitim Geçidi “International Gateway on Financial Education; OECD bünyesinde 2008 yılında kurulan dünya çapında herkesin finansal eğitime ilişkin haber, eğitim programları, elde edilen bilgiler, veri, araştırma ve kaynaklara erişilmesini sağlayan, veri paylaşımlarının yapıldığı kapsamlı bir internet sitesidir. (TCMB, 2011, s. 89) Uluslararası Finansal Eğitim Ağı (INFE) (International Network on Financial Education) OECD bünyesinde 2008 yılında finansal eğitim

konusunda çalışmak üzere kurulmuş Uluslararası Finansal Eğitim ağıdır (spk, nd). INFE'nin temel çalışma alanlarının finansal eğitim için stratejiler oluşturulması, finansal okuryazarlığın ölçülmesi, okullarda finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması, finansal eğitim programlarının değerlendirilmesi, finansal eğitim ve kadın konularına odaklandığı görülmektedir (TCMB, 2012). OECD yine bünyesinde oluşturulan “Finansal Tüketicinin Korunması Görev Gücü” tarafından hazırlanan ve 2011 yılı Ekim ayında yayımlanan “Finansal Tüketicinin Korunmasına Yönelik Üst Düzey İlkeler” G-20 tarafından benimsenmiş ve bu konuda kabul gören temel uluslararası referans haline gelmiştir (Resmi Gazete, 2014, s. 19).

- INFE 2010 yılında “Finansal Eğitim ve Farkındalık Aracılığıyla Kadınların Güçlendirilmesi” başlığı altında uzman kişilerden oluşan bir alt çalışma grubu kurdu. Oluşturulan bu çalışma grubunun amacı finansal okuryazarlık ve kadına özgü konuların farklı platformlarda daha iyi irdelenmesine ve siyasi otoriteler vasıtası ve ilgili farklı paydaşlarında katkılarıyla kadının bu alandaki becerilerinin arttırılmasına yardımcı nitelik taşıyan, rehber olmaya yönelik ve verileri temel alan politika analizi yapmaktır (TCMB, 2013).
- Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” adı verilen PISA (The Programme for International Student Assessment), ilk defa 2000 yılında başlayan ve OECD tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde yapılan, 15 yaş grubundaki öğrencilerin sahip oldukları bilgi ve becerileri değerlendiren kapsamlı bir araştırma projesidir (MEB, 2012). PISA; fen, matematik ve okuma becerilerinin yanı sıra eleştirel düşünce, muhakeme, analiz, sentez ve yaratıcılık gibi farklı becerilerin de ölçüldüğü uluslararası referans niteliğinde bir çalışmadır (Şirin & Vatanarttıran, 2014, s. 1- 15). OECD- PISA ile 15 yaş grubundaki öğrencilere temel branşlar üzerinde değerlendirme yapmasının yanı sıra ekonomi için önem arz eden konulardaki yetenekleri de ölçebilme ve değerlendirebilme adına yeni alanlar geliştirmektedir (Çelebi, Güner, Taşçı Kaya & Korumaz, 2014 s. 53- 54). Bu bağlamda öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini ölçebilmek için ilk defa 15 yaşındaki öğrencilere ilki 2012 yılında, ülkelerin katılımının tercihe bırakıldığı (Türkiye'nin aralarında bulunmadığı) 18 ülkeyi kapsayan, ilk büyük ölçekli uluslararası finansal okuryazarlık sınavını uyguladı (OECD, 2014, s. 31; FODER, 2015).
- Dünya bankası dünyanın yoksul bölgelerinde finansal erişim konusunda çalışmak üzere Consultative Group to Assist the Poor (CGAP) çalışma grubunu kurmuştur.

Ayrıca bu kapsamda hazırlanan Finansal erişim 2010 (Financial Access 2010) adlı rapor dünyada finansal erişim istatistiklerini sunan önemli bir çalışmadır (TCMB, 2011, s. 90). Dünya Bankası sadece bilgi ve veri toplamaya yönelik çalışmalarda bulunmamıştır. Örneğin finansal okuryazarlık ve finansal eğitim için Rusya Federasyonu'na 25 milyon \$ kredi de açmıştır (TBB, 2012, s. 139, 152). Yine Global Finansal Tabana Yayılma Veri Tabanı (Global Findex), dünya bankasının küresel boyutta yapılan anketlerine, finansal tabana yayılmayla ilgili görüş ve verilere erişimine olanak sağlayan dünyanın en kapsamlı veri tabanıdır. Dünya bankası finansal tabana yayılma konusunda aynı zamanda birçok uluslararası ve ulusal kuruluşlarla işbirliğinde bulunmakta, birçok projeyi desteklemekte ve diğer çeşitli konulardaki ulusal ve küresel anketlere yardımcı olmaktadır. Dünya Bankası Kasım 2010'da, Tüketicinin Koruması ve Finansal Okuryazarlık Global Programını da geliştirmiştir (TBB, 2012, s. 13)

- Ayrıca IMF 2009 yılında dünya çapında kapsamlı veri ve bilgi toplama amacıyla "Finansal Erişim Anketi (Financial Access Survey)" (FAS) başlatmıştır (Chakrabarty, 2012, s. 12).
- IMF ve Dünya Bankası finansal erişim anketinde birlikte çalışma yürütmektedir. Dünya Bankası findex ve IMF, FAS uluslararası finansal tabana yayılmayı ölçen girişimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Chakrabarty, 2012, s. 12).
- İngiltere Finans Hizmetleri Otoritesi (FSA) tüketiciler için hazırladığı "Money Made Clear" web sitesi ile hazırladıkları tablolarla tüketicilere farklı şirketlerin benzer finansal ürünlerini, karşılaştırabilmeleri ne olanak sağlarken, finansal ürün ve hizmetlerin maliyeti konusunda ayrıntılı bilgi vermektedir. Hazırladıkları broşürlerle, internet sitesi aracılığıyla, web-chat, telefon gibi çeşitli dağıtım kanallarını kullanarak tüketiciyi bilgilendirme hizmeti sağlamaktadır (TBB, 2012, s. 53).
- Ülkemizde ise Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı çerçevesinde Sermaye Piyasası Kurulunun öncülüğünü yaptığı, Borsa İstanbul (BIST) ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği (TSPAKB)'nin de aktif bir rol üstlendiği yatırımcı eğitimi seferberliği ile bu konuda finansal tüketiciyi bilinçlendirmek için bir dizi çalışmalar yapmışlardır. Farklı bölgelerdeki üniversitelerde ve okullarda finansal eğitim verme faaliyetlerin yanı sıra, BDDK, SPK, TBB ve TCMB gibi kuruluşlarda internet siteleri üzerinden veya <http://www.finansaltuketici.gov.tr/>, <http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/>, <http://www.bilincliyatirimci.org/> vb. siteler

kurarak ziyaretçilere online finansal eğitim imkanı sağlamaktadırlar. Bununla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde kadın ve gençlere yönelik tasarruf, bütçeleme, kredi kartı kullanımı vb. konularla ilgili finansal eğitim vb. çalışmalara yer verilmiştir. 2009 yılında Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği, Visa Europe Türkiye ve üye bankaların katılımıyla, 15-30 yaş arası gençlerin finansal bilinçlerini arttırmak ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla “Paramı Yönetebiliyorum Projesi”ni hazırlamıştır (paramı yönetiyorum, ty). Ayrıca ülkemizde bir sivil toplum kuruluşu olan finansal okuryazarlık ve erişim derneği FODER tarafından da finansal eğitim çalışmaları da yapılmaktadır.

2.4.5. Finansal Okuryazarlığın Finansal Tüketiciye Katkıları (Bireye Etkisi)

2008 yılında dünya genelinde yaşanan finansal krize kadar, küresel finansal sistem her yıl bünyesine yaklaşık 150 milyon yeni finansal tüketici eklemektedir (TBB, 2012, s. 10). Dolayısıyla finansal okuryazarlığa son zamanlarda duyulan ihtiyacın artmasının temel nedeni, finansal tüketicilerin korunması gereksiniminin son zamanlarda zorunluluk arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Yani bir tarafta finansal hizmet ve ürün talep edenler, diğer bir tarafta ise finansal hizmet ve ürün sağlayıcıları ve bunların arasındaki güç, bilgi ve kaynaklar konusundaki mevcut eşitsizlik, sorunu derinleştirmektedir. Finans kuruluşları, ürünlerini iyi tanırlarken finansal tüketicilerin satın aldıkları finansal ürünler hakkında yeterli bilgi edinmeleri hem zor hem de maliyetlidir (TBB, 2012, s. 139-140). Dolayısıyla burada işleyen süreç itibarıyla tüketiciler dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır. Finansal tüketicinin korunması; finansal ürün ve hizmetleri arz edenler ile bunları talep edenler arasında hakkaniyetli ve adil bir alışveriş ortamını temin etmeye yönelik düzenlemeleri ifade etmektedir (TCMB, 2012, s. 7). Bu açıdan bakıldığında finansal tüketicilerin hakkını savunabilecek kadar temel bir düzeyde finansal okuryazar olabilmeleri gereklidir diyebiliriz. Ayrıca finansal tüketicinin korunması, piyasaya hükmeden oyuncuların güçlerini kötüye kullanmalarının önüne geçilmesi için kullanılabilir bir araç olarak kendini göstermektedir (TBB, 2012, s. 79).

Finansal problemlerin hayatın her kesiminden insanı etkilediği bir gerçektir. Finansal problemler sadece ailelerin yaşamları etkilemekle kalmıyor, iş yaşamındaki verimliliği de olumsuz etkilemektedir (Williams, Haldeman & Cramer, 1996, s. 150). Çalışanın finansal

stress altında olması işe gecikmeler, konsantrasyon kaybı, hatalar, kazalar vb. nedenlerle sonuçlanmaktadır.

Daha yüksek düzeyde finansal okuryazarlığın bireylerin tasarrufları üzerinde olumlu etkisi vardır. Çünkü artan okuryazarlık finansal koşullarını daha iyi anlayabilen bireylerin geleceklerini daha iyi planlamaları ve daha çok bilinçli finansal kararlar alması anlamına gelebilir (Mahdzan & Tabiani, 2013, s. 42)

Finansal okuryazarlık bireylerin tasarruf ve yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyeceği gibi finansal tüketicinin emeklilik planlaması üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu çalışmalarda ayrıca ifade edilmektedir (Bucher-Koenen & Lusardi, 2011, s. 19).

Sonuç olarak ifade edilmesi gereken en önemli husus finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılmasının tam anlamıyla sağlanabilmesi ve sisteme dâhil edilebilmesi sürecinin, finansal tüketiciyi koruyan yasalar ve politikalarla desteklenmediği sürece, finansal erişim, finansal tabana yayılma ve finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılması faaliyet ve çabalarının kendi başlarına yetersiz birer hedef olduğu karşımıza net olarak çıkmaktadır.

2.4.6. Finansal Okuryazarlığın Finansal Piyasalara ve Ekonomiye Katkıları

Herhangi bir ekonominin gelişmesi için finansal kuruluşlarla finansal tüketicilerin arasında iyi ilişkinin kurulması önem arz etmektedir. Bu ilişkide karşılıklı güven ve itimada ihtiyaç vardır. Şeffaf bir mekanizmanın mevcut olmadığı, tüketici bilincinin ve korumasının düşük olduğu veya ihtilaf çözümleme kanallarının yetersiz ve pahalı olduğu atmosferde, ekonomik sistemin işlerliği normalden daha az verimli ve erişilebilir olur (TBB, 2012, s. 22).

Finansal bilgisi yüksek ve ileriye dönük finansal okuryazar nüfusu fazlalaşan herhangi bir piyasa ekonomisi daha etkin çalışacaktır (Hall, 2008, s. 16). Dolayısıyla itinalı bir şekilde gerçekleştirilecek finansal tüketicinin korunması faaliyeti, finans firmalarının kötü satış eleştirilerine maruz kalmasını engelleyerek, finansal sistemin daha etkin çalışmasına olumlu katkıda bulunmasına yardımcı olabilir. Örneğin; kredi sisteminin doğru işlediği bir ekonomik sistem, hane halkına ve finansal tüketicie bir dizi ekonomik yarar sağladığı gibi ekonomik faaliyetlerin artmasına imkân ve destek sağlayarak, etkinlik ve verimlilik artışıyla birlikte ekonomik canlılığın artmasına yardımcı olur.

Honohan (2004), Beck ve diğerkleri (2004), ise finansal gelişmenin sadece ekonomik kalkınmayı artırmakla kalmadığı, aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasında da çok önemli bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir.

Basel Bankacılık Denetleme Komitesi, Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü ve Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği Müşterek Forumu finansal tüketicilere finansal ürün ve hizmetlerin “kötü satılması” ile ilgili üç temel potansiyel risk üzerinde durmuştur. Forum bu riskleri şu şekilde ifade etmiştir (TBB, 2012, s. 139) :

- Kötü satış sonucu finansal ürün ve hizmet sağlayıcılarına karşı açılan davaların ve icraların başarılı olmasını ifade eden kanuni risk
- Kötü satış sonucu finansal tüketicilerin bir finansal kuruluşu dışlaması sonucu oluşacak likidite riski ve ödeme aczi riskleri
- Tüm bu söz konusu tutum ve davranışların bulaşıcı etki göstererek sisteme sirayet etmesini kapsayan risklerdir.

Ayrıca hane halkının veya finansal tüketicinin tasarrufta bulunması sadece birey açısından fayda sağlayıcı bir unsur değil aynı zamanda toplum açısından da önemli bir unsurdur. Çünkü ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yüksek tasarruf oranı ve yurt içi tasarrufların kazançlı yatırımlara kanalize edilmesi ile arasında doğrusal bir ilişki vardır (Hall, 2008, s. 16).

Yine arttırılmış bir finansal okuryazarlık düzeyi ile sağlanan etkin bir kredi sisteminin işleyişi, ekonominin can damarı niteliği taşıyan ve gelişme çabası içerisinde olan küçük işletmelerle, işletme kurmak isteyen girişimcilerin krediye erişimi hayati önem taşımaktadır. Ayrıca finansal bilinçlilik düzeyi yüksek bir finansal sistem de entelektüel sermayenin gelişimine katkıda bulunmak adına öğrencilere sağlanacak imkân da uzun vadede toplum açısından dikkate değer fayda sağlayacaktır (Hall, 2008, s. 16).

BÖLÜM III

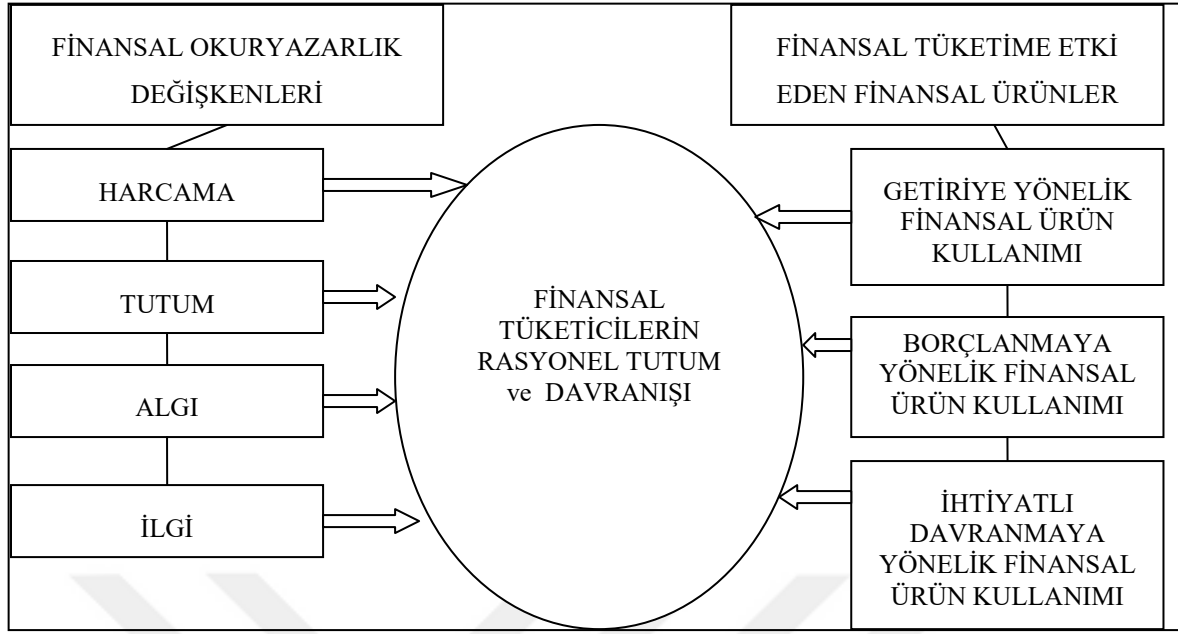
YÖNTEM

Bu bölümde araştırmayı desenleyen araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırma verilerinin toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın temel amacı, Giresun ilinde belirlenen finansal tüketicilerin finansal okuryazarlıkla ilgili temel davranışlarını ve tutumlarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırma, var olan bir durumu tanımlamaya, bu durumu etkilemeden, değiştirmeden ortaya koymaya çalıştığı için tarama modelini kullanmaktadır (Karasar, 1998, s. 77).

Bu kapsamda çalışmanın gerçekleştirilmesinde aşağıda şekil yardımıyla belirtilen araştırma modeli esas alınacaktır.

Şekil 7. Araştırması modeli. Parasız, 2005, s. 34; Sarıgül, 2015, s. 200-218; Ünal vd., 2015, s. 31- 52 kaynağından uyarlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni olarak Giresun ili merkezindeki finansal tüketiciler belirlenirken, Örneklem olarak ise Giresun ili merkezinde bulunan bankalardaki finansal tüketiciler grubu (müşteriler) üzerinde çalışmanın yapılması uygun görülmüştür. Örneklem tekniği olarak olasılığa dayalı olmayan örneklem yöntemlerinden Kasti (Kararsal) örnekleme tekniği kullanılacaktır. Kasti örnekleme tekniğinde, örneği oluşturan elemanlar araştırmacının araştırma problemlerine cevap bulacağına inandığı kişilerden oluşur. Yani deneklerin belirlenmesindeki ölçüt araştırmacının yargısıdır. Denekler rastgele seçilmezler (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, ve Yıldırım, 2007, s. 132). Altunışık vd. (2007, s. 127)'nin ifade ettiği belirli bir evren için kabul edilebilir örnek büyüklükleri tablosu incelendiğinde 100.000 – 10.000.000 arası bir evren için örneklem büyüklüğünün 384 olması yeterli görülmektedir. Bu referans değerler dikkate alınarak anketin Giresun'daki bankalarda bulunan 450 finansal tüketiciye uygulanması düşünülmektedir.

3.3. Giresun İlinin Sosyo Ekonomik Yapısı

Giresun ilini coğrafi, demografik ve ekonomik özellikleri ile finansal kapasitesi bakımından ele almak, araştırmanın yapıldığı saha ve katılımcıların tanınması bakımından önem arz etmektedir.

3.3.1. Coğrafi Demografik ve Ekonomik Yapısı

Kuzeyinde Karadeniz, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, doğusunda ise Trabzon ve Gümüşhane illeriyle çevrili olan Giresun, Doğu Karadeniz bölgesinin önemli bir kentidir. 6.934 km² yüz ölçümüyle doğudan batıya doğru sahil boyunca sıralanmış olan Eynesil, Çavuşlu, Görele, Tirebolu, Espiye, Keşap, Merkez, Bulancak ve Piraziz ilçelerinden oluşan Giresun iç kesimlerde ise Dereli, Şebinkarahisar, Alucra, Doğankent, Çamoluk, Güce ve Yağlıdere ilçelerinden oluşmaktadır (Fatsa, 2005, s. 52). Tarıma elverişli arazinin kıtlığının yanı sıra sanayileşme içinde müsait olmayan bir coğrafi yapıya sahip olan Giresun'un önemli geçim kaynağını olarak fındık üreticiliği karşımıza çıktığı gibi, çay, fasulye, karalâhana, kivi, mısır vb. tarım ürünleri yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Yine Fiskobirlik entegre fındık işleme tesisleri, Tirebolu çay fabrikası, peynir, tereyağı vb. üretim yapan tesisler ise ilin sahip olduğu önemli işletmelerin başında gelmektedir. 2013 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Giresun'un nüfusu 425.007 kişi ile ülkemiz de nüfus sıralaması bakımından 45. sırada yer almaktadır. Ayrıca nüfusun %59,2'sinin il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı Giresun'unun merkez nüfusu ise 2013 verilerine göre 124.144 kişidir (TUIK, 2013).

3.3.2. Giresun İlinin Türkiye ve Bölge Açısından Finansal Kapasitesi

TBB'nin "İllere ve Bölgelere Göre Banka, Şube, Nüfus, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı" 2014 raporuna göre Türkiye'de 41.469 adet ATM, 2.587.145 adet POS cihazı ve 2.380.799 adet üye iş yeri bulunmaktadır.

Nüfusla doğru orantılı olarak ülkemizde en çok ATM sayısı üç büyük ilimizde (İstanbul 10.822, Ankara 3.713, İzmir 3.008) bulunmakla beraber Giresun ilimiz 179 ATM ile ülkemizde 42. Sırada bulunmaktadır. En az ATM'nin bulunduğu 3 İl ise Bayburt(26), Ardahan (30) ve Kilis (35)'dir. Türkiye de ATM başına düşen nüfus ortalaması 1874 iken Giresun ilimizde bu sayı 2.402'dir.

POS cihazı sayılarında da benzer bir durum gözlenmektedir. En çok POS cihazı sayısında İstanbul 734.389 adet ile birinci, Ankara 213.483 adet ile ikinci, İzmir 186.394 adet ile üçüncü sırada yer almaktadır. En az POS cihazına sahip olan ilimiz 1.496 ile Bayburt olurken onu 1.526 ile Ardahan 1741 adet ile Tunceli takip etmektedir. Araştırmaya konu olan Giresun İlimizde ise 12.212 POS cihazı ve 12.414 üye işyeri bulunmaktadır.

Ayrıca 2014 sonu rakamlarına göre Doğu Karadeniz’de faaliyet gösteren 337 şubenin 50’si Giresun’da bulunmakta ve bu şubeler 13 farklı bankaya ait olmakla birlikte 575 personelle hizmet vermektedir. Şube başına düşen nüfus ortalaması ise Türkiye’de 6.973 iken bu sayı Giresun’da 8.600’dür.

İl bazın da toplam mevduata göre Giresun ili 2.327.585.000 TL ile 37. sırada yer almaktadır. Bu rakam Doğu Karadeniz için 12.796.662.000 TL iken Türkiye genelinde 994.085.730.000 TL’dir. Doğu Karadeniz bölgesi için kredinin/mevduat oranı 148,2 iken bu oran Türkiye genelinde 115,9’dur. Kişi başına ortalama mevduatta Giresun 5413,2 TL ile ülkemizde 34. sırada yer almaktadır. Kullandığı kredi bakımından 2.743.746.000 TL ile 44. sırada yer almaktadır. Kişi başına ortalama kredide 6381 TL ile 48. sırada yer almaktadır (TBB, istatistikî raporlar, 2014).

3.4. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm demografik özellikleri ifade eden 6 adet kapalı uçlu soru ile finansal bilgi düzeyini belirlemeye yönelik 3 adet çoktan seçmeli sorulardan oluşurken 2. bölüm finansal okuryazarlık tutum ve davranışları ölçmeye yönelik 5’li Likert tipi 14 adet sorulardan meydana gelen finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeğinden (FOTDÖ) oluşmaktadır. 3. ve son bölümde ise finansal tüketime etki eden finansal araçların kullanımıyla ilgili üç bölüme ayrılan sorulardan meydana gelmiştir. Bu bölümler ihtiyatlı davranmaya yönelik finansal ürün kullanımıyla ilgili 5 adet sorudan, borçlanma veya tüketime yönelik finansal ürün kullanımıyla ilgili 5 adet sorudan ve getiriye yönelik finansal ürün kullanmaya ilişkin 5 adet sorudan oluşmakla birlikte, ücretsiz finansal okuryazarlık eğitimi alma ve finansal ürün kullanımı sonrası tüketici hakem heyetine veya tüketici mahkemesine gitme durumu ile ilgili iki adet sorudan oluşmaktadır. Yani uygulanan anket toplamda 40 adet sorudan ve 5 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışmada Giresun merkez çevredeki finansal tüketicilerin, finansal okuryazarlık davranış ve tutum düzeylerinin ölçülmesinde, Sarıgül (2015) tarafından geliştirilen “Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği” (FOTDÖ) kullanılacaktır. İlgili ölçek insanların finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının belirlenmesinde kullanılabilmek amacıyla geliştirilmiş 5’li Likert tipi bir ölçme aracıdır. Bu ölçeğin araştırmada tercih edilmesinin temel sebepleri olarak finansal okuryazarlık konusunda uluslararası literatürdeki mevcut kaynaklar taranarak elde edilmiş (Sarıgül, 2015 s. 204) güncel bir ölçek olmasının yanı sıra, ülkemizde yakın zamanda farklı bir çalışma grubu üzerinde uygulanmış dolayısıyla ülkemizde denenmiş bir ölçek olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma için nihai anket formu hazırlanıp veri toplama sürecine geçilmeden önce, anketin her bir sorusunun anlaşılır olup olmadığını kontrol etmek için 50 anketten oluşan bir pilot uygulama (ön çalışma) yapılmıştır. Anket sorularındaki ifadelerin tam olarak anlaşılabilirliğinin belirlenebilmesi için araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yapılarak anketler uygulanmıştır. Yapılan ön çalışma sonucunda ankette katılımcılar tarafından anlaşılmayan her hangi bir hususun olmadığı görülmüş olup, yapılan bu ön çalışmanın ardından anket formu nihai halini almış ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

3.5. Finansal Okuryazarlık Ölçeği

İlk olarak Sarıgül (2015) tarafından geliştirilen ve 43 maddelik soru havuzundan seçilen 21 madde ile oluşturulan Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış ölçeği (FOTDÖ), yapılan analizler sonucunda Sarıgül tarafından 14 maddeye düşürülmüş ve dört alt boyut olarak belirlenmiştir. Bu alt boyutların içermiş olduğu ifadelerin genel anlamlarına göre isimleri harcama alt boyutu, tutum alt boyutu, algı alt boyutu ve ilgi alt boyutu olarak belirlenmiştir (Sarıgül, 2015, s. 207-211). FOTDÖ ile ilgili olarak Sarıgül (2015) tarafından yapılan çalışmada önemli analizlerin elde edilen sonuçları aşağıdaki gibidir.

- Kaiser Mayer Olkin (KMO): 0,812
- Barlett ve Khi-kare değeri: $X^2= 1.206,32$; $p<0,000$
- Toplam Varyans: % 49,24
- FOTDÖ toplam güvenirlik: 0,72
- Harcama alt boyutu güvenirlik: 0,78
- Tutum alt boyutu güvenirlik: 0,76

- Algı alt boyutu güvenirlik: 0,78
- İlgı alt boyutu güvenirlik: 0,77

3.6. Verilerin Toplanması

Söz konusu araştırma 15-20 Ekim 2015 tarihinde finansal ürün sunan ve finansal hizmet veren kuruluşların başında gelen bankalara ait Giresun il merkezindeki şubelerinde tecrübeli anketörler tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulanan 450 adet anketten eksik hatalı veya yarıda bırakılanlar elendiğinde 390 adet anketin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Şu halde kabul edilebilir anket formlarının geri dönüş oranı 0,87 olarak gerçekleşmiştir. Araştırmanın uygulanmasından sonra formlar gözden geçirilmiş, sınıflandırılmış, sıralanmış ve kodlanarak bilgisayara veri olarak girişı yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması SPSS 21 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. İstatistiksel çözümlmeler yapılırken, ankette yer alan sorulara ilişkin olarak, frekans ve yüzde vb. değerleri gösteren tablolar hazırlanmış ve hipotezler test edilmiştir.

3.7. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Araştırmanın problemleri doğrultusunda, SPSS 21 paket programının ilgili menüleri kullanılarak veriler analize tabi tutulmuş ve elde edilen sayısal değerler yorumlanmıştır.

3.7.1. Ölçüm Güvenirliği

Ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığının belirlenmesi için faktör analizinden önce Kaiser-Meyer Olkin (KMO- örneklem yeterliliği) ve Bartlett küresellik testi yapılmıştır. KMO (örneklem yeterliliği) testinin başlıca amacı çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkinin yapısının anlaşılmasını ve araştırmada kullanılan değişkenler setinin temelini oluşturan faktörlerin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu & Yıldırım, 2007: 222). KMO değeri 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. KMO değerinin 1'e yaklaşması değişkenler arasındaki ilişkinin net ve güvenilir bir şekilde tahmin edilebileceğini göstermekle birlikte 0,50'dan büyük olması tavsiye edilmektedir. Bartlett küresellik testi ise değişkenler arasında yeterli düzeyde ilişkinin bulunup bulunmadığını ölçer (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2013, s. 79-80). Bu bağlamda kullanılan ölçekte KMO örneklem yeterliliğinin 0,744 olduğu görülmüştür. KMO değerinin 0,60 ve

yukarısında olması değişkenlerin faktör analizine uygun güvenilir bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Barlett küresellik testinde ise $p(0,000) < 0,05$ olduğundan değişkenlere faktör analizi yapmanın uygun olduğu tespit edilmiştir (İslamoğlu & Alınacı, 2014, s. 396; Durmuş vd., 2013, s. 79-80).

3.7.2. Ölçüm Yorumlarının Kullanımlarının Geçerliliği

Araştırmadaki Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeğindeki faktör yükü daha sonra aşağıda da detaylandırılacağı üzere (toplam varyans) %62,61'dir. Son olarak, güvenirlik (Alpha) değeri 0 ile 1 arası değerler alır ve kabul edilebilir bir değerinin en az 0,7 olması arzu edilir. Ancak, inceleme türü çalışmalarında bu değer 0,5'e kadar makul kabul edilebileceği de bazı araştırmacılarca da öngörülmektedir (Altunışık vd., 2007, s. 116). Yine araştırmada kullanılan ölçekle ilgili olarak yapılmış güvenirlik analizlerindeki değerlerin tamamı aşağıdaki tablo 14 de görüldüğü gibi 0,70'ten yüksek çıkmıştır.

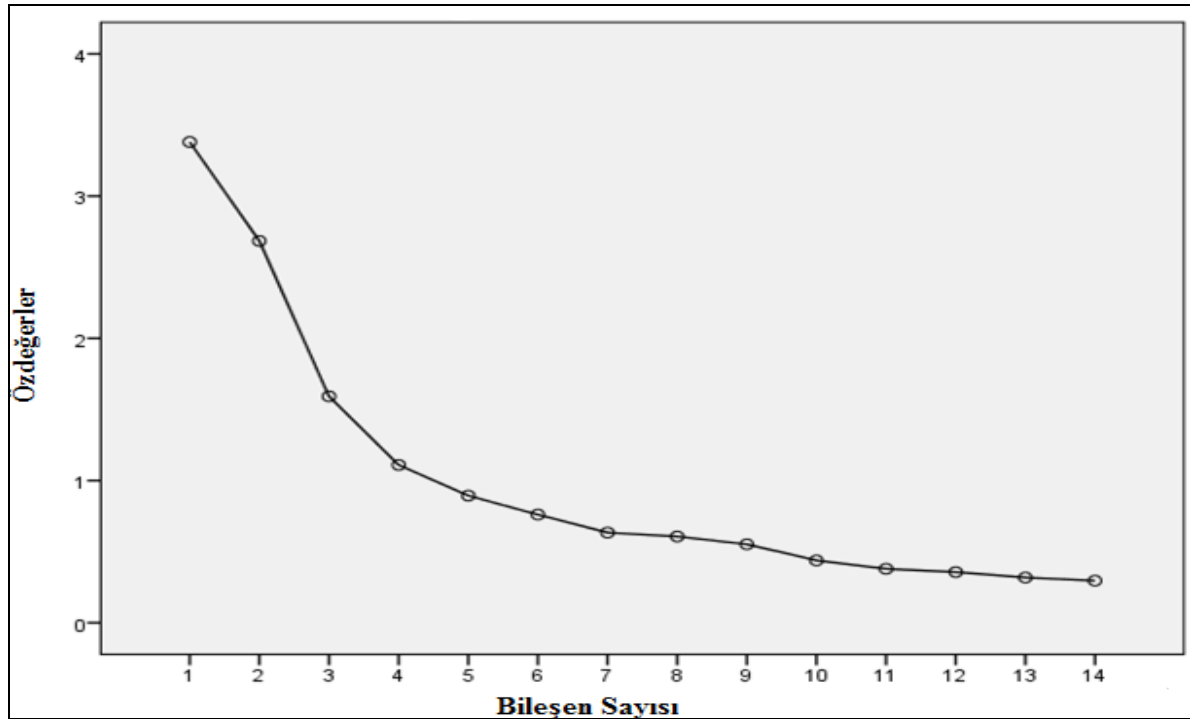
Tablo 14

Ölçeğin Geneli ve Faktörlerine Ait Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alfa
Harcama	4	0,77
İlgi	3	0,75
Algı	3	0,74
Tutum	4	0,70
FOTDÖ	14	0,73

Faktör analizi gerçekleştirilirken temel bileşenler ve döndürme yöntemi olarak Varimax döndürme metodu kullanılmıştır. Bu yöntem ile faktör eksenleri arasındaki açının dik olması sonucu gerçekleşen faktörlerin arasındaki korelasyon sıfır olur. Bu şekilde faktörlerin arasındaki bağımsızlık sağlanmış ve her bir faktörün isimlendirilmesi de kolaylaşmış olur (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 277). Yine yapılan bu araştırmada en alt sınır olan 0,30 faktör yükünün altında olan madde görülmemekle birlikte, maddelerin iki faktör arasındaki yük farkı en az 0.10 olarak alınmıştır (Büyüköztürk, 2014: 134-135).

Ölçeklerde faktör sayısının fazla olması açıklanan varyansı arttırmaktadır. Ancak bu durum faktörlerin net olarak adlandırılmasında ve anlamlandırılmasında güçlük yaratmaktadır (Büyüköztürk, 2014: 135). Yapılan araştırmada bu husus dikkate alınarak Sarıgül (2015) tarafından meydana getirilen ölçeğin aslına sadık kalınmış ve ölçek çalışmasındaki faktör dağılımı ile aynı faktör dağılımının gözlemlendiği bu araştırmada, maddelerin oluşturduğu dört faktör uygun görülmüştür. Buna göre birinci faktör “İlgi”, ikinci faktör “Algı”, üçüncü faktör “Harcama” ve dördüncü faktör olarak ise “Tutum” olmak üzere finansal okuryazarlığın alt boyutlarını oluşturmaktadır. Uygulanan faktör analizinin sonucu şekil 8’de görülmektedir.

Şekil 8. Faktörlere göre öz değerler.

Sosyal Bilimlerde faktör analizi yapı geçerliliğini test eden bir analizdir. Faktör analizinden sonra her bir alt boyutun (faktörün) güvenilirliğinin sayısal olarak bulunması gerekmektedir. Güvenirlilik analizi yapılırken sorular arası korelasyona bağlı uyum derecesini gösteren, faktör altındaki soruların, toplamdaki güvenilirlik değerini de ifade eden Alpha modeli kullanılmıştır (Durmuş vd. 2013, s. 89).

Gerçekleştirilen bu süreçler sonucunda, ölçeği oluşturan toplam 14 maddenin faktörlere göre madde yükleri, öz değerleri ve varyanslarını ifade eden bulgular aşağıdaki tablo 15’de ifade edilmiştir.

Tablo 15

Araştırma Soruları ve Faktörlerle İlişkili Değerler

FAKTÖRLER	Faktör Yükü	Öz Değer	A.Varyans	Ortalama	Alfa
1. FAKTÖR: İLĞİ		2,002	14,303	3,590077	0,75
7. Parasal konular ilgimi çekmez.	0,817				
12. Finans konularında eğitim almak isterim.	0,791				
20. Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim.	0,775				
2. FAKTÖR: ALGI		2,118	15,125	2,443907	0,74
9. Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için gereklidir.	0,82				
10. Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.	0,809				
11. Ne yaparsam yapayım finansal durumumda bir değişiklik olmaz.	0,725				
3. FAKTÖR: HARCAMA		2,387	17,052	3,012853	0,77
13. Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.	0,794				
14. Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değil.	0,766				
15. Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.	0,764				
17. Paramın nasıl bittiğini anlamam.	0,584				
4. FAKTÖR: TUTUM		2,259	16,136	4,126607	0,7
8. Planlanmamış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.	0,809				
16. Haftalık ve aylık harcama planları yaparım	0,753				
18. Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım	0,741				
19. Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.	0,502				

Tablo 15’de görüldüğü gibi yapılan araştırma sonucu ortaya çıkan ilk faktör, 3 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %14,303’ünü açıklamaktadır. “Parasal konular ilgimi çekmez”, “Finans konularında eğitim almak isterim” ve “Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim” maddelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bu 3 maddelik faktöre “İlgi” adı verilmiştir.

Yapılan analiz sonucu elde edilen Tablo 15’inde ifade ettiği üzere, ikinci faktöründe 3 maddeden oluştuğu ve toplam varyansın % 15,125’ini açıkladığı görülmektedir. “Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için gereklidir”, “Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir”, “Ne yaparsam yapayım finansal

durumunda bir değişiklik olmaz” maddelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bu 3 maddelik faktöre “Algı” adı verilmiştir.

Üçüncü faktör ise Tablo 15’inde ifade ettiği üzere 4 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %17,052’sini açıklamaktadır. “Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir”, “Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değil”, “Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım”, “Paramın nasıl bittiğini anlamam” maddelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bu 4 maddelik faktöre “Harcama” adı verilmiştir.

Dördüncü ve son faktör de 4 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %16,136’sını açıklamaktadır. “Planlanmamış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır”, “Haftalık ve aylık harcama planları yaparım”, “Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım” ve “Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım” maddelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bu 4 maddelik faktöre ise “Tutum” adı verilmiştir.

Gerçekleştirilen bu araştırmada yapılan analizler sonucu ortaya çıkan 4 faktörün toplam varyansın %62,61’ini açıkladığı görölmektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Bu bölümde araştırmaya katılan finansal tüketicilerle ilgili kişisel bilgilere, finansal bilgi düzeylerine, finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarına, finansal ürün kullanımlarına yer verilmiş olup araştırmanın alt problemlerine ilişkin cevaplar aranmıştır.

4.1. Araştırmaya Katılan Finansal Tüketicilerin Demografik Dağılımları

Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımı aşağıdaki Tablo 16 da detaylı bir şekilde görülmektedir.

Tablo 16

Anketi Cevaplayanların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Oran %
Erkek	164	42,1
Kadın	226	57,9
Toplam	390	100

Tablo 16’da görüldüğü gibi araştırmaya katılanların oranı %57,9’u (226) kadın, %42,1’i (164) erkektir. Söz konusu bu rakamlar incelendiğinde Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) adrese dayalı nüfus kayıt verilerine dayanarak oluşturduğu Seçilmiş Göstergelerle Giresun 2013 raporunda yer alan cinsiyet dağılımındaki ile benzerlik göstermiş (TÜİK, 2013) ve araştırmaya katılan kadınların oranının, erkeklerin oranından fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 17

Anketi Cevaplayanların Medeni Durum Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Oran %
Bekâr	191	49
Evli	199	51
Toplam	390	100

Tablo 17’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %49’u (191) bekâr, %51’i (199) evlidir. Söz konusu bu rakamlar incelendiğinde Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) adrese dayalı nüfus kayıt verilerine dayanarak oluşturduğu Seçilmiş göstergelerle Giresun 2013 raporunda yer alan medeni durum dağılımındaki gibi (TÜİK, 2013) evli olanların oranı, bekâr olanların oranından fazladır.

Tablo 18

Anketi Cevaplayanların Yaş Aralığı Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	Oran %
17 Yaş ve Altı	3	0,8
18 – 24	93	23,9
25 – 31	85	21,8
32 – 38	89	22,8
39 – 45	48	12,3
46 – 52	38	9,7
53 – 59	25	6,4
60 – 66	4	1,0
67 ve Üzeri	5	1,3
Toplam	390	100

Tablo 18’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların %23,9’u 18-24 yaşları arasında, %22,8’i 32-38 yaşları arasında, %21,8’i 25-31 yaşları arasında, %12,3’ü 39-45 yaşları arasında, %6,4’ü 53-59 yaşları arasında ve yaklaşık % 2,5’u 60 yaş ve üzeri iken, 17 yaş ve altı olanların oranı ise %1’in altındadır.

Tablo 19

Anketi Cevaplayanların Aylık Net Hane Geliri Dağılımı

Aylık Net Hane Geliri	Frekans	Oran %
500TL ve aşağısı	51	13,1
501-1000TL	46	11,8
1001-2000TL	128	32,8
2001-3000TL	74	19,0
3001-4000TL	56	14,3
4001-5000TL	19	4,9
5001TL ve üzeri	16	4,1
Toplam	390	100

Tablo 19’da, araştırmaya katılanların aylık hane gelirler durumu incelendiğinde, %32,8’sinin 1001 TL-2000 TL arasında, %19’unun 2001 TL-3000 TL arasında, %14,3’ünün 3001 TL ve 4000 TL arasında, %13,1’inin 500 TL ve aşağısı, %11,8’inin 501 TL ve 1000 TL arasında ve son olarak yaklaşık %,9’unun ise 4000 TL ve üzeri bir hane gelirine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 20

Anketi Cevaplayanların Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Frekans	Oran %
İlkokul	31	7,7
Ortaokul	17	4,3
Lise	87	22,3
Ön Lisans	86	22,1
Lisans	110	28,2
Yüksek Lisans	48	12,3
Doktora	12	3,1
Toplam	390	100

Tablo 20’de, araştırmaya katılanların eğitim durumu incelendiğinde, lise ve daha altı bir eğitim düzeyine sahip olanların oranının %34,3 olduğu görülürken, %50,3’ünün ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca yüksek lisans ve daha üzeri bir eğitime sahip olan katılımcıların oranının ise %15,4 olduğu gözlenmektedir.

Tablo 21

Anketi Cevaplayanların Meslek Dağılımı

Meslek	Frekans	Oran %
İşçi	92	23,6
Memur	107	27,4
Öğrenci	82	21,0
Serbest meslek	30	7,7
Emekli	20	5,1
Ev Hanımı	31	8,0
İşsiz	6	1,5
Diğer	22	5,7
Toplam	390	100

Tablo 21 incelendiğinde, araştırmaya katılanların sahip olduğu meslekler itibariyle %64,4'ünün herhangi bir işte çalıştığı görülürken, her hangi bir geliri olmayan işsiz ve ev hanımlarının toplamı yaklaşık oranının %10 civarında olduğu ve öğrencilerin oranının ise %21 olduğu görülmektedir. Yine ayrıca araştırmamıza katılanların %5,1'ini emekliler oluşturmaktadır.

4.2. Katılımcıların Temel Finansal Bilgi Durumu

Bu bölüm araştırmaya katılanların temel finans bilgi düzeylerini belirlemeye yarayan 3 sorudan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan bu sorular OECD (2015)'nin finansal okuryazarlık araştırmalarında kullandığı sorular referans alınarak geliştirilmiştir. İlgili sorular ve çözümleri aşağıda belirtilmiştir.

Soru 21 : 10 kardeşe 5000 TL tutarında bir para verildiğini düşünün. Bu para kardeşler arasında eşit dağıtılsa her bir kardeş ne kadar para alır?

Çözüm 21 :

Her bir kardeş eşit tutarda para alacağı için, 5000TL'yi kardeş sayısına yani 10'a bölerek bir kardeşin alacağı meblağı bulabiliriz.

$5000 \div 10 = 500$ TL olur. Dolayısıyla ankette doğru cevabımız “Tam 500 TL olur” şıkkı olacaktır.

Soru 22 : Vadeli mevduat hesabınıza senelik %5 net faizle 100 TL yatırdığınızı düşünün. Birinci senenin sonunda hesabınızda kazanılan faizle beraber ne kadar para olur?

Çözüm.22 :

Basit faizde kazanılacak para ve ödenilecek borç anapara üzerinden hesaplanır ve faiz tutarı aşağıdaki eşitlik yardımıyla bulunur;

$I = P \times i \times N$ (I = Basit faiz miktarı, P = Anapara, N = Süre, i = Devre faiz oranı) (Aydın, 2006, s. 21-28).

Verileri formülde yerine konulacak olursa;

$I = 100 \times 0,05 \times 1$ ’ den $I = 5$ TL olur.

Bize soruda hesapta kazanılan faizle birlikte ne kadar olacağı sorulduğundan

$100 \text{ TL} + 5 \text{ TL} = 105 \text{ TL}$ ’dir.

Veya

Basit faizde gelecekteki değer formülü kullanılarak da çözüme aşağıdaki gibi ulaşılabilir;

$S = P(1 + i \times N)$ (P = Anapara, N = Süre, i = Devre faiz oranı, S = Gelecekteki değer) (Aydın, 2006, s. 21-28).

Verileri formülde yerine konulacak olursa;

$S = 100(1 + 0,05 \times 1) = 100 \times 1,05 = 105 \text{ TL}$ olur.

Dolayısıyla ankette doğru cevabımız “Tam 105 TL olur” şıkkı olacaktır.

Soru 23 : Vadeli mevduat hesabınıza senelik %5 net faizle 100 TL yatırdığınızı düşünün. Bu hesapta 5 senenin sonunda ne kadar para olur?

Çözüm.23 : Bileşik faizde faiz, basit faizde olduğu gibi yalnızca sermaye üzerinden hesaplanmaz, her dönem kazanılan faiz anaparaya ilave edilerek değişen anapara üzerinden faiz hesaplanır. Yani faizinde faizi hesaplanmaktadır (Aydın, 2006, s. 21-28).

Bir önceki sorudan yararlanacak olursak, 1 yıl için basit faiz hesaplamasıyla 5 TL faiz kazanıldığını bildiğimize göre, faizin de faizinin hesaplandığı sistemde 5 yıl için 25 TL’den fazla faiz kazanacağımız kesindir. Dolayısıyla hesabımızda 125 TL’den fazla para olur.

Veya

Bileşik faizde gelecekteki değer formülü yardımıyla bulunabilir;

$S = P(1 + \dot{I})^n$ (P = Anapara, n = Süre, $\dot{I}$ = Devre faiz oranı, S = Gelecekteki değer)
(Aydın, 2006, s. 21-28).

Verileri formülde yerine konulacak olursa;

$$S = 100(1 + 0,05)^5 = 100 \times (1,05)^5 = 100 \times 1,2762 \text{ TL} = 127,62 \text{ TL olur.}$$

Dolayısıyla ankette doğru cevabımız “ 125 TL’den fazla olur” şıkkı olacaktır.

Yukarıda finansal bilgi düzeyini belirlemeye yardımcı olan soruların çözümlerine değindikten sonra araştırmaya katılan katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtları inceleyecek olursak verilen doğru cevap oranı ve sayısı aşağıdaki tablo 22’de detaylı bir şekilde görülmektedir.

Tablo 22

Anketi Cevaplayanların Temel Finansal Bilgi Durumları Belirlemeye Yönelik Sorulara Verilen Cevaplar

Soru	Doğru Cevaplayan Sayısı	Yanlış Cevaplayan Sayısı	Doğru Cevaplama Oranı %
Basit Bölme İşlemi	348	42	89,2
Basit Faiz işlemi	298	92	76,4
Bileşik Faiz İşlemi	135	255	34,6

Yukarıdaki tablo 22’de de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %89,2’lik bir oranı basit bir bölme işlemini yaparak, bir finansal soruyu doğru cevaplarken, %76,4’ü basit faiz hesaplamasını gerektiren bir soruyu doğru olarak cevaplamış, yine yaklaşık %35’i bileşik faiz hesaplaması gerektiren bir soruyu doğru olarak yanıtlayabilmiştir. Bu oranlara baktığımız zaman işlemin karmaşılaşması arttıkça doğru yanıtlama oranının düştüğü görülmektedir. Yine bu sorular demografik değişkenlerle çaprazlandığında elde edilen veriler şu şekildedir;

- Basit bölme işleminde kadınların % 90,1 doğru cevap verirken, erkeklerin %88,1 doğru cevap vermiştir.

- Basit bölme işlemini en çok doğru cevaplayanların oranı 60-66 yaş aralığında %100 gerçekleşmiş, onu 53-59 yaş aralığında %96 doğru cevaplama oranı takip etmiştir.
- Bileşik faiz sorusunu doğru cevaplayanların %29,4 kadın iken, erkeklerin oranı %70,6'dır.
- Bileşik faizi doğru cevaplayanların %62,2 bekâr iken % 37,8 i evlidir.
- Ev hanımları içerisinde de bileşik faiz sorusunu doğru cevaplayanların oranı %3,2 ile bütün meslek grupları içerisinde en düşük doğru yanıt verme oranına sahiptir.

4.3. Finansal Okuryazarlık Ölçeği Hipotez Testleri

Araştırmanın bu bölümde sınıflandırılan hipotezlerin testi gerçekleştirilecektir. Ayrıca çalışmanın hipotezlerini test etmek adına uygulanacak analizlere karar verebilmek için normallik dağılımına bakılması gerekmektedir. Normallik dağılımı ile hipotez testleri için parametrik veya parametrik olmayan analizlerden hangilerinin kullanılacağı belirlenir. Dağılımın normal kabul edilebilmesi için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin $\pm 1,96$ aralığında olması beklenmektedir (Can, 2014: 84-85). Gerçekleştirilen bu çalışmada çarpıklık (skewness) değeri 0,166; basıklık (kurtosis) değeri 0,783 olarak ölçülmüş ve yukarıda belirtilen normallik sınırlarının içerisinde olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak parametrik testlerden ikili gruplar için T testi analizi, ikiden fazla gruplar için ise Anova analizi uygulanacaktır. Anova analizlerinde tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemede ise Levene testi sonuçlarına göre varyanslar homojenliği sağlıyor ise Tukey testi, sağlamıyor ise Tamhane testi yapılacaktır.

Yapılan araştırma ile ilgili ölçek geçerlilik ve güvenirlik sonuçları incelendiğinde bilimsel verilere uygun olduğu görülmektedir.

4.3.1. Demografik Değişkenler ile İlgili Hipotezlerin Testi

Öncelikle demografik özelliklerden cinsiyet değişkeniyle finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişki test edilecektir.

Tablo 23

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Cinsiyet	Sayı N	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
		ort.(x)	s.s.()	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
Kadın	164	3,56	0,994	2,32	1,158	3,1	1,064	4,1	0,809
Erkek	226	3,61	0,823	2,54	1,144	2,94	0,964	4,15	0,725

Tablo 23 incelendiğinde cinsiyet açısından finansal okuryazarlık düzeyi harcama alt boyutu hariç diğer tüm alt boyutlarda erkeklerin ortalama puanı kadınlardan daha yüksektir. Cinsiyet değişkenine göre finansal okuryazarlık alt boyutlarında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 24

Cinsiyet Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p
Cinsiyet	-0,614	0,55	-1,883	0,06	1,578	0,115	-0,634	0,52

$p < 0,05$

Tablo 24’de görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Buna göre **H1 hipotezi reddedilmiştir.**

Demografik özelliklerden cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları arasındaki ilişkiyi test ettikten sonra bir diğer demografik özellik olan medeni durum değişkeniyle finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakılacaktır.

Tablo 25

Medeni Durum Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Medeni Durum	Sayı	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	N	ort.(x)	s.s.( )	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
Bekâr	191	3,57	0,896	2,46	1,185	3,014	1,069	4,13	0,809
Evli	199	3,59	0,902	2,433	1,126	3,010	0,950	4,11	1,185

Tablo 25 incelendiğinde medeni durum açısından finansal okuryazarlık düzeyi ilgi alt boyutu hariç, diğer tüm alt boyutlarda bekârların ortalama puanı evlilerden daha yüksektir. Medeni durum değişkenine göre finansal okuryazarlık alt boyutlarında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26

Medeni Durum Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p
Medeni Durum	-0,222	0,824	0,245	0,807	0,042	0,966	0,316	0,757

$p < 0,05$

Tablo 26’da görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Buna göre **H2 hipotezi reddedilmiştir.**

Medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişki test edildikten sonra bir diğer demografik değişken olan yaş değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki anlamlı farklılıklara bakılacaktır. Buna göre yaş grupları ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkinin tespitine yönelik yapılan analizde, yaş değişkeni ile finansal okuryazarlık ölçeğinin alt boyutları dikkate alınarak katılımcıların verdiği cevaplar itibarıyla ortalama puanlar ve standart sapmalar hesaplanmış ve ilgili değerlere ilişkin bilgiler Tablo 27’de gösterilmiştir. Devamında ise Anova testi (varyans analizi) uygulanmıştır.

Tablo 27

Yaş Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Yaş Aralığı	Sayı N	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
		ort.(x)	s.s.()	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
17 Yaş ve Altı	3	3,777	0,1924	2,222	1,0183	3,666	1,3768	3,75	1,25
18 – 24	93	3,620	0,8936	2,433	1,1312	3,069	0,9649	4,043	0,7850
25 – 31	85	3,666	0,7968	2,498	1,0894	3,258	0,9413	4,279	0,7262
32 – 38	89	3,591	0,845	2,299	1,1591	3,078	0,9104	4,050	0,7319
39 – 45	48	3,555	1,0160	2,437	1,2090	2,968	1,1341	4,046	0,7625
46 – 52	38	3,877	0,5821	2,710	1,2667	2,907	1,0124	4,243	0,7153
53 – 59	25	2,946	1,1889	2,6	1,2095	2,32	0,9935	4,24	0,6593
60 – 66	4	3,833	0,4303	1,75	1,2874	1,437	0,375	4,6875	0,47324
67 ve Üzeri	5	2,7333	1,62275	2,5333	1,06979	2,1	0,91173	3,5	1,48955
Toplam	390								

Yaş değişkeni ile finansal okuryazarlık ölçeğinin alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutuma yönelik olarak hesaplanan ortalama puanlar içinde en yüksek (4,6875) ve en düşük (1,4375) puana sahip olan 60-66 yaş aralığında ve tutum alt boyutunda olduğu görülmektedir. Sadece ortalama ve standart sapmalara bakarak farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir. Bu yaş gruplarının finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum puan ortalamaları açısından anlamlı farklılık belirtip belirtmediğini tespit etmek için tek yönlü Anova testi uygulanmış ve sonuç tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28

Yaş Değişkeni ve Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Anova Sonuç Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	F değeri	p	F değeri	P	F değeri	p	F değeri	p
Yaş Grupları	2,920	0,004	0,703	0,689	4,428	0,000	1,739	0,088

p<0,05

Tablo 28 incelendiğinde analiz sonucu $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde finansal okuryazarlığın ilgi ve tutum alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmazken, ilgi ($F=2,920$ $p < 0,05$) ve harcama ($F=4,428$ $p < 0,05$) alt boyutları bakımından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Yaş gruplarına göre yapılan Anova testi ile tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey testi sonuçları tablo 29’da gösterilmiştir.

Tablo 29

Yaş değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları

	Yaş (Tukey test)	Ortalama Fark	P	% 95 Güven Aralığı	
				Alt Sınır	Üst Sınır
<u>İlgi</u>	18-24 – 53-59	,67341*	0,022	0,0542	1,2927
	25-31 – 53-59	,72000*	0,011	0,0946	1,3454
	32-38 – 53-59	,64509*	0,035	0,0229	1,2673
	46-52 – 53-59	,93053*	0,002	0,2227	1,6384
<u>Harcama</u>	18-24 – 53-59	,74989*	0,02	0,0642	1,4356
	18-24 – 60-66	1,63239*	0,031	0,0782	3,1866
	25-31 – 53-59	,93882*	0,001	0,2463	1,6313
	25-31 – 60-66	1,82132*	0,009	0,2641	3,3786
	32-38 – 53-59	,75865*	0,019	0,0697	1,4476
	32-38 – 60-66	1,64115*	0,03	0,0855	3,1968

Anova analizinde yaş değişkenine göre finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi ve harcama alt boyutları bakımından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. İlk önce finansal okuryazarlığın ilgi alt boyutu açısından analizimize bakacak olursak, 53-59 yaş aralığı ile 18-24, 25-31, 32-38 ve 46-52 yaş grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Analize göre finansal okuryazarlığın, ilgi alt boyutunda 53-59 yaş grubunun, 18-24, 25-31, 32-38 ve 46-52 yaş gruplarına göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yine finansal okuryazarlığın harcama alt boyutu açısından analizimizi inceleyecek olursak 18-24 yaş grubu ile 53-59 ve 60-66 yaş grupları; 25-31 yaş grubu ile 53-59 ve 60-66 yaş grupları; 32-38 yaş grubu ile 53-59 ve 60-66 yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre finansal okuryazarlığın harcama alt boyutunda 18-24 yaş grubunun 53-59 ve 60-66 yaş grubuna; 25-31 yaş grubunun 53-59 ve

60-66 yaş grubuna ve 32-38 yaş grubunun 53-59 ve 60-66 yaş grubuna göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaş ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında (ilgi ve harcama) anlamlı farklılıklar var olduğundan **H3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.**

Finansal okuryazarlığın alt boyutları ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiyi test ettikten sonra bir diğer demografik değişken olan gelir ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişkiye bakılacaktır. Gelir gruplarına göre finansal okuryazarlık düzeyine yönelik yapılan analizde, gelir değişkeni ile ölçeğin alt boyutları dikkate alınarak araştırmaya katılanların verdikleri cevaplar doğrultusunda ortalamalar ve standart sapmalar hesaplanmış ve ilgili değerlere ilişkin puanlar tablo 30’da gösterilmiştir. Devamında ise Anova testi (varyans analizi) uygulanmıştır.

Tablo 30

Gelir Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar

Gelir Aralığı	Sayı	İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
	N	ort.(x)	s.s.( )	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
500TL ve aşağısı	51	3,895	,90551	2,954	1,0646	3,387	,97636	4,387	,60273
501-1000TL	46	3,318	,97108	2,471	1,1408	2,902	,99090	3,891	,74097
1001-2000TL	128	3,505	,90395	2,421	1,1901	2,978	1,0722	4,255	,66881
2001-3000TL	74	3,621	,79059	2,283	1,1303	3,010	,96287	4,125	,70498
3001-4000TL	56	3,631	,87080	2,351	1,0851	2,875	,88549	4,022	,89605
4001-5000TL	19	3,894	,61917	2,280	1,1125	2,802	,84401	4,118	,73299
5001TL ve üzeri	16	3,416	1,1832	2,270	1,31216	3,1406	1,28766	3,3125	1,04283
Toplam	390								

Gelir değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutuma yönelik olarak hesaplanan ortalama puanlar içinde en yüksek puana sahip olan 500TL ve aşağısı gelir aralığında ve tutum alt boyutunda olduğu görülmektedir. Yine hesaplanan ortalama puana göre en düşük puana sahip olan gelir aralığı 5001 TL ve üzeri ile algı alt boyutunda gerçekleşmiştir. Sadece ortalama ve standart sapmalara bakarak farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir. Bu gelir gruplarının finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum puan ortalamaları açısından anlamlı farklılık belirtip belirtmediğini tespit etmek için tek yönlü Anova testi uygulanmış ve sonuç tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31

Gelir Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algı, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	F değeri	p	F değeri	p	F değeri	p	F değeri	p
Gelir Grupları	2,422	,026	2,131	,049	1,657	,130	5,998	,000

p<0,05

Tablo 31 incelendiğinde analiz sonucu p<0,05 anlamlılık düzeyinde finansal okuryazarlığın harcama alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken, ilgi (F=2,422 p<0,05), algı (F=2,131 p<0,05) ve tutum (F=5,998 p<0,05) alt boyutları bakımından

anlamli farklılıklar tespit edilmiştir. Gelir gruplarına göre yapılan Anova testi ile tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey testi sonuçları tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32

Gelir Değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları

	GELİR Yaş (Tukey test)	Ortalama Fark	P	% 95 Güven Alt Sınır	Aralığı Üst Sınır
<u>İlgi</u>	500TL aşağısı – 501-1000TL	,57658*	,026	,0410	1,1122
<u>Tutum</u>	500TL aşağısı – 501-1000TL	,49595*	0,017	,0538	,9381
	500TL aşağısı – 5001TL üzeri	1,07475*	,000	,4517	1,6978
	1001-2000TL– 5001TL üzeri	,94336*	,000	,3668	1,5199
	2001-3000TL– 5001TL üzeri	,81250*	,001	,2130	1,4120
	3001-4000TL– 5001TL üzeri	,70982*	,012	,0934	1,3262
	4001-5000TL– 5001TL üzeri	,80592*	,022	,0681	1,5437
<u>Algı</u>	500TL aşağısı – 2001-3000TL	-,67046*	,023	-1,2876	-,0533

Anova analizinde gelir değişkenine göre finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi, algı ve tutum alt boyutu bakımından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Bu anlamlı farklılıkları tukey testi vasıtası ile alt boyutlar itibariyle irdelediğimizde yukarıdaki tablo ile ifade edilen sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya katılanlardan 500 TL ve aşağısı gelir aralığına sahip olanlar ile 501-1000 TL gelir aralığına sahip olanlar arasında, finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi alt boyutunda, 500 TL aşağısı gelire sahip olanlar ile 2001-3000 TL arasında gelire sahip olanlar arasında finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı alt boyutunda, 500 TL aşağısı gelire sahip olanlarla 501-1000 TL ve 5001 TL ve üzeri gelire sahip olanların ve ayrıca 5001 TL ve üzeri gelire sahip olanlarla; 1001-2000TL, 2001-3000 TL, 3001-4000TL, 4001-5000TL gelire sahip olanların finansal okuryazarlığın alt boyutlarından tutum alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan analize göre finansal okuryazarlığın ilgi alt boyutunda 500 TL ve aşağısı

gelir aralığına sahip olanların 501-1000 TL gelir aralığına sahip olanlara göre finansal okuryazarlık düzeyinin daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Yine finansal okuryazarlığın tutum alt boyutu açısından analizimizi inceleyecek olursak 501-1000 TL arası gelire sahip olanlar ve 5001 TL ve üzeri gelire sahip olanların 500TL ve aşağısı gelire sahip olanlara göre ve ayrıca 5001 TL ve üzeri gelire sahip olanlarla; 1001-2000TL, 2001-3000 TL, 3001-4000TL, 4001-5000TL gelire sahip olanlara göre finansal okuryazarlığın daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine analizde finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı alt boyutunda 500 TL ve aşağısı gelire sahip olanların 2001-3000TL arası gelire sahip olanlara göre finansal okuryazarlığı daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla gelir ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık var olduğundan **H4 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.**

Finansal okuryazarlığın alt boyutları ile gelir değişkeni arasındaki ilişkiyi test ettikten sonra bir diğer demografik değişken olan eğitim ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişkiye bakılacaktır.

Tablo 33

Eğitim Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar

Eğitim Durumu	Sayı N	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
		ort.(x)	s.s.(.)	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
İlkokul	30	3,000	1,2533	2,811	1,2554	2,533	1,1328	4,183	,7279
Ortaokul	17	3,470	1,1610	2,764	1,6234	3,029	1,1821	4,308	,6989
Lise	87	3,394	,8694	2,383	1,1730	2,755	,9546	4,051	,7305
Ön Lisans	86	3,658	,8307	2,356	1,0904	2,991	1,0221	4,066	,7853
Lisans	110	3,854	,6720	2,636	1,1220	3,368	,9235	4,240	,7301
Y. Lisans	48	3,576	,9011	2,131	,9371	3,072	,8489	4,078	,7564
Doktora	12	3,777	1,0948	1,750	,9962	2,687	1,1585	3,833	1,1645
Toplam	390								

Eğitim değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutuma yönelik olarak hesaplanan ortalama puanlar içinde en yüksek puana sahip olan orta okul düzeyinde eğitim seviyesine sahip olanlarla tutum alt boyutunda olduğu görülmektedir. Yine hesaplanan ortalama puana göre en düşük puana sahip olan doktora eğitim düzeyine

sahip olanlarla algı alt boyutunda gerçekleşmiştir. Sadece ortalama ve standart sapmalara bakarak farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir. Bu gelir gruplarının finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum puan ortalamaları açısından anlamlı farklılık belirtip belirtmediğini tespit etmek için tek yönlü Anova testi uygulanmış ve sonuç tablo 34’de gösterilmiştir.

Tablo 34

Eğitim Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algı, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	F değeri	p	F değeri	p	F değeri	P	F değeri	p
Eğitim Grupları	4,939	,000	2,736	,013	4,857	,000	1,164	,325

p<0,05

Tablo 34 incelendiğinde analiz sonucu p<0,05 anlamlılık düzeyinde finansal okuryazarlığın tutum alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken, ilgi (F=4,939 p<0,05), algı (F=2,736 p<0,05) ve harcama (F=4,857 p<0,05) alt boyutları bakımından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerine göre yapılan Anova testi ile tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey testi sonuçları tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35

Eğitim Değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları Tukey Testi Sonuçları

	EĞİTİM (Tukey test)	Ortalama Fark	P	% 95 Güven Aralığı	
				Alt Sınır	Üst Sınır
İlgi	İlkokul – Ön Lisans	-,65891*	,007	-1,2071	-,1107
	İlkokul – Lisans	-,85455*	,000	-1,3870	-,3220
	Lise – Lisans	,45991*	,005	-,8308	-,0890
Harcama	İlkokul – Lisans	-,83485*	,001	-1,4336	-,2361
	Lise – Lisans	-,61243*	,000	-1,0295	-,1954

Bu anlamlı farklılıkları Tukey testi vasıtası ile alt boyutlar itibariyle irdelediğimizde yukarıdaki tablo ile ifade edilen sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlarda öncelikle dikkati çeken husus olarak karşımıza Anova analizinde eğitim değişkeniyle finansal okuryazarlığın algı alt boyutu arasında da anlamlı bir farklılık tespit edilmesine rağmen, Tukey testi sonuçlarına bakıldığında algı alt boyutu açısından örneklemdaki eğitim grupları değişkenlerinden hiçbiri anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Araştırmaya katılanlarda eğitim değişkeni bakımından ilkökul düzeyinde eğitime sahip olanların, ön lisans ve lisans düzeyinde olanlar ile lise düzeyinde eğitime sahip olanlarla Lisans düzeyinde eğitime sahip olanlar arasında finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi alt boyutunda, İlkokul ve lise düzeyinde eğitime sahip olanlarla lisans düzeyinde eğitime sahip olanlar arasında finansal okuryazarlığın alt boyutlarından harcama alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Yine finansal okuryazarlığın ilgi alt boyutu açısından analizimizi inceleyecek olursak; ilkökul düzeyinde eğitime sahip olanların, ön lisans ve lisans düzeyinde eğitime sahip olanlara göre finansal okuryazarlığın daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca finansal okuryazarlığın ilgi alt boyutunda lise düzeyinde eğitim seviyesine sahip olanların lisans düzeyinde eğitim seviyesine sahip olanlara göre daha yüksek düzeyde finansal okuryazar olduğu saptanmıştır.

Ayrıca yine analizde finansal okuryazarlığın alt boyutlarından harcama alt boyutunda ilkökul düzeyinde eğitime sahip olanların, lisans düzeyinde eğitime sahip olanlara göre ve lise düzeyinde eğitime sahip olanların, lisans düzeyinde eğitime sahip olanlara göre finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık var olduğundan **H5 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.**

Finansal okuryazarlığın alt boyutları ile eğitim değişkeni arasındaki ilişkiyi test ettikten sonra bir diğer demografik değişken olan meslek grupları ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişkiye bakılacaktır.

Meslek gruplarına göre finansal okuryazarlık düzeyine yönelik yapılan analizde, meslek değişkeni ile ölçeğin alt boyutları dikkate alınarak araştırmaya katılanların verdikleri cevaplar doğrultusunda ortalamalar ve standart sapmalar hesaplanmış ve ilgili değerlere ilişkin puanlar tablo 36’da gösterilmiştir. Devamında ise Anova testi (varyans analizi) uygulanmıştır.

Tablo 36

Meslek Grupları Değişkeni ve Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına Ait Ortalama ve Standart Sapmalar

Meslek Durumu	Sayı N	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
		ort.(x)	s.s.()	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
İşçi	92	3,641	,8704	2,481	1,1561	3,146	1,0285	4,212	,6813
Memur	107	3,688	,7800	2,267	1,0634	3,063	,8889	4,042	,8035
Öğrenci	82	3,581	,8761	2,418	1,0833	3,045	,9607	3,993	,8002
S. Meslek	30	3,444	,8180	2,555	1,2420	2,758	1,1247	4,133	,7420
Emekli	20	3,883	,8602	2,466	1,2158	2,600	1,2041	4,375	,5820
Ev Hanımı	31	3,118	1,1942	2,462	1,1915	2,717	1,0738	4,362	,6703
İşsiz	6	4,277	,5741	4,111	,4554	4,041	1,3547	4,583	,3763
Diğer	22	3,333	1,1031	2,651	1,4382	2,931	,9003	3,977	,9446
Toplam	390								

Meslek değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutuma yönelik olarak hesaplanan ortalama puanlar içinde en yüksek puana sahip olan işçi olanlarla tutum alt boyutunda olduğu görülmektedir. Yine hesaplanan ortalama puana göre en düşük puana sahip olanların memur olanlarla algı alt boyutunda gerçekleşmiştir. Sadece ortalama ve standart sapmalara bakarak farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir. Bu gelir gruplarının finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum puan ortalamaları açısından anlamlı farklılık belirtip belirtmediğini tespit etmek için tek yönlü Anova testi uygulanmış ve sonuç tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 37

Meslek Grupları Değişkeni İle Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Olan İlgi, Algi, Harcama ve Tutum Arasındaki Anova Sonuç Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algi</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	F değeri	p	F değeri	p	F değeri	p	F değeri	P
Meslek Grupları	2,706	,010	2,365	,022	2,379	,022	1,900	,068

p<0,05

Tablo 37 incelendiğinde analiz sonucu p<0,05 anlamlılık düzeyinde finansal okuryazarlığın tutum alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken, ilgi (F=2,706 p<0,05), algı (F=2,365 p<0,05) ve harcama (F=3,379 p<0,05) alt boyutları bakımından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Meslek Grupları düzeylerine göre yapılan Anova testi ile tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey testi sonuçları tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38

Meslek Değişkeni Puanlarının Finansal Okuryazarlık Alt Boyutlarına Göre Farklılaşmaları

	Meslek Meslek (Tukey test)	Ortalama Fark	P	% 95 Güven Aralığı	
				Alt Sınır	Üst Sınır
İlgi	Memur – Ev Hanımı	,57019*	,036	,0201	1,1203
	İşçi – İşsiz	-1,62923*	,017	-3,0933	-,1652
Algi	Memur – İşsiz	-1,84320*	,003	-3,3009	-,3855
	Öğrenci – İşsiz	-1,69241*	,012	-3,1619	-,2229
	Serbest Meslek – İşsiz	-1,55556*	,050	-3,1095	-,0017
	Emekli – İşsiz	-1,64444*	,043	-3,2618	-,0271
	Ev Hanımı – İşsiz	-1,64875*	,028	-3,1985	-,0990
Harcama	Emekli – İşsiz	-1,44167*	,042	-2,8563	-,0270

Bu anlamlı farklılıkları Tukey testi vasıtası ile alt boyutlar itibariyle irdelediğimizde yukarıdaki tablo ile ifade edilen sonuçlar elde edilmiştir. Meslek değişkeni bakımından memurlar ve ev hanımları arasında finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi alt boyutunda, finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı alt boyutunda ise meslek değişkeni bakımından işsiz olanların, işçi, memur, öğrenci, serbest meslek mensubu,

emekli ve ev hanımları ile yine finansal okuryazarlığın harcama alt boyutunda ise emekli ile işsiz meslek gruplarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

İstatistiksel açıdan bu farklılıklara bakacak olursak finansal okuryazarlığın ilgi alt boyutunda meslek değişkeni bakımından memurların ev hanımlarına göre finansal okuryazarlığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yine finansal okuryazarlığın algı alt boyutunda işsizlerin işçi, memur, öğrenci, serbest meslek mensubu, emekli ve ev hanımlarına göre daha yüksek düzeyde finansal okuryazar olduğu saptanmıştır.

Ayrıca yine analizde finansal okuryazarlığın alt boyutlarından harcama alt boyutunda ise emeklilerin işsizlere göre finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla sahip olunan meslek grupları ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık var olduğu tespit edilmiş ve **H6 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.**

4.3.2. Finansal Ürün Kullanımına İlişkin Hipotezlerin Testi

Bu bölümde araştırma sonucu elde edilen finansal ürün kullanım bilgileri ile ilgili hipotezlerin testi yer almaktadır. Hipotez testlerine geçilmeden önce finansal piyasalarda kullanılan finansal ürünler ile ilgili hipotezlerin daha iyi yorumlana bilmesi için bir çeşit sınıflandırmaya gidilmiştir. Finansal tüketicileri finansal piyasa ürünlerini kullanmaya yönelten önemli sebeplerin başında gelirlerindeki ve harcamalarındaki dalgalanmalardan kaynaklıdır. Bu dalgalanmalar sonucu elde edilen tasarruf, ya borçları geri öder yâda serveti arttır veya bu dalgalanmalar sonucu elde edilen eksi tasarruf, ya ödünç alınarak yâda servet aşağı çekilerek elde edilir (Parasız, 2005, s.38). Buna göre araştırmada yaygın kullanılan finansal ürünler için, finansal tüketicilerin bir finansal ürünü almak veya elinde tutmak için beklenen getiri, risk ve likidite gibi faktörlere bakarak karar verdiği (Günel, 2007, s. 47) gerçeğinden yola çıkarak getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal ürünler (hisse senedi, tahvil ve bono, vadeli mevduat, yatırım fonu, türev ürünler), Borçlanmaya yönelik kullanılan finansal ürünler (ihtiyaç kredisi, taşıt kredisi, konut kredisi, kredili mevduat hesabı, kredi kartı) ve ihtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünler (hayat sigortası, konut sigortası, özel sağlık sigortası, taşıt sigortası ve bireysel emeklilik poliçesi) şeklinde gruplandırma yapılmıştır.

Aşağıdaki tablo 39’da araştırmaya katılan finansal tüketicilerin tercih ettikleri finansal ürünlere ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 39

Finansal Tüketicilerin Finansal Ürün kullanım Oranı

<u>FİNANSAL ÜRÜNLER</u>		<u>FİNANSAL ÜRÜN KULLANANLARIN</u>	
		<u>SAYISI</u>	<u>ORANI</u>
GETİRİ BEKLENTİSİNE YÖNELİK	Hisse senedi	55	14,10%
	Tahvil/Bono	39	10,00%
	V. Mevduat	125	32,00%
	Yatırım Fonu	68	17,40%
	Türev Ürünler	20	5,10%
BORÇLANMAYA YÖNELİK	İhtiyaç Kredisi	194	49,70%
	Konut Kredisi	83	21,30%
	Taşıt Kredisi	97	24,90%
	Kredi Kartı	289	74,10%
	Kredili Mev. Hesabı	185	47,40%
İHTİYATLI DAVRANMAYA YÖNELİK	Hayat sigortası	112	28,70%
	Konut Sigortası	113	29,00%
	Taşıt Sigortası	164	42,00%
	Özel Sağlık Sigortası	119	30,50%
	Bireysel Emeklilik	99	25,40%

Yukarıdaki tablo 39’da belirtildiği üzere getiri beklentisiyle kullanılan finansal ürünlerin içerisinde en çok tercih edilen ürün olarak %32 ile vadeli mevduat hesabına para yatırma gelmektedir. Yukarıdaki getiri beklentisine yönelik bu ürün kullanım oranlarında vadeli mevduat kullanım oranının en yüksek çıkmasının sebeplerinden en önemlisi geleneksel tasarruf yapma aracı olarak en yaygın kullanılan ve bankacılık sistemi tarafından para toplama aracı olarak sunulan, en temel finansal ürün olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımı ile ilgili en az tercih edilen ürün olarak ise %5,1 ile türev ürün kullanımı gelmektedir. Bu oran hatta tabloda yer alan bütün finansal ürün kullanımı oranları içerisinde de en düşük orana sahiptir. Türev ürün kullanımının araştırmaya katılanlar arasında bu kadar düşük bir oranda kullanıma sahip olması, ülkemizdeki finansal ürün kullanıcılarının çeşitli etkenler dolayısıyla uluslararası finansal piyasalara dâhil olmalarının düşük olması ve ülkemizdeki piyasa çeşitliliğinin

sağlanmasında ki adımların henüz yeni olması ile piyasa derinliğinin yeteri kadar sağlanamaması gibi nedenlerle açıklanabileceği söylenebilir.

Borçlanmaya yönelik finansal ürün kullanım oranlarına bakılacak olunursa %74,1 ile kredi kartı kullanımı sadece borçlanma aracı olarak kullanılan değil aynı zamanda tablo da yer alan tüm finansal ürünler içerisinde en çok kullanılan finansal ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oranın yüksek çıkmasındaki önemli etkenlerin başında teminin kolay olması, fazla sayıda karta sahip olma konusunda sınırlandırma olmaması ve yaygın kullanım alanlarının olması gelebilir. Yine borçlanmaya yönelik ürün kullanımı içerisinde %21,3'lük oranla konut kredisi kullanımı gelmektedir. Konut kredisi kullanım oranının borçlanmaya yönelik kullanılan finansal ürünler içerisinde en düşük orana sahip olmasının ana nedenleri arasında yüksek teminat gereksinimi, belgelendirilmiş yüksek gelire sahip olma ve uzun dönemli borçlanma ve yüksek risk ile söz konusu meblağların büyüklüğü sayılabilir.

İhtiyatlı davranmaya yönelik ürün kullanımı ile ilgili en yüksek orana sahip olan %42 oran ile taşıt sigortası poliçesi satın alınmasıdır. Bu oranın yüksek çıkması ülkemizde taşıt sigortası yaptırmanın uzun yıllar itibariyle zorunluluk arz etmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca ihtiyatlı davranmaya yönelik ürün kullanımında en düşük orana sahip olan %25,4 oran ile bireysel emeklilik poliçesi satın alınmasıdır. Bu ürünün kullanım oranının düşük olması ülkemizde henüz gelişme aşamasında sayılabilecek yeni bir araç olmasından ve sistemin işleyişiyle ilgili düzenlemelerin hala devam ediyor olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca bu tabloda dikkati çeken önemli bir unsur olarak getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımı ile bireysel emeklilik kullanımı oranı gibi oranların diğer finansal ürünlerden (kredi kartı, kredili mevduat, ihtiyaç kredisi, taşıt sigortası vb.) genel olarak daha az kullanıldığıdır. Bu oranların düşük olmasının öncelikli nedeni olarak gelir yetersizliğinden, aşırı borçlanma ve tüketim eğilim ile sisteme güvensizlikten kaynaklı tasarruf eksikliğinden (Özlale ve Karakurt 2012; Abay, 2015) olduğu düşünülebilir.

Finansal ürün kullanım değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı farklılığa bakılacak olunan bu bölümde öncelikli olarak getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal ürünler ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilecektir.

Tablo 40

Getiriye Beklentisine Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Finansal ürün kullanımı			Sayı	İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
			N	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.
Getiri Beklentisiyle	Hisse senedi	Evet	55	3,87	0,861	2,588	1,167	3,127	0,991	4,436	0,5553
		Hayır	335	3,54	0,896	2,425	1,151	2,993	1,012	4,075	0,7789
	Tahvil/Bono	Evet	39	3,9744	0,796	2,419	1,283	2,968	1,13	4,359	0,6251
		Hayır	351	3,547	0,899	2,451	1,140	3,017	0,996	4,100	0,771
	V. Mevduat	Evet	125	3,6693	0,886	2,491	1,228	2,894	1,060	4,294	0,6802
		Hayır	265	3,5522	0,903	2,428	1,119	3,068	0,981	4,047	0,7855
	Yatırım Fonu	Evet	68	3,8284	0,747	2,441	1,197	2,838	1,001	4,450	0,5150
		Hayır	322	3,5393	0,920	2,449	1,146	3,049	1,008	4,050	0,7860
	Türev Ürünler	Evet	20	3,8333	0,798	2,3	1,417	3,125	1,467	4,287	0,8122
		Hayır	370	3,5766	0,902	2,456	1,139	3,006	0,981	4,117	0,7586

Tablo 40 incelendiğinde getiri beklentisi açısından finansal ürün kullananlardan hisse senedi kullananların, kullanmayanlara göre finansal okuryazarlığın tüm alt boyutlarında ortalama puanı daha yüksektir. Tahvil ve bono kullanımının da ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi ve tutum alt boyutunda tahvil ve bono kullananların, kullanmayanlara göre ortalama puanı daha yüksektir. Vadeli mevduat kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından harcama alt boyutu hariç diğer alt boyutlarda vadeli mevduat kullananların, kullanmayanlara göre ortalama puanı daha yüksektir. Yatırım fonu kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi ve tutum alt boyutlarında yatırım fonu kullananların kullanmayanlara göre ortalama puanları daha yüksektir. Türev ürün kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı hariç diğer tüm alt boyutlarında vadeli mevduat kullananların kullanmayanlara göre puanları daha yüksektir.

Getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal ürünler ile finansal okuryazarlık alt boyutları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41

Getiriye Beklentisine Yönelik Finansal Ürün Kullanımına İlişkin T Testi Tablosu

Finansal Ürün Kullanımı			Sayı	İlgi	Algı		Harcama		Tutum		
			N	t değeri	P	t değeri	P	t değeri	P	t değeri	P
Getiri Beklentisiyle	Hisse senedi	Evet	55								
		Hayır	335	2,594	0,01	0,971	0,332	0,912	0,362	4,191	0,00
	Tahvil /Bono	Evet	39								
		Hayır	351	2,844	0,005	-0,166	0,869	-0,288	0,773	2,02	0,044
	Vadeli Mevduat	Evet	125								
		Hayır	265	1,202	0,23	0,503	0,616	-1,591	0,112	3,019	0,003
	Yatırım Fonu	Evet	68								
		Hayır	322	2,426	0,016	-0,53	0,958	-1,567	0,118	5,285	0,00
	Türev Ürünler	Evet	20								
		Hayır	370	1,246	0,214	-0,588	0,557	0,358	0,608	0,972	0,332

Tablo 41’de görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal ürünlerden hisse senedi, tahvil/bono, yatırım fonu ile finansal okuryazarlık alt boyutu olan ilgi arasında anlamlı bir fark bulunmuş, ayrıca getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımı değişkenlerinden hisse senedi, tahvil ve bono, vadeli mevduat ve yatırım fonu ile finansal okuryazarlık alt boyutu olan tutum arasında anlamlı bir fark da bulunmuştur. Getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal ürünlerden sadece türev ürün kullanımının finansal okuryazarlık alt boyutlarının hiç biri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Dolayısı ile **H7, H8, H9 ve H10 hipotezleri kısmen kabul edilmiş, H11 hipotezimiz ise reddedilmiştir.**

Finansal tüketicilerin finansal ürün kullanımına ilişkin getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında ki ilişki test edildikten sonra bir diğer finansal ürün kullanımıyla ilgili olan hipotezimizle, yani borçlanmaya yönelik finansal ürün kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişki test edilecektir.

Tablo 42

Borçlanmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Finansal ürün kullanımı		Sayı N	İlgi		Algı		Harcama		Tutum		
			Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	
Borçlanmaya Yönelik	İhtiyaç Kredisi	Evet	194	3,6753	0,8425	2,526	1,151	3,101	0,9838	4,1869	0,72399
		Hayır	196	3,5051	0,9449	2,371	1,1546	2,925	1,0293	4,0663	0,79385
	Konut Kredisi	Evet	83	3,7831	0,8122	2,414	1,1389	3,181	1,0709	4,2169	0,75281
		Hayır	307	3,5375	0,9144	2,457	1,1597	2,967	0,9891	4,1018	0,76297
	Taşıt Kredisi	Evet	97	3,7595	0,8204	2,478	1,2369	2,936	1,1188	4,232	0,69527
		Hayır	293	3,5336	0,9171	2,438	1,1272	3,038	0,9713	4,0913	0,77993
	Kredi Kartı	Evet	289	3,6378	0,8432	2,499	1,1376	3,058	0,9976	4,1202	0,75951
		Hayır	101	3,4521	1,0323	2,30	1,193	2,881	1,0366	4,1436	0,77002
	Krd.Mev. Hes.	Evet	185	3,6306	0,9233	2,441	1,1517	3,196	0,9504	4,0986	0,77411
		Hayır	205	3,5528	0,8757	2,454	1,1588	2,846	1,0344	4,1512	0,75061

Tablo 42 incelendiğinde borçlanmaya yönelik finansal ürün kullananlardan İhtiyaç kredisi kullananların, kullanmayanlara göre finansal okuryazarlığın tüm alt boyutlarında ortalama puanı daha yüksektir. Konut kredisi kullanımının da ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı hariç diğer tüm alt boyutlarda konut kredisi kullananların kullanmayanlara göre ortalama puanı daha yüksektir. Taşıt kredisi kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından harcama alt boyutu hariç diğer alt boyutlarda taşıt kredisi kullananların, kullanmayanlara göre ortalama puanı daha yüksektir. Kredi kartı kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından tutum hariç diğer tüm alt boyutlarda kredi kartı kullananların kullanmayanlara göre ortalama puanları daha yüksektir. Kredili mevduat kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından algı ve tutum hariç diğer alt boyutlarında kredili mevduat kullananların kullanmayanlara göre puanları daha yüksektir.

Borçlanmaya yönelik kullanılan finansal ürünler ile finansal okuryazarlık alt boyutlarında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 43’de gösterilmiştir.

Tablo 43

Borçlanmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu

Finansal ürün kullanımı		Sayı		İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
		N	t-değeri	P	t değeri	P	t değeri	P	t değeri	P	
Borçlanmaya Yönelik	İhtiyaç Kredisi	Evet	194	1,876	0,061	1,328	0,185	1,724	0,086	1,566	0,118
		Hayır	196								
	Konut Kredisi	Evet	83	2,222	0,027	-0,304	0,761	1,719	0,086	1,223	0,222
		Hayır	307								
	Taşıt Kredisi	Evet	97	2157	0,032	0,293	0,77	-0,803	0,423	1,58	0,115
		Hayır	293								
	Kredi Kartı	Evet	289	1,628	0,106	1,495	0,136	1,518	0,13	-0,265	0,791
		Hayır	101								
	Kredili Mev. Hesabı	Evet	185	0,854	0,394	-0,104	0,917	3,463	0,001	-0,68	0,497
		Hayır	205								

Tablo 43’de görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde borçlanmaya yönelik kullanılan finansal ürünlerden konut kredisi ile taşıt kredisi kullanımının finansal okuryazarlığın alt boyutlarından ilgi arasında anlamlı bir fark bulunmuş, ayrıca kredili mevduat kullanımı ile finansal okuryazarlık alt boyutu olan harcama arasında anlamlı bir fark da bulunmuştur. Borçlanmaya yönelik kullanılan finansal ürünlerden ihtiyaç kredisi kullanımı ve kredi kartı kullanımı ile finansal okuryazarlık alt boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır Dolayısı ile **H13, H14, H16 hipotezleri kısmen kabul edilirken, H12 ve H15 hipotezlerimiz ise reddedilmiştir.**

Finansal tüketicilerin borçlanmaya yönelik finansal ürün kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında ki ilişki test edildikten sonra bir diğer finansal ürün kullanımıyla ilgili olan hipotezlerimize, yani ihtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünler ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasındaki ilişki test edilecektir.

Tablo 44

İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak
Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Finansal ürün kullanımı			Sayı		İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
			N	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	Ort.	S.s.	
İhtiyatlı Davranmaya yönelik	Hayat sigortası	Evet	112	3,738	0,872	2,50	1,173	3,23	0,939	4,207	0,7495	
		Hayır	278	3,53	0,903	2,42	1,147	2,92	1,023	4,093	0,7649	
	Konut Sigortası	Evet	113	3,769	0,786	2,57	1,193	3,13	1,038	4,298	0,6966	
		Hayır	277	3,516	0,931	2,39	1,135	2,96	0,994	4,056	0,7764	
	Taşıt Sigortası	Evet	164	3,699	0,799	2,49	1,187	3,07	1,043	4,236	0,6974	
		Hayır	226	3,510	0,957	2,41	1,130	2,97	0,984	4,046	0,7965	
	Özel Sağlık Sigortası	Evet	119	3,764	0,779	2,50	1,156	3,23	0,945	4,231	0,6551	
		Hayır	271	3,512	0,937	2,42	1,154	2,91	1,023	4,080	0,8003	
	Bireysel Emeklilik	Evet	99	3,713	0,773	2,56	1,064	3,32	0,912	4,121	0,7696	
		Hayır	291	3,547	0,934	2,40	1,182	2,90	1,020	4,128	0,7598	

Tablo 44 incelendiğinde ihtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünlerden hayat sigortası, konut sigortası, taşıt sigortası ve özel sağlık sigortası kullananların, kullanmayanlara göre finansal okuryazarlığın tüm alt boyutlarında ortalama puanı daha yüksektir. Bireysel emeklilik poliçesi kullanımında ise finansal okuryazarlığın alt boyutlarından tutum hariç diğer tüm alt boyutlarında bireysel emeklilik poliçesi kullananların kullanmayanlara göre puanları daha yüksektir.

İhtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünler ile finansal okuryazarlık alt boyutları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 45’de gösterilmiştir.

Tablo 45

İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanım Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Sonuçları

Finansal ürün kullanımı		Sayı		İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
			N	t değeri	P	t değeri	P	t değeri	P	t değeri	P
İhtiyatlı Davranmaya yönelik	Hayat sigortası	Evet	112								
		Hayır	278	2,079	0,038	0,783	0,55	2,84	0,005	1,34	0,181
	Konut Sigortası	Evet	113								
		Hayır	277	2,548	0,011	1,394	0,164	1,565	0,118	2,883	0,004
	Taşıt Sigortası	Evet	164								
		Hayır	226	2,058	0,04	0,671	0,503	0,966	0,335	2,446	0,015
	Özel Sağlık Sigortası	Evet	119								
		Hayır	271	2,567	0,011	0,67	0,503	2,864	0,004	1,807	0,072
	Bireysel Emeklilik	Evet	99								
		Hayır	291	1,594	0,112	1,203	0,23	3,63	0,00	-0,077	0,939

Tablo 45’de görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde ihtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünlerden konut sigortası ile taşıt sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi ve tutum arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca ihtiyatlı davranmaya yönelik finansal ürün kullanımı değişkenlerinden hayat sigortası ve özel sağlık sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlık alt boyutları olan ilgi ve harcama arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve yine ihtiyatlı davranmaya yönelik kullanılan finansal ürünlerden bireysel emeklilik kullanımı ile finansal okuryazarlık alt boyutu olan harcama arasında anlamlı bir fark da bulunmuştur Dolayısı ile **H17, H18, H19, H20 ve H21** hipotezleri kısmen kabul edilmiştir.

Ayrıca finansal okuryazarlığın alt boyutlarıyla finansal eğitim alma isteği arasındaki ilişki test edilmek istenmiş ve ilgili sonuçlar aşağıdaki tablolar vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

4.3.3. Finansal Tutum ve Davranışlara İlişkin Hipotezlerin Testi

Tablo 46

Ücretsiz Finansal Eğitim Almak İsteyen Değişkeni ile Finansal Okuryazarlığın Alt Boyutlarına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Finansal Eğitim Alma Durumu	Sayı	İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
	N	ort.(x)	s.s.()	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
Evet	217	3,841	,7935	2,325	1,1283	3,138	,9573	4,194	,7191
Hayır	173	3,273	,9239	2,601	1,1706	2,854	1,0527	4,040	,8050
	390								

Tablo 46 incelendiğinde finansal eğitim alma açısından finansal okuryazarlığın algı alt boyutu hariç, diğer tüm alt boyutlarda finansal eğitim almak isteyenlerin ortalama puanı finansal eğitim almak istemeyenlerden daha yüksektir.

Ücretsiz finansal eğitim alma durumu değişkenine göre finansal okuryazarlık alt boyutlarında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 47’de gösterilmiştir.

Tablo 47

Finansal Eğitim Alma Durumu Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu

	İlgi		Algı		Harcama		Tutum	
	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p
Finansal Eğitim Alma Durumu	6,529	,000	-2,356	,019	2,786	,006	1,995	,047

$p < 0,05$

Tablo 47’de görüldüğü gibi uygulanan t-testi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde finansal eğitim alma değişkeni ile finansal okuryazarlığın tüm alt boyutları olan ilgi, algı, harcama ve tutum arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. **H22 hipotezi kabul edilmiştir.**

Finansal okuryazarlığın alt boyutlarıyla finansal ürün kullanma sonrası memnun kalmayarak tüketici hakem heyetlerine veya mahkemeye başvurma durumu arasındaki ilişki test edilmek istenmiş ve ilgili sonuçlar aşağıdaki tablolar vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 48

Mahkemeye Gitme Durumu Değişkenine İlişkin Olarak Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Mahkemeye Gitme Durumu	<u>sayı</u>	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	N	ort.(x)	s.s.( )	ort.	s.s.	ort.	s.s.	ort.	s.s.
Evet	94	3,829	,7662	2,588	1,2077	3,156	,9713	4,175	,7238
Hayır	296	3,513	,9245	2,403	1,1348	2,966	1,0185	4,1106	,77337
	390								

Tablo 48 incelendiğinde finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşüp, tüketici hakem heyetlerine ve mahkemeye başvurma durumu açısından finansal okuryazarlığın tüm alt boyutlarda mahkemeye ve tüketici hakem heyetlerine başvuranların ortalama puanı, mahkemeye ve tüketici hakem heyetlerine başvurmayanlara göre daha yüksektir.

Tüketici hakem heyetlerine ve mahkemeye başvurma durumu değişkenine göre finansal okuryazarlık alt boyutlarında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için bağımsız çift örneklem t-testi uygulanmış ve sonuç tablo 49’da gösterilmiştir.

Tablo 49

Mahkemeye Gitme Durumu Değişkenine İlişkin Olarak T Testi Tablosu

	<u>İlgi</u>		<u>Algı</u>		<u>Harcama</u>		<u>Tutum</u>	
	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p	t değeri	p
Hak Arama Durumu	3,004	,003	1,359	,175	1,599	,111	,719	,472

p<0,05

Tablo 49’da görüldüğü gibi uygulanan t-testi p<0,05 anlamlılık düzeyinde mahkemeye gitme durumu değişkeni ile finansal okuryazarlık alt boyutu olan ilgi alt boyutunda anlamlı bir fark bulunurken algı, harcama ve tutum alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Buna göre **H23 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.**

Yapılan saha araştırması neticesinde elde edilmiş olunan veriler vasıtasıyla, bu çalışmanın amacına uygun belirlenen hipotezler test edilmiş ve diğer bulgularla birlikte yukarıda detaylıca ifade edilmiştir. Elde edilen bu hipotez testlerinin sonuçlarını toplu bir şekilde görmek için aşağıdaki tablo 50 düzenlenmiştir.

Tablo 50

Hipotez Testlerinin Sonuçları

HİPOTEZLER	DURUM
A) Demografik Özelliklere İlişkin Hipotezler	
H1: Cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H2: Medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H3: Yaş değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H4: Gelir değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H5: Eğitim değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H6: Meslek değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
B) Finansal Ürün Kullanımına İlişkin Hipotezler	
B1) Getiri Beklentisine Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler	
H7: Hisse senedi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H8: Tahvil veya Bono kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H9: Vadeli Mevduat kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H10: Yatırım Fonu kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H11: Türev Ürün kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
B2) Borçlanmaya Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler	
H12: İhtiyaç Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H13: Konut Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H14: Taşıt Kredisi kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H15: Kredi Kartı kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H16: Kredili Mevduat kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
B3) İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Kullanılan Finansal Ürünler ile İlgili Hipotezler	
H17: Hayat Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H18: Konut Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H19: Taşıt Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H20: Özel Sağlık Sigortası kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H21: Bireysel Emeklilik kullanımı ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
C) Finansal Tutum ve Davranışlara İlişkin Hipotezler	
H22: Ücretsiz finansal eğitim alma isteği ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı farklılık vardır.	KABUL
H23: Finansal hizmet veya ürün kullanımı sonrası finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşerek mahkemeye/ tüketici hakem heyetlerine başvurma ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı farklılık vardır.	KABUL

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Öneriler

İhtiyaçların karşılanması gereği ile birlikte kıt kaynakların en etkin kullanımına cevap arayan ekonomi bilimi, çözüm arayışları çabası ile farklı piyasa ve piyasa araçlarını hızlı bir şekilde geliştirmiştir. Değişim aracı olarak paranın bile kullanılmadığı dönemlerden, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini yaşadığımız şu günlere kadar gözlemlediğimiz en önemli olgu finansallaşmanın değişime hızlı uyum sağlaması ve hatta değişime öncülük yapmasıdır. Finansallaşma bu yapıyla değişime yön veren ve neredeyse geleceği şekillendiren bir buluş olarak bile nitelendirilebilir.

Dolayısıyla iktisadi hayatın varlığından itibaren insanoğlu, fayda sağlamak ve ihtiyaçlarını gidermek çabası içerisinde girmiş ve hatta risk ve getiri ikileminde birikim ve yatırım yaparak getirisini maksimum kılma arzusu içerisinde olmuş veya en azından mevcut varlığını ve satın alma gücünü korumaya yönelmiştir. Bu arzu ve değişime uyum sağlayan finansal sistemin etkileşimi sonucu gitgide yaygın kullanılan ve alternatiflerini de bünyesinde barındıran sofistike finansal piyasalar ve ürünler gelişmiştir.

İşte bu noktada karmaşık bir yapıya dönüşen sistemin sağlıklı işlemesi ve varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan şey, piyasaların etkin çalışmasını sağlamakla birlikte finansal tüketicilerin hak ve menfaatlerini koruyacak veya finansal tüketicilerin kendi kendilerini koruyabilecekleri bir finansal sistemin varlığını mümkün kılmaktır.

Finansal tüketicilerin finansal sistemde var olabilmesinin sistem ve birey açısından önemli olduğu gerçeğinden yola çıkarak finansal okuryazarlığın temin edildiği ve yaygınlık kazandığı bir yapının “finansal cehalet” ve “finansal dışlama” dolayısıyla, hak ve menfaat

kayıplarının yaşanmasına ve etkin çalışmayan bir piyasanın varlığına müsaade etmeyeceği açıktır.

Bu açıdan bakıldığında finansal cehaletin ve finansal dışlamanın giderilmesi, finansal sistem açısından zorunludur. Bu zorunluluk dolayısıyla finansal cehalet ve finansal dışlama ile mücadele etmek için ortaya konulan en önemli araçların başında finansal erişimin artırılması ve finansal okuryazarlığın artırılması faaliyetleri gelmektedir.

Finansal erişim, finansal ürün ve hizmetlere erişimi ifade etmektedir. Yani bireyin finansal tüketici olarak finansal ürün ve hizmetler hakkında doğru bilgilendirilme ihtiyacının hasıl olması ve bu konudaki cehaletinin giderilmesi için öncelikle finansal ürün ve hizmetlerle tanışması ve onları kullanabilir bir konumda olması gerekir.

Ülkelerin kalkınmışlık düzeyi ile vatandaşlarının finansal erişim düzeyi arasında birbirini besleyen doğru orantılı bir ilişki olduğunu ifade eden çalışmaların varlığına yukarıda değinilmişti. Dolayısıyla bu gerçekten yola çıkarak hala dünyamızda 2,5 milyar yetişkin insanın resmi finansal sistem kuruluşları tarafından sunulan finansal ürün ve hizmetlere erişiminin olmaması, sağlam ve işlevsel bir finansal sistem için gerekli olan ve finansal tabana yayılmanın önemli bir aracı olan finansal okuryazarlığın artırılma çabaları kadar, onunla birlikte finansal erişiminde sağlanması zarureti önemli ölçüde ortaya koymaktadır.

Bu açıdan bakıldığında teknoloji ve yeni finansal uygulamalar vasıtası ile birlikte ve alternatif ulaşım kanalları ile son 3-4 yıl da toplam 700 milyondan fazla yetişkinin hesap sahibi olması (Demirgüç- Kunt, Klapper, Singer ve Oudheusden, 2014) örneğindeki gibi finansal erişim imkânını arttıran ve finansal dışlamayı bertaraf etmeye çalışan günümüz finansal sistemi, döngüsel yaşadığı krizlerin etkilerini hafifletmek ve bu etkilerin yayılmasını arttıracak olumsuzlukları gidermek ve ayrıca iyileştirici toplumsal politikalara yer vermemesi sebebiyle eleştiriye maruz kalmasına cevap vermek arzusu ile finansal cehaletle mücadele edecek finansal okuryazarlık adında bir araç geliştirmiştir.

Finansallaşmanın artmasıyla birlikte daha fazla kar elde etme güdüsünün de öncülük ettiği ve yıllardır süre gelen mekanikleşme, hissizleşme ve metaya önem verme görüntüsünü giderme adına, sistemin daha sağlıklı işleyişini sağlayacak ve toplumun önemsendiğini vurgulayacak araçlara ihtiyaç duyulması sebebiyle de gerçekleştirilmeye de çalışılan finansal okuryazarlık çalışmaları, insanların kendi yararına önemli finansal kararlar alabilmesi için ne bilmesi gerektiğini ve kişinin yaşam boyu finansal refahı için finansal

kaynakları etkin bir şekilde yönetebilmesini sağlayacak bilgi ve becerilerini arttırma ve kullanabilme yeteneğini de geliştirmektedir.

Finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılması amacıyla son yıllar itibariyle küresel çapta çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalara G-20, Dünya Bankası, IMF, OECD vb. uluslararası organizasyonlar öncülük etmiştir. Uluslararası finansal sisteme entegre olan gelişmiş ülkeler ile finansal sisteme dâhil olma arzusu içerisinde olan gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki düzenleyici ve denetleyici birlikler ve otoriteler ise yukarıda sayılan uluslararası organizasyonların uhdesinde kendilerine düşen görev ve sorumluluk bilincinde finansal cehaletin giderilmesi ve finansal dışlama sorunlarının çözümü ve olumsuz etkilerini azaltmak için ortak bir payda oluşturmaya çalışmaktadırlar.

İşte bu çalışmalarla birlikte literatür bakımından da gelişme gösteren finansal okuryazarlık konuları ile ilgili yapılan tespitler ve mevcut sorunların giderilmesi çalışmaları ulusal ve uluslararası boyutta farklı bakış açılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık tutum ve davranış düzeyini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmanın uygulama bölümü iki önemli ana hipotezden oluşmaktadır. Bu ana hipotezlerimizden birincisi “demografik özellik değişkenleriyle finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu”, ikinci ana hipotezimiz ise “farklı beklentiler dolayısıyla tercih edilen finansal ürünlerin kullanımı değişkeni ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu” dur. Söz konusu bu ana hipotezlerden oluşan alt hipotezler Giresun ilinde 390 adet deneğin katılımıyla yapılan saha araştırması sonucu kısmen doğrulanmıştır.

Finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeyini tespit eden bu çalışmadan elde edilen önemli sonuçlardan biride araştırmaya katılanların finansal bilgi düzeyi ile ilgili sorulara verdikleri cevaplardır. Buna göre basit bir bölme işlemiyle doğru cevaplanabilecek bir finansal soruyu doğrulama oranı yaklaşık %90 iken, basit faiz hesaplaması gerektiren soruya doğru yanıt verme oranı yaklaşık %75, bileşik faiz hesaplaması gerektiren soruya doğru cevap verme oranı ise %35’dir. Bu oranlara bakıldığında doğru yanıtı bulmak için yapılması gereken finansal işlem karmaşıklaştıkça (faizinde faizinin hesaplanması gereği gibi) soruyu doğru yanıtlama oranının düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla temel düzeydeki bir finansal işlemi bile doğru hesaplayamayan bir finansal tüketici konumundaki bireyin, finansal tercihlerini rasyonel ve akıllıca yapacağı pekte söylenemez. Ancak finansal okuryazarlık sayesinde finansal bilinçliliği artmış bir finansal tüketicinin, finansal sistemden daha etkin faydalanacağı görülen bir gerçektir.

Aynı sorular incelendiğinde en az doğru yanıtlamanın gerçekleştiği bileşik faiz sorusunu erkeklerin yaklaşık %71'i doğru yanıtlarken kadınların ise yaklaşık %29'u doğru yanıtlamıştır. Ev hanımları içerisinde ise bileşik faiz sorusunu doğru cevaplama oranı araştırmaya katılan meslek grupları içerisinde en düşük oran olarak yaklaşık %3 civarında gerçekleşmiştir.

Her ne kadar yaptığımız araştırmada cinsiyet ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmasa da, yukarıdaki sonuçlar itibariyle finansal bilgiye sahip olma ve kullanma anlamında mevcut finansal bilgi hazır bulunurluğu bakımından kadınların erkeklere göre daha düşük düzeyde olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla uluslararası kuruluşların finansal okuryazarlığı artırma çalışmalarında bazı başka gruplarla birlikte kadınların da öncelikli olarak ele alınması hususu daha iyi anlaşılmaktadır.

Yine yaptığımız çalışmada medeni durum ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte, bileşik faiz sorusunu doğru cevaplayanların yaklaşık % 62'sinin bekâr, %38'inin ise evli olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmanın önemli bir diğer sonucu ise her hangi bir işte çalışmayan işsizlerin diğer meslek gruplarına mensup olanlara göre genel olarak finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olmasıdır. Ortaya çıkan bu sonucun önemli sebepleri olarak ülkemizde genç ve eğitim almış nüfusta işsizlik oranının yüksek olması ile işsizlik nedeniyle gelir beyan edememekten dolayı finansal kuruluşlardaki kredibilite düşüklüğü yani borçlanma kapasitesi düşüklüğü sebebiyle finansal konularda temkinli davranmaktan kaynaklandığı düşünülebilir.

Ayrıca araştırmada sonucu elde edilen önemli bir diğer husus ise ücretsiz finansal eğitim almak isteyenlerin finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olmasıdır. Dolayısıyla yapılan ilgili diğer çalışmalarda olduğu gibi (Gökmen, sy: 106) bu araştırmada da finansal okuryazarlığa gerçekten ihtiyaç duyanların, aslında bunun farkında bile olmaması durumu tespit edilmiştir. Bu durum finansal okuryazarlığın artırılması çabalarında karşılaşılan en büyük zorluk olarak kendini göstermektedir. Aslında söz konusu finansal eğitimle elde edilecek kazanımlar, finansal tüketici açısından tüm yaşamı boyunca faydalanacağı bir kaynak olacaktır. Özellikle bu açıdan yukarıdaki tespiti değerlendirecek olursak, finansal eğitime teşvik edici ve motivasyon sağlayıcı bir unsur olarak maliyetsiz veya bedelsiz bir şekilde sahip olunacak yeterli bir finansal bilgi vasıtasıyla alınacak finansal kararlar sonucu gerçekleştirilecek finansal davranışların, finansal tüketicinin mevcut ve gelecekteki refah seviyesine sağlayacağı katkı, toplum tarafından henüz daha tam anlamıyla fark

edilmiş durumdadır diyemeyiz. Finansal anlamda tam anlamıyla okuryazar bir topluma sahip olmak için öncelikli olarak yapılması gereken en önemli şey onları mümkün olan en erken çağda eğitime tabi tutmakla başarılabilir. Bunun gerçekleştirilmesi için finansal okuryazarlığı önemseyen bir aile oluşturarak, finansal tüketici adaylarına gerekli alışkanlık ve davranışları kazandırmak gereklidir. Daha sonra yapılması gerekenler ise finansal kazanımları edinmeye başlayan potansiyel finansal tüketiciyi, okul öncesi çağdan yükseköğrenime ve hatta daha sonrası için bile yaşam süreçlerinde ihtiyaç duyduğu finansal eğitime tabi tutarak finansal bilgi ve kabiliyetlerini her geçen gün parça parça iyileştirmektir. Bu finansal eğitim teknoloji destekli, internet ve sosyal medya araçları kullanılarak bile zaman ve mekân sınırlaması olmadan da her yaş grubunun ihtiyaç duyduğu alanla ilgili gerçekleştirilebilir. Burada finansal eğitime bu denli önem verilmesinin nedenlerinden biri, bilinçli bir finansal ürün kullanıcısına sahip olan toplumun yatırıma yönlendirilebilecek bir unsur olarak tasarruf oranlarında sağlayacağı önemli artıştır. Finansal eğitime verilen önemin bir başka nedeni ise finansal okuryazar olma konusunda insanların yeterli bir düzeye erişemediği bir gelecekte, rasyonel karar veremeyen finansal tüketicilerin sayısının çokluğunun, git gide karmaşılaşan finansal sistemin sağlıklı işleyişi için krizlere gebe veya krizlerin etkisini arttıracak bir tehdit unsuru olarak öngörülmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla finansal okuryazarlığın katkılarıyla sağlam temel üzerine yükselen bir finansal sistem kendisine olan güveni arttırarak, sistem dışında kalan fonların sisteme dâhil olmasını da sağlar. Buradan finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılmasıyla, finansal alanda yaşanan her sorunun çözüleceği anlamının çıkması anlaşılmamalıdır. Fakat finansal okuryazarlığın arttırılması ile finansal konularda yaşanan sorunların yaygınlık kazanması, derinlik kazanması ve yaşanan finansal olumsuzlukların çözümünün uzun vadeye yansımalarının, kısmen de olsa engellenebileceği, yavaşlatılabileceği ve hatta kesin olarak durdurulabileceği, önemsenmesi gereken bir gerçektir. Yapılan bu çalışmanın kavramsal çerçeve kısmında da ifade edildiği üzere, finansal okuryazarlığın arttırılması ile kalkınma, büyüme ve refah düzeyi gibi ekonomik göstergelerde iyileşmenin sağlanacağı tespitinde bulunan çalışmaların varlığı, yukarıda ifade edilen gerçeğin önemli bir dayanağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada söz konusu finansal eğitimin etkinliği, eğitim kazanımlarının uygulanabilirliği ve güncel yaşamda kullanılabilirliği ile doğru finansal bilgi kaynaklarına ulaşma vs. gibi

konular da ayrıca başlı başına ele alınması gereken ve hatta ileride yapılacak araştırmalarda da irdelenmesi gereken önemli konular olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Finansal ürün ve hizmet arz eden kuruluşların işlerinin niteliği gereği finansal bilgi ve kabiliyetlerinin finansal tüketicilere göre daha yüksek olacağı ve dolayısıyla daha henüz finansal müzakere aşamasında bile finansal tüketicinin finansal kuruluşla eşit olmayan bir konumda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Burada finansal tüketicinin korunması gerekliliği önem arz etmektedir. Tüketicinin korunması ise devletin yasalarla koruması veya tüketicinin bireysel olarak veya diğer tüketicilerle bir araya gelerek oluşturdukları sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla kendisini koruması ile mümkündür. Burada söz konusu durumun iyileştirilmesi için finansal eğitimle güçlendirilmiş finansal tüketicinin yeni hüviyetine kavuşması ile kamu ve özel kesim kuruluşlarının iyi bir koordinasyona sahip şekilde hareket etmelerinin yanı sıra özellikle finansal sektördeki düzenleyici ve denetleyici otoritelerin kamu ve özel kesim (banka) arasındaki ilişkiyi gözlemlediği kadar, ihtiyaç duyduğu yasal düzenlemeleri de gerçekleştirmeye çalışarak, finansal hizmet sunan kuruluşların finansal tüketicilere karşı davranışlarını da gözlemlemeli ve denetlemelidir.

Yapılan araştırmanın yukarıda bahsi geçen konu ile ilişkin sonucuna göre, gerçekleştirilen finansal işlemler sebebiyle finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşerek tüketici hakem heyetlerine veya mahkemelere başvurma sonucu hak arayanların, finansal okuryazarlık düzeyinin kısmen yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan da anlaşılacağı gibi hak arayacak bir kişinin önce hak kaybına uğradığını anlayacak finansal bilgiye, finansal konularla ilgili haber ve yayınlara, ilgiye ve bunları davranışa dönüştürecek tutuma sahip olması gerekir. Ancak finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bir finansal tüketicinin, finansal kuruluştan daha hizmet veya ürün almadan önce yani finansal müzakere aşamasında hak ve menfaatlerini sonradan mağduriyet yaşamayacak şekilde koruyacağı da bilinen bir gerçektir.

Araştırmanın diğer bir önemli sonucuna göre çalışmaya katılanlara yöneltilen sorular itibarıyla en yaygın kullanılan finansal ürün olarak karşımıza yaklaşık %74 oranıyla kredi kartı çıkmakta, onu ikinci sırada yaklaşık %50'lik kullanım oranıyla ihtiyaç kredisi takip etmekte ve üçüncü sırada ise yaklaşık %47'lik oranla eksi bakiyeli çalışmaya da olanak veren kredili mevduat hesabı kullanımı gelmektedir. Araştırma sonuçlarına göre en az tercih edilen finansal ürün olarak karşımıza %5,1 ile türev ürünler gelirken onu yaklaşık %10 ile tahvil ve bono kullanımı takip etmekte ve üçüncü sırada ise yaklaşık %14 ile hisse senedi kullanımı gelmektedir.

Yukarıdaki oranlara ve sıralamalara bakacak olursak araştırmaya katılan finansal tüketici açısından en yaygın kullanılan araçların genel itibariyle borçlanmaya/krediye yönelik araçlar olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan finansal tüketicilerin tercihlerinin bu yönlü olmasının önemli sebeplerinden biri olarak da, son yıllar itibariyle dünya da yaşanan likidite bolluğu sayesinde düşük faizle uzun yıllar borçlanma imkânının sağlanması sonucu gerçekleşen finansal genişlemenin yaşanması olduğudur.

Yine anketi cevaplayan finansal tüketiciler açısından en az tercih edilen finansal ürün olarak getiri beklentisine yönelik kullanılan finansal araçlar olduğu görülmektedir. Getiri beklentisine yönelik finansal ürün kullanımının anketi cevaplayanlar arasında bu denli düşük bir düzeyde kalmasının önemli sebepleri arasında risklerinin yüksek olması, piyasa derinliğinin henüz tam anlamıyla sağlanmamış olması, söz konusu ürünler ile ilgili işlemlerin karmaşık ve yeterli düzeyde finansal bilgi birikimi ve kullanımının gerekli olması ile getiri beklentisiyle yatırıma yönlendirmek için gerekli olan tasarruf oranının son yıllar itibariyle ülkemizde düşük seyretmesi sayılabilir.

Yapılan bu araştırmanın dikkat çeken diğer bir önemli sonucu ise anketi cevaplayanların en çok tercih ettikleri finansal ürün olan kredi kartı ile araştırmaya katılan finansal tüketicilerin en az tercih ettikleri finansal ürün olan türev ürünlerin kullanılması ile finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmamasıdır. Ortaya çıkan bu sonuçları önce türev ürün kullanımı için daha sonrada kredi kartı kullanımı için yorumlayacak olursak; türev ürünler risk devretme araçları olarak kullanıldığı gibi yapısı gereği kaldıraçlı piyasalar olarak da ifade edilebilmektedirler. Dolayısıyla az bir teminatla yüksek bir kazanca imkân vermektedir. Bu açıdan bakıldığında türev ürün kullanıcılarının bu piyasalarda ki varlığının finansal bilgi birikimi ve finansal kabiliyetleri dolayısıyla olmadığı, yüksek getiri beklentisiyle söz konusu piyasalarda işlem yaptıkları düşünülebilir. Ayrıca konuyu kredi kartı kullanımı açısından da ele alacak olursak, ülkemizde kredi kartı kullanan kişi sayısının yaklaşık 60 milyon civarında olduğunu, kredi kartı kullanıcısı olan finansal tüketicilerin içerisinde yetişkinlerin olduğu kadarıyla, ek kart veya öğrencilere verilen kredi kartı dolayısıyla finansal tüketici olma konusunda henüz yeni sayılabilecek gençlerinde var olduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca son yıllar itibariyle düzenleyici otoriteler tarafından her ne kadar kredi kartı sahibi olma ve kullanma konusunda belirli sınırlamalar getirilmiş olsa da, geçtiğimiz 20-25 yıldan buyana ülkemizdeki finansal kuruluşların bireyleri kredi kartı sahiplendirme arzusu ve hatta yarışı içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizdeki finansal kuruluşların işte bu iştahı, finansal bilgi, tutum ve

davranışa sahip olan ve olmayan kişilerinde yani farklı finansal okuryazarlık seviyesinde olan bireylerinde bu finansal ürünün nakit olmadığı zamanda harcama yapmaya imkan vermesi, prestij sağlaması vb. nedenlerle kullanıcısı olmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla finansal tüketicilerin yaygın olarak kullandıkları kredi kartı için nerdeyse belirli bir ehliyet gerektirmeden herkesin kullandığı, kolay ulaşılabilen bir ürün olarak finansal sistemin içerisinde yer aldığı söylenebilir.

Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda araştırmaya katılan finansal tüketicilerin en çok ve en az kullandıkları finansal ürün tercihlerinde, finansal okuryazarlık düzeylerinin etkisinin olmadığını gözlenmektedir. Eksik finansal bilgi ve kabiliyete sahip finansal ürün kullanıcılarının, yüksek getiri beklentisiyle üstlendikleri yüksek risk dolayısıyla tüm varlıklarını kaybetme ihtimalleri vardır. Dolayısıyla farklı nitelikteki finansal tüketicilerin, finansal bilgi ve kabiliyet eksikliği nedeniyle resmi finansal kuruluşlardaki sicilleri bozulabilir, borçlanma kapasitesini kaybetme ve kredibilitelerini yitirme ile varlık kayıpları nedenleriyle finansal dışlanmaya maruz kalabilirler. Bu durum ise finansal sistemin sağlıklı ve etkin işleminin önündeki önemli engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında finansal cehaletin giderilmesi için bir finansal şuurlandırma çalışması olarak, neden finansal okuryazarlığın mücadele ettiği ve niçin finansal okuryazarlığın gerekli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Yapılan bu çalışma ile finansal sistemin geçmişten günümüze kadar geçtiği süreçlere kısaca değinilmiş ve günümüzdeki karmaşık yapısı gereği mevcut ve ihtiyaç duyulan finansal erişim ve finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde durulmuştur.

Ayrıca Giresun ili örneğinden yola çıkarak, finansal ürün kullanıcılarının finansal bilgi, tutum ve davranış düzeyleri belirlenmeye çalışılmış, tercih ettikleri finansal ürünler ortaya konularak bunların finansal okuryazarlık ile arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Yine son olarak finansal tüketicilerin ücretsiz finansal eğitim alma ve kullandığı finansal ürün ve hizmetlerden memnun kalmama dolayısıyla mahkemeye veya tüketici hakem heyetlerine başvurma eğilimi ile bu eğilimlerle finansal okuryazarlığın alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla yapılan bu çalışma ile finansal okuryazarlık konusunda önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç olarak ortaya koyduğumuz bu çalışma yalnızca Giresun ilindeki finansal tüketicileri kapsayacak şekilde desenlenmiştir. İleride yapılacak araştırma önerisi olarak daha fazla ili kapsayacak şekilde coğrafi bölge bazında veya ülke çapında finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarını konu alan geniş çaplı bir çalışma yapılabilir. Gerçekleştirilen bu araştırma ile

katılımcıların farklı demografik özelliklerine, finansal bilgi ve finansal ürün kullanımına ilişkin kurulan hipotezler test edilmiştir. Dolayısıyla Finansal Tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeyi tespit edilmiş, yapılan saha araştırmasının neticesi çerçevesinde finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal ürün kullanımı arasındaki mevcut ilişkiler göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Abay, P. (2015). *Türkiye'nin tasarruf eğilimleri araştırması*. ING Bank. <http://www.tasarrufegilimleri.com/> sayfasından erişilmiştir.
- Adomako, S., Danso, A., & Ofori Damoah, J. (2014). The moderating influence of financial literacy on the relationship between access to finance and firm growth in Ghana. *International Journal of Management & Organizational Studies*, 3(4). <http://www.ijmos.net/wp-content/uploads/2015/01/Adomako-Danso.pdf> sayfasından erişilmiştir
- Ağır, H. (2010). *Türkiye’de finansal liberalizasyon ve finansal gelişme ilişkisinin ekonomik analizi*. Ankara: BDDK. https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Kitaplar/8639agir_.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Aktaş, M. G. (2014). Yeni bir tüketici kavramı: Finansal tüketici. *Hayatımız Sigorta Dergisi*, 43, 46. <http://www.dijimecmua.com/flash/index.php?id=9717> sayfasından erişilmiştir.
- Altıntaş, K. M. (2009). Belirlenmiş katkı esaslı emeklilik planlarında finansal eğitimin önemi: Katılımcıların finansal okuryazarlığı çerçevesinde alternatif bir yatırım eğitimi Modeli. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 151–176. <http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/194/143> sayfasından erişilmiştir.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamaları*. Sakarya: Sakarya.
- Arıpınar, E. (2011). Bankaların bankacılık ürünlerini esas alarak global bazda düzenlenmesi, denetlenmesi, sigortalanması. *Çatı dergisi*, 26, 33-35. <http://www.tmsf.org.tr/Aspx/kk/ashx/file.ashx?type=1&uploadId=227> sayfasından erişilmiştir.
- Arrondel, L., Debbich, M., & Savignac, F. (2014). Financial literacy and financial planning in France. *Banque de france working paper*, 6.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.352.6196&rep=rep1&type=pdf> sayfasından erişilmiştir.

Atkinson, A., & Messy, F. (2012). OECD working papers on finance, insurance and private pensions. *Measuring financial literacy: Results of the OECD / International network on financial education (INFE) pilot study* (OECD Publication No.15). <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/5k9csfs90fr4.pdf?expires=1435533629&id=id&accname=guest&checksum=9F26218D88940C8BECE9DE58C15D9DDF> sayfasından erişilmiştir.

Atkinson, A., & Messy, F.A. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries. *Netspar Discussion Paper*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1809679 sayfasından erişilmiştir.

Banerjee, A., Duflo, E., Glennerster, R. & Kinnan, C. (2009). The miracle of micro finance? Evidence from a randomized evaluation. *Mimeo, Massachusetts Institute of Technology*. <http://economics.mit.edu/files/4162> sayfasından erişilmiştir.

Bank ANZ. (2008). *ANZ survey of adult financial literacy in Australia*. http://www.anz.com/Documents/AU/Aboutanz/AN_5654_Adult_Fin_Lit_Report_08_Web_Report_full.pdf sayfasından erişilmiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2012). *Finansal piyasalar raporu* (ISSN 1307- 0347). https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/11531fpreylul2012_281212.pdf sayfasından erişilmiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2014). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri-Aralık 2014*. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13810tbs_temel_gostergeler.pdf sayfasından erişilmiştir.

Bankalararası Kart Merkezi. (2015). *Pos, atm, kart sayıları*. http://www.bkm.com.tr/istatistik/pos_atm_kart_sayisi.asp sayfasından erişilmiştir.

Bayram, S. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2(2), 105-135.

Bayram, S. S. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama. *Business & Management Studies: An International Journal*, 2(2).

- Beck, T., Demirgüç, Kunt, A. & Peria, M. S. M. (2008). Banking services for everyone? Barriers to bank access and use around the world. *The World Bank Economic Review*, 22(3), 397–430. http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/WBER_Banking_services_for_everyone.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2004). Finance, inequality and poverty: Cross-country evidence. *World Bank Policy Research Working Paper* 3338. http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2004/07/23/000112742_20040723123757/Rendered/PDF/wps3338.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Bernheim, B. D., & Garrett, D. M. (2003). The effects of financial education in the workplace: evidence from a survey of households. *Journal of Public Economics*, 87(7), 1487-1519. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272701001840> sayfasından erişilmiştir.
- Bernheim, B. D., Garrett, D. M., & Maki, D. M. (2001). Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*, 80(3), 435-465.
- Braunstein, S., & Welch, C. (2002). Financial literacy: An overview of practice, research, and policy. *Federal Reserve Bulletin*, 88, 445-457. <http://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2002/1102lead.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Bruhn, M., & Love, I. (2009). The economic impact of banking the unbanked: Evidence from Mexico. *World Bank Policy Research Working Paper*, 4981. <http://core.ac.uk/download/pdf/6251712.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Bucher-Koenen, T., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *National Bureau of Economic Research*, 17110. <http://www.nber.org/papers/w17110.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Burges, R., ve Pande, R. (2005). Can Rural Banks Reduce Poverty? Evidence from the Indian Social Banking Experiment, *American Economic Review* 95(3), 780-795. <http://scholar.harvard.edu/rpande/publications/can-rural-banks-reduce-poverty-evidence-indian-social-banking-experiments> sayfasından erişilmiştir.

- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2014). *Spss ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Chakrabarty, K. C. (2012). Financial inclusion—issues in measurement and analysis. In *BIS-BNM Workshop on Financial Inclusion Indicators*. <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb38.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Coad, A., & Tamvada, J. P. (2012). Firm growth and barriers to growth among small firms in India. *Small Business Economics*, 39(2), 383-400. <http://link.springer.com/article/10.1007/s11187-011-9318-7#page-1> sayfasından erişilmiştir.
- Çam, A. V., & Barut, A. (2015). Finansal okuryazarlık düzeyi ve davranışları: Gümüşhane Üniversitesi önlisans öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 4(7), 63-72. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gumusgjebs/article/view/5000129279> sayfasından erişilmiştir.
- Çelebi, N., Güner, H., Taşçı Kaya, G. & Korumaz, M. (2014). Neoliberal eğitim politikaları ve eğitimde fırsat eşitliği bağlamında uluslararası sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) Analizi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 53-54. <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/329> sayfasından erişilmiştir.
- Demirguc-Kunt, A., Beck, T., & Honohan, P. (2008). Finance for all. *policies and pitfalls in expanding access*. *World Bank Policy Research Report* . http://siteresources.worldbank.org/INTFINFORALL/Resources/4099583-1194373512632/FFA_book.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Demirgüç- Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., & Oudheusden, P. V. (2014). The global finindexdatabase 2014 measuring financial inclusion around the World .*Policy research working paper*, 7255. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2015/04/15/090224b082dca3aa/1_0/Rendered/PDF/The0Global0Fin0ion0around0the0world.pdf#page=3 sayfasından erişilmiştir.

- Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2008). Finance and economic opportunity. *Policy Research Working Paper*, 4468. http://faculty.haas.berkeley.edu/ross_levine/papers/2008_abcde_financeandeconopp.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovic, V. (1998). Law, finance, and firm growth. *Journal of Finance*, 53(6). http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=139825 sayfasından erişilmiştir.
- Dupas, P., & Robinson, J. (2009). Savings constraints and Micro-enterprise development: Evidence from a field experiment in Kenya. *NBER Working Paper*, 14693. <http://www.nber.org/papers/w14693.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2013). Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eğilmez, M. (2015). *Kendime yazılar*. <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> sayfasından erişilmiştir.
- Eken, M., H. (2008). Tüketicilerin aşırı borçluluk ve finansal dışlanma nedenleri. *Maliye finans yazıları*, 79, 61- 80. http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/79/M_Hasan_Eken_Tuketicilerin_Asiriborcluluk_ve_Finansal_dislanma_nedenleri_MFY_79.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ekici, Ç. (2011). Küresel düzenleme ve denetim ihtiyacı: FSB ‘nin doğuşu ve gelişimi. *Çatı Dergisi*, 26, 20-25. <http://www.tmsf.org.tr/Aspx/kk/ashx/file.ashx?type=1&uploadId=227> sayfasından erişilmiştir.
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A., & Sönmez, H. (2014). Lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin araştırılması: Türkiye örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 113-126. <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/finansalokuryazarlikanadoluniversitesiktisadidaribilimlerfakltesirencilerineynelikbiraratrma.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Erdem, N. (2015). Finansal birikim rejimi altında Türkiye’de bankacılık. Hakan Mihci (Ed.), *Finansallaşma, devlet ve politik iktisat içinde* (s.147). Ankara: Notabene Yayınları.
- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel kriz ve ülkeler tarafından alınan önlemler Kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*, 68, 85-101. https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/kuresel_kriz.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Ertem, Ü. (2013). *Bankacılık ve kambiyo*. Edirne: Paradigma Akademi.
- Eschenbach, F., & Francois, J. F. (2002). Financial sector competition, services trade, and growth. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=335440 sayfasından erişilmiştir.
- European Commission, (2007). *Communication by the EU Commission*. http://www.cerp.carloalberto.org/wpcontent/uploads/2008/12/communication_fin_educ_en.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Europeanparliament, 2014. *Parliamentaryquestions*. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+P-2014-004562+0+DOC+XML+V0//EN> sayfasından erişilmiştir.
- Fatsa, M. (2005). *XV ve XVI. yüzyıllarda Giresun kırsalının idari ve sosyal tarihi*. Giresun: ÜBL Yayınları.
- Fiba Emeklilik. (t.y). Bireysel emeklilik. https://www.fibaemeklilik.com.tr/Upload/Document/document_Bireysel%20Emeklilik%20Bilgilendirme%20K%C3%84%C2%B1lavuzu.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Figueira F. (2007). The European Commission and financial capability: Simplifying financial services. *European Credit Research Institute Policy Brief*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2001370 sayfasından erişilmiştir.
- Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği. OECD finansal eğitimde küresel ve Avrupa çapında eğilimler konferansı. (2015). <http://www.fo-der.org/oecd-finansal-egitimde-kuresel-ve-avrupa-capinda-egilimler-konferansi/> sayfasından erişilmiştir.
- Finansal Tüketici. Sözlük. (2015). <http://www.finansaltuketici.gov.tr/sozluk> sayfasından erişilmiştir.
- FODER. (2015). *Türkiye finansal okuryazar nesiller yetiştirebilir mi?* <http://www.fo-der.org/turkiye-finansal-okuryazar-nesiller-yetistirebilir-mi/> sayfasından erişilmiştir.
- Galbraith, J. K. (2013). *Büyük kriz 1929*. (Çev. E.N. AKBAŞ). İstanbul, Pegasus Yayınları. (Eserin orijinali 1955 yayımlandı).

- Gale, W. G., & Levine, R. (2010). *Financial literacy: What works? How could it be more effective?* Paper presented at First Annual Conference of the Financial Literacy Research Consortium.
<http://www.rand.org/content/dam/rand/www/external/events/2010/11/18/financial-literacy-what-works.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Gaurav, S., Cole, S., & Tobacman, J. (2011). Marketing complex financial products in emerging markets: Evidence from rain fall insurance in India. *Journal of marketing research*, 48.
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=80b322ae-14d3-47f1-94bc-6aa6d5f08ead%40sessionmgr115&hid=103> sayfasından erişilmiştir.
- Gökmen, H. (2012). *Finansal Okuryazarlık*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Greenwood, J., & Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 98(5), 1076-1107.
<http://piketty.pse.ens.fr/files/GreenwoodJovanovicJPE1990.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Guiso, L., & Japelli, T. (2008). Financial literacy and portfolio diversification. *European university institute working papers*, 31.
http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9811/ECO_2008_31.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Gupta, A., Chotia, V., & Rao, N. M. (2014). Financial inclusion and human development: a state-wise analysis from India. *International Journal of Economics, Commerce and Management United Kingdom*, 2, 2. <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2014/05/2510.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Güler, E. (2015). Hanehalkının finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi üzerine bir araştırma: Sakarya ili örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Rykgm - Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi. (2014). *Küresel ekonomik beklentiler 2014* (Yayın No. 382).
http://risk.gtb.gov.tr/data/52f10a6f487c8e539010a0b0/D%C3%BCnya%20Bankas%C4%B1_K%C3%BCresel%20Ekonomik%20Beklentiler_Ocak2014_v.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Günel, M. (2007). *Para banka ve finansal sistem*. Ankara: Yeni Dönem Yayınları.
- Güngen, A. R. (2013). Devletin Finansallaşması: Avro Bölgesi Krizi ve Yunanistan Örneği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1-2), 49. [http://asbd.atilim.edu.tr/shares/sbedergi/files/%234_ar_gungen\(1\).pdf](http://asbd.atilim.edu.tr/shares/sbedergi/files/%234_ar_gungen(1).pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Güngen, A. R. (2015). Çevresel finansallaşma ve devletin rolü. Hakan Mıhçı (Ed.), *Finansallaşma, Devlet ve politik iktisat içinde* (s. 34). Ankara: Notabene yayınları.
- Hall, K. (2008). The importance of financial literacy. *Reserve Bank of Australia: In speeches*. <http://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2008/sep/pdf/bu-0908-3.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Hazine Müsteşarlığı. (2015). Hazine Müsteşarlığı 2015 yılı performans programı. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/hsCki+Hazine_2015_PP.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Hilgert, M., Hogarth, J., & Beverley, S. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89. <http://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2003/0703lead.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Honohan, Patrick (2004). Financial development, growth and poverty: how close are the links? In Charles Goodhart, ed. *Financial development and economic growth: Explaining the links*. London: Palgrave.
- International Monetary Fund (IMF) 2013. *Access to use financial services*, <http://data.imf.org/?sk=41e672ac-765b-4bc0-9960-fd93b53df8bd> sayfasından erişilmiştir.
- İslamoğlu, A. H., & Alınacak, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta.
- İstanbul Üniversitesi Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2012). *Türkiye Sermaye Piyasası Raporu*. http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/02/SPR_2012.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Jump\$tartCoalitionforPersonal Financial Literacy. (2007). *National standards in K-12 personal finance education*. <http://www.simvest.com/pdf/PersonalFinanceStandards.pdf> sayfasında erişilmiştir.

- Kahyaoğlu, S. B. (2012). *Finansal kriz sonrası ekonomide yeni trendler*.
http://www.gtturkey.com/ud_objs/images/etknk/turev_piyasalar_sunumu_egiad.pdf
f sayfasından erişilmiştir.
- Karamustafa, C. (2012). Türk bankacılık sektöründe tüketici kredilerinin takibe dönüşüm oranları açısından analizi. *Çatı dergisi*, 31(7), 10.
<http://www.tmsf.org.tr/Aspx/kk/ashx/file.ashx?type=1&uploadId=310> sayfasından erişilmiştir.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karlan, D. & Zinman, J. (2007). Expanding credit access: Using randomized supply decisions to estimate the impacts. *CGD WorkingPaper*.
http://www.cgdev.org/sites/default/files/12330_file_ExpandingCreditAccess.pdf
sayfasından erişilmiştir.
- Karlan, D. & Zinman, J. (2009). Expanding Micro-enterprise credit access: Using randomized supply decisions to estimate the impacts in Manila, *Dartmouth Collegeworkingpaper*.
http://www.dartmouth.edu/~jzinman/Papers/expandingaccess_manila_jul09.pdf
sayfasından erişilmiştir.
- Kempson, E., & Whyley, C. (1999). Kept out or opted out? Understanding and combating financial exclusion. *Policy Press, UK*. <http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/geography/migrated/documents/pfrc9902.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Kendall J., Mylenko, N., & Ponce A. (2010). Measuring financial Access around the world. *Policy Research Working Paper*, 5253.
<https://www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Measuring-Financial-Access-around-the-World-Mar-2010.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Kızılot, Ş. (2013). *IMF borcu ödendi, peki diğer borçlar ne durumda*.
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23284950.asp> sayfasından erişilmiştir.
- Köse, A.H., & Öncü, A. (2003). İktisadın piyasası, kapitalizmin ekonomisi. A.H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (Editörler), *İktisat Üzerine Yazılar 1* içinde (93). İstanbul: İletişim Yayınları
- Lerman, R. I., & Bell, E. (2006). Financial literacy strategies: Where do we go from here? *Networks financial institute at Indiana State University policy brief*.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923448
erişilmiştir.

sayfasından

Levine, R. (2005). Finance and Growth: Theory and Evidence. Philippe Aghion ve Steven Durlauf (Eds). *Handbook of Economic Growth*. The Netherlands: Elsevier Science. https://books.google.com.tr/books?id=fQ4JBwLsz8cC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Financial literacy and retirement planning: New evidence from the randAmerican life panel. *Michigan Retirement Research Center ResearchPaper* No.157. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1095869 sayfasından erişilmiştir

Lusardi, A., & Van Rooij, M. (2010). Financial literacy: Evidence and implications for consumer education. *Netspar panel paper*, (16).

Mahdzan, N. S., & Tabiani, S. (2013). The impact of financial literacy on individual saving: an exploratory study in the Malaysian context. *Transformation in Business & Economics*, 12(1). <http://www.transformations.khf.vu.lt/28/se28.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Mandell, L. (2006). Financial literacy: If it's so important, Why isn't it improving? *Networks Financial Institute Policy Brief*. http://www.usc.edu/dept/chepa/IDApays/publications/Important_improving.pdf sayfasından erişilmiştir.

Mıhçı, H. (Ed.). (2015). *Finansallaşma, Devlet ve politik iktisat*. Ankara: Notabene yayınları

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2012). PISA 2012. <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/yegitek/PISA.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Mucuk, İ. (2011). *Modern işletmecilik*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği. (2009). *Türkiye Ekonomisi*. (29-36). <http://www.musiad.org.tr/F/Root/Pdf/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C>

4%B1/T%C3%BCrkiye%20Ekonomisi%20Rapolar%C4%B1/Turkiye_Ekonomisi_2009.pdf sayfasından erişilmiştir.

OECD. (2006). The importance of financial education. *Policy Brief*. <http://www.oecd.org/finance/financial-education/37087833.pdf> sayfasından erişilmiştir

OECD. (2014). *PISA 2012 Results: students and money: financial literacy skills for the 21st Century (Volume VI)*. PISA, OECD Publishing. <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-volume-vi.pdf> sayfasından erişilmiştir

OECD. (2015). OECD/INFE toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion. http://www.oecd.org/daf/fin/financialeducation/2015_OECD_INFE_Toolkit_Measuring_Financial_Literacy.pdf sayfasından erişilmiştir.

OECD. (nd). History. <http://www.oecd.org/about/history/> sayfasından erişilmiştir.

Oymak, M. (2015). *Özel Sektör Dış Borç Stoğundaki artış*. <http://muslumoymak.blogspot.com.tr/2015/04/ozel-sektor-ds-borc-stogundaki-arts.html> sayfasından erişilmiştir.

Öngen, T. (2003). Yeni liberal dönüşüm projesi ve Türkiye deneyimi. A.H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (Editörler), *İktisat Üzerine Yazılar I* içinde (161). İstanbul: İletişim Yayınları

Özlale, Ü., & Karakurt, A. (2012). Türkiye’de tasarruf açığının nedenleri ve kapatılması için politika önerileri. *Manuscript, TBB, Ankara*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1448/TBB_arastirma_ozlale_karakurt_1.pdf sayfasından erişilmiştir.

Paramı yönetebiliyorum. (ty). Proje hakkında. <http://www.paramiyonetebiliyorum.net/proje-hakkinda.aspx> sayfasından erişilmiştir.

Parasız, İ. (2005). *Para banka ve finansal piyasalar*. İstanbul: Ezgi kitabevi.

President’s Advisory Council on Financial Literacy (PACFL). (2008). *2008 Annual Report to the President..*

https://www.wdfl.org/_resources/indexed/site/ymm/PACFL_ANNUAL_REPORT_1-16-09.pdf sayfasında erişilmiştir.

Rajan, R., & Zingales, L. (1998). Financial dependence and growth. *American Economic Review* 88, 559-587.
<http://faculty.chicagobooth.edu/raghuram.rajan/research/papers/growth.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Resmi Gazete. (2014). *Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları* (Sayı : 29021).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140605-6.htm> sayfasından erişilmiştir.

Sarıgül, H. (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: geliştirme, geçerlik ve güvenirliği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 200-218.
http://bjmer.net/Makaleler/1348053733_12%20id408%20200-218.pdf sayfasından erişilmiştir.

Sarma, M. (2008). Index of Financial Inclusion. *Indian Council for Research on International Economic Relations*, 215, 1-3.
http://icrier.org/pdf/Working_Paper_215.pdf sayfasından erişilmiştir.

Satoğlu, S. (2014). *Bireysel yatırımcıları koruma aracı olarak finansal okuryazarlık ve Türkiye uygulaması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.

Sermaye Piyasası Kurulu. (2012). *Aralık ayı bülten verileri*.
<http://www.spk.gov.tr/apps/aylikbulten/index.aspx?submenuheader=0> sayfasından erişilmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu (2014). *Duyurular*.
<http://www.spk.gov.tr/duyugoster.aspx?aid=20140415&subid=0&ct=csayfasında> n erişilmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu (2015). *Nisan ayı bülten verileri*.
<http://www.spk.gov.tr/apps/aylikbulten/index.aspx?submenuheader=0> sayfasından erişilmiştir.

Sezer, D., & Demir, S. (2015). Yatırımcıların finansal okuryazarlık ve bilişsel yetenek düzeylerinin psikolojik yanılsamalar ile ilişkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*,

- 69-88. <http://journal.mufad.org/attachments/article/799/5.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Soroz, G. (2008). *Finansal piyasalar için yeni paradigma* (C.Üçüncü, çev.). İstanbul: İnkılap.
- Soydan A. (2013). Finansallaşma çağında ekonomik gelişme: gelişme politikalarının sonucu? *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 35(2), 153-174. http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/2013-2/makale_7.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Şantaş, F., & Demirgil, B. (2015). Ekonomi okuryazarlığı düzeyinin tespitine ilişkin bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 48, 46-60. <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/9383/makaleler/1/48/arastirmax-ekonomi-okuryazarligi-duzeyinin-tespitine-iliskin-bir-arastirma.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Şirin, S. R., & Vatanarttıran S. (2014). PISA 2012 değerlendirmesi: Türkiye için veriye dayalı eğitim reformu önerileri. Tusiad (Yayın No: TÜSİAD-T/2014-02/549). http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/TUSIAD-pisa-rapor-BASKI.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Temizel, F., & Özgüler, İ. (2015). Finansal eğitime bakış. *Business & Management Studies: An International Journal*, 3(1), 6. <http://www.bmi-j.org/index.php/1/article/view/85> sayfasından erişilmiştir.
- The Global Partnership for Financial Inclusion (GPFI). (nd). About GPFI. tarihinde <http://www.gpfi.org/about-gpfi> sayfasından erişilmiştir.
- Thomson, S. (2014). Financing the future: Australian students' results in the PISA 2012 Financial Literacy assessment. 10 Kasım 2015 tarihinde <http://research.acer.edu.au/ozpisa/16/> sayfasından erişilmiştir.
- Tschache, C. A. (2009). *Importance of financial literacy and financial literacy content in curriculum* (Doctoral dissertation, Montana State University-Bozeman, College of Education, Health & Human Development). <http://scholarworks.montana.edu/xmlui/handle/1/2449> sayfasından erişilmiştir.

- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2008-2014). *Bireysel müşteri hakem heyeti yıllık faaliyet raporu*. <https://www.tbb.org.tr/tr/tuketici-icin/bireysel-musteri-hakem-heyeti/yillik-raporlar/97> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2012). Finansal tüketici koruma için iyi uygulamalar. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2108/Finansal_Tuketici_Koruma_Icin_Iyi_Uygulamalar.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2014). İllere ve bölgelere göre banka, şube, nüfus, mevduat ve kredilerin dağılımı. https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Illere_ve_Bolgelere_Gore_Banka,_Sube,_Nufus,_Mevduat_ve_Kredilerin_Dagilimi/1174 sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2015a). *Çağrı merkezi istatistikleri*. https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Cagri_Merkezi_Istatistikleri/2417
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2015b). *İnternet ve mobil bankacılık istatistikleri*. https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Internet_ve_Mobil_Bankacilik_Istatistikleri/2419 sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2015c). *Türkiye’de bankacılık sektörü 1960-2014*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2183/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_1960-2014.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi. (2009-2014). *İstatistiki bilgiler*. <http://www.riskmerkezi.org/tr-TR/istatistikiBilgiler.aspx> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2011). *Dünyada ve Türkiye’de finansal hizmetlere erişim ve finansal eğitim*. http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7c9b6a7e-23c5-4a50-8bf4-27c2060918c9/finansal_egitim.pdf?MOD=AJPERES sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2012). *OECD/INFE Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi üst Düzey İlkeleri*. http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e34f18f7-1ae1-4743-90df-d1974f81ffe4/OECD_INFE_USTDUZEY_ILKELERI.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=e34f18f7-1ae1-4743-90df-d1974f81ffe4 sayfasından erişilmiştir.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2013). Kadınların ve genç kızların finansal farkındalık ve finansal eğitim ihtiyaçlarına yönelik OECD/INFE politika rehberi. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fac77860-06ca-44be-99e3-83bf4ff9d214/OECDiNFEiPOLITIKAiREHBERI.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=fac77860-06ca-44be-99e3-83bf4ff9d214> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Ekonomi Bankası (TEB). (2014). *Finansal okuryazarlık endeksi*. <http://www.teb.com.tr/document/finansal-okuryazarlik-ve-erisim-endeksi.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). Seçilmiş göstergelerle Giresun 2013. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/GIRESUN.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ünal, S., Düğer, Y.S., & Söylemez, C. (2015). Ekonomi okuryazarlığı ve kredi kartı tutumunun rasyonel kredi kartı kullanımına etkisi: Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı MYO örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 31-52. http://iibfdergi.ogu.edu.tr/makaleler/124794_101_N%C4%B0SAN%202015_Makale_0.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Van den Bergh, P. (2012). Overview of international and national initiatives to promote financial inclusion and its measurement. *IFC Bulletins*, 38. <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb38a.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *NBER working paper*, 13565. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304405X11000717> sayfasından erişilmiştir.
- Williams, F. L., Haldeman, V., & Cramer, S. (1996). Financial concerns and productivity. *Financial Counseling and Planning*, 7, 147-155. <https://afcpe.org/assets/pdf/vol-716.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Worldbank. (2014a). Financial inclusion. Global financial development report. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16238/9780821399859.pdf?sequence=4> sayfasından erişilmiştir.

Worldbank. (2014b). Türkiye finansal tabana yayılma konferansı 3-4 Haziran 2014.
<http://www.worldbank.org/tr/events/2014/06/03/turkey-financial-inclusion-conference> sayfasından erişilmiştir.

Worldbankdatabase. (2011, 2014). *Global financial inclusion database*.
[http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-findex-\(global-financial-inclusion-database\)&Type=TABLE](http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=global-findex-(global-financial-inclusion-database)&Type=TABLE) sayfasından erişilmiştir.

Yazıcı, M. (2011). Bankacılığa giriş. İstanbul: Beta.

Yeldan, E. (2008). *BrettonWoods 2 Mümkün mü?*
http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan187_05Kas08.pdf sayfasından erişilmiştir.

EKLER

Ek-1. Anket Formu

Sayın katılımcı,

Anket sonucunda elde edilecek veriler Gazi Üniversitesi'nde hazırlanmakta olan “Finansal Tüketicilerin Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Düzeyinin Ölçülmesi: Giresun İli Örneği” konulu bir yüksek lisans tez çalışmasında veri olarak kullanılacaktır. Ankete vereceğiniz cevaplar sadece akademik amaçlı kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Çalışmaya sağladığınız değerli katkılarınız ve ayırdığınız zaman için şimdiden teşekkür ederim.

Selin SOĞUKOĞLU KORKMAZ

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimler Enstitüsü

İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı

Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

A) Demografik Özellikler

1. Cinsiyetiniz nedir?

( ) Kadın ( ) Erkek

2. Medeni durumunuz nedir?

( ) Bekâr ( ) Evli

3. Lütfen Yaş aralığınızı belirtiniz?

( ) 17 yaş veya altı ( ) 18-24 ( ) 25-31 ( ) 32-38
( ) 39-45 ( ) 46-52 ( ) 53-59 ( ) 60-66
( ) 67 ve üzeri

4. Aylık net hane geliriniz?

( ) 500 TL ve aşağısı ( ) 501 – 1000 TL ( ) 1001 – 2000 TL
( ) 2001 – 3000 TL ( ) 3001 - 4000 TL ( ) 4001 – 5000 TL
( ) 5001 TL ve üzeri

5. Eğitim durumunuz nedir?

( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Ön Lisan
( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

6. Mesleğiniz nedir?

( ) İşçi ( ) Memur ( ) Öğrenci ( ) Serbest Meslek
( ) Emekli ( ) Ev Hanımı ( ) İşsiz ( ) Diğer

B) Finansal Okur Yazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği

Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği		Tamamen Katılıyorum	Oldukça Fazla Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Çok Az Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
7.	Para ile ilgili konular karmaşıktır.					
8.	Planlanmamış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.					
9.	Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için gereklidir.					
10.	Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.					
11.	Ne yaparsam yapayım finansal durumumda bir değişiklik olmaz.					
12.	Finans konularında eğitim almak isterim.					
13.	Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.					
14.	Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değil.					
		Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Çok Nadiren	Hiçbir zaman
15.	Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.					
16.	Haftalık ve aylık harcama planları yaparım.					
17.	Paramın nasıl bittiğini anlamam.					
18.	Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım.					
19.	Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.					
20.	Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim.					

21) 10 kardeşe 5.000 TL tutarında bir para verildiğini düşünün. Bu para kardeşler arasında eşit dağıtılırsa her bir kardeş ne kadar para alır?

- a) 500 TL'den fazla olur.
- b) Tam 500 TL olur.
- c) 500 TL'den az olur.
- d) Bilmiyorum.
- e) Cevap Vermiyorum.

22) Vadeli mevduat hesabına senelik yüzde 5 faizle 100 TL yatırdığınızı düşünün. birinci senenin sonunda yatırılan faizle beraber hesabınızda ne kadar para olur?

- a) 105 TL'den fazla olur.
- b) Tam 105 TL olur.
- c) 105 TL'den az olur.
- d) Bilmiyorum.
- e) Cevap Vermiyorum.

23) Bu hesapta beş senenin sonunda ne kadar para olur?

- a) 125 TL'den fazla olur.
- b) Tam 125 TL olur.
- c) 125 TL'den az olur.
- d) Bilmiyorum.
- e) Cevap Vermiyorum.

C) Finansal Tüketime Etki Eden Finansal Ürün Kullanımı

C1) Getiri Beklentisine Yönelik Finansal Ürün Kullanımı

a) Daha önce paranızı hiç hisse senedine yatırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

b) Daha önce hiç paranızı tahvile veya bonoya yatırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

c) Daha önce paranızı hiç faize yatırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

d) Daha önce paranızı hiç yatırım fonuna yatırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

e) Daha önce paranızı hiç kaldıraçlı piyasalarda kullandınız mı ?

( )Evet ( )Hayır

C2) Borçlanmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanımı

a) Daha önce hiç Tüketici kredisi kullandınız mı?

( )Evet ( )Hayır

b) Daha önce hiç Konut kredisi kullandınız mı?

( )Evet ( )Hayır

c) Daha önce hiç Taşıt kredisi kullandınız mı?

( )Evet ( )Hayır

d) Daha önce hiç Kredi kartı kullandınız mı?

( )Evet ( )Hayır

e) Daha önce hiç kredili mevduat hesabınız (KMH), oldu mu?

( )Evet ( )Hayır

C3) İhtiyatlı Davranmaya Yönelik Finansal Ürün Kullanımı

a) Daha önce hiç Hayat Sigortası yaptırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

b) Daha önce hiç Konut Sigortası yaptırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

c) Daha önce hiç Taşıt Sigortası kullandınız mı?

( )Evet ( )Hayır

d) Daha önce hiç Özel Sağlık sigortası yaptırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

e) Daha önce hiç Bireysel Emeklilik yaptırdınız mı?

( )Evet ( )Hayır

C4) Daha önce hiç finansal kuruluşlarla anlaşmazlığa düşerek, tüketici mahkemelerine / tüketici hakem heyetine başvurdunuz mu?

(   )Evet   (   )Hayır

C5) Finansal okuryazarlık konusunda ücretsiz eğitim verilirse katılmayı düşünür müsünüz?

(   )Evet   (   )Hayır

